

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště orální historie – soudobé dějiny

Bc. Jiří Hlaváček

**Pražské jaro v kolektivní paměti příslušníků
28. stíhacího bombardovacího leteckého pluku
v Čáslavi**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Hana Pelikánová**

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 20. 5. 2011

Jiří Hlaváček

OBSAH

Abstrakt	4
Poděkování	5
Úvod	6
1. Metodologie a prameny	10
1. 1. Výzkumný projekt	10
1. 2. Kolektivní paměť a orální historie ve výzkumu soudobých dějin	11
1. 3. Techniky sběru dat a analýza pramenů	16
2. Pražské jaro u 28. sbolp	22
2. 1. Polednový vývoj a jeho odraz v armádě	23
2. 2. Srpen 1968: od intervence k listopadovému plénu	37
2. 3. Život v tzv. normalizaci: perzekuce a represe	57
3. Vývoj po roce 1989	72
3. 1. Rehabilitace a reaktivace	72
3. 2. Vojenské sdružení rehabilitovaných	77
3. 3. Pohled narátorů na současnou armádu	81
4. Závěr: „Vojáci, kteří neztratili svou čest“	87
5. Použité zkratky	96
6. Seznam literatury a jiných pramenů	97
6. 1. Rozhovory	97
6. 2. Literatura	98
6. 3. Archivní prameny	102
6. 4. Internetové zdroje	104
7. Přílohy	105
7. 1. Životní příběhy narátorů	105
7. 2. Fotografie	112
7. 3. Dokumenty	120
7. 4. Tabulky a grafy	129

Abstrakt

Cílem této práce je analyzovat průběh a následky Pražského jara u 28. stíhacího bombardovacího leteckého pluku v Čáslavi na základě biografických vyprávěních přímých účastníků zkoumaného období a jejich komparací s dostupnými dobovými materiály. Výzkum je realizován metodou orální historie a zaměřuje se na svědectví šesti příslušníků 28. sbolp, kteří byli propuštěni z armády v rámci normalizačních čistek v letech 1968–1974.

Práce se zabývá významnými událostmi Pražského jara v časové chronologii od ledna 1968 do dubna 1969 a reflexí těchto událostí bývalými příslušníky pluku. Hlavní část práce je věnována podrobnému popisu událostí, které se odehrály na letišti v Čáslavi během vstupu vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 na území ČSSR. Dále se práce věnuje způsobu provádění normalizačních čistek v armádě a jejich dopadům na civilní život pamětníků, včetně problematiky kolektivní paměti zkoumané skupiny narátorů.

Klíčová slova: Československá lidová armáda – Pražské jaro – vojenské letectvo – normalizace – rehabilitace – orální historie – kolektivní paměť – biografie.

The aim of essay is to analyse the course and the consequences of the Prague Spring at the 28th Fighter Bomber Wing in Čáslav based on oral recollections of the direct participants of the events and their comparison with accessible contemporary sources. The research is utilizes the method of oral history, focussing on the testimonies of six members of the 28th Fighter Bomber Wing, who were dismissed from the Army during the normalization purges between 1968 and 1974.

The essay is concerned with the important events of Prague Spring, covering them chronologically from January 1968 until April 1969 and with reflection of these events by the formal members of the Wing. The main part of the essay focusses on a detailed description of the events taking place at Čáslav airport during the entry of the Warsaw Pact troops on the territory of the Czechoslovak Socialist Republic. The other part is devoted to the methods of the normalization purges in the Army and their impact on the witnesses lives inclusive of theme of collective memory of this group.

Key words: Czechoslovak People's Army – Prague Spring – Air Force – the normalization – rehabilitation – oral history – collective memory – biography.

Poděkování

Tato práce by nikdy nemohla vzniknout bez pamětníků, kteří mi byli ochotni poskytnout své životní příběhy, názory, postoje a zkušenosti. Děkuji tedy především všem svým narátorům z řad příslušníků 28. stíhacího bombardovacího leteckého pluku v Čáslavi za jejich osobní čas a vstřícné přijetí.

Za odborné vedení této práce a cenné metodologické rady při jejím psaní bych rád poděkoval Mgr. Haně Pelikánové, jež se mnou vždy ochotně konzultovala každý problém, který se během tohoto výzkumu objevil. Zvláštní poděkování patří PhDr. Danielu Povolnému, Ph.D. z Vojenského historického ústavu v Praze za lektorování a redakci mého článku, jenž vyšel v časopise *Historie a vojenství* v rámci Specifického vysokoškolského výzkumu FHS UK. Stejně tak bych na tomto místě rád poděkoval současnému předsedovi Vojenského sdružení rehabilitovaných AČR panu PhDr. Miroslavu Pavlíkovi, který mě srdečně přijal ve svém domě, věnoval mi svůj čas a především poskytl velké množství materiálů a literatury, bez nichž by tato práce byla ochuzena o mnohé zajímavé informace.

Neocenitelnou pomoc při shromažďování literatury k této práci mi poskytla paní Buriánková z Městské knihovny v Neratovicích, která vždy ochotně vyřizovala všechny mé požadavky týkající se výpůjček v rámci mezi-knihovní služby ČR. Poděkování patří také zaměstnancům knihovny Vojenského historického ústavu v Praze na Vítkově a knihovny Ústavu soudobých dějin AV ČR, v. i. i. ve Vlašské. V neposlední řadě je třeba poděkovat paní Crhové z Vojenského správního archivu armády ČR v Olomouci, která mi, s ochotou sobě vlastní, pomáhala vyhledávat a „odtajňovat“ všechny archiválie vztahující se k 28. sbolp. a čáslavskému letišti.

Na závěr bych rád poděkoval všem svým nejbližším za projevenou podporu a trpělivost, kterou mi poskytovali po celou dobu mého studia a při psaní této práce.

Úvod

Pražské jaro patří bezesporu mezi klíčové události našich soudobých dějin, a to nejen v kontextu českém a slovenském, ale i evropském, potažmo světovém.¹ Politický vývoj v Československu v první polovině roku 1968 byl ojedinělým pokusem o systémovou reformu řízenou „shora“ směřující k celkové demokratizaci tehdejší společnosti. Tento pokus si však v táboře socialistických zemí již od počátku nezískal mnoho sympatií a byl představiteli těchto států odsouzen jako ohrožení základů celého systému, a vydán tak napospas sovětskému vedení, jež určovalo po celou dobu studené války základní politickou linii všech zemí Východního bloku. Přestože byla snaha o reformu nakonec potlačena razantní demonstrací síly pěti armád Varšavské smlouvy v polovině srpna 1968, její idea nezmizela a v plné síle se vrátila na scénu o dvacet let později. Došlo k tomu v zemi, kde by to pravděpodobně málokdo očekával. Když v roce 1987 položili tehdejšímu mluvčímu sovětského ministerstva zahraničních věcí Gennadiji Gerasimovi otázku, jaký je rozdíl mezi Pražským jarem a perestrojkou, stačila mu k odpovědi pouze dvě slova - „devatenáct let“.²

Intervence spřátelených armád, která se uskutečnila z noci 20. na 21. srpna 1968, se zapsala do našich dějin, vedle Mnichovské dohody, jako jeden z dalších okamžiků, kdy bylo Československo ponecháno zcela napospas svému osudu. Západní svět invazi, stejně jako jednání v Mnichově v roce 1938, jen tiše přihlížel. Události těchto let se tak nesmazatelně zapsaly do povědomí většiny Čechů jako dny zrady. Stejná generace, která v roce 1945 vítala sovětské tanky jásotem a šeříkovými květy, v roce 1968 na stejná vojska pokřikovala urážky a házela zápalné láhve. Motiv zrady však v případě srpnových událostí roku 1968 není spojen pouze se „zrádci“ jakožto okupanty, ale také s „kolaboranty“ z vlastních řad, kteří našli své uplatnění zejména v následujícím období tzv. normalizace.

Pro normalizační období je charakteristickým rysem osobnostní proměna, jenž se jako červená nit vine napříč dalšími dvaceti lety komunistického režimu v Československu. Velkou roli v této změně charakteru jednotlivců či skupin hrají, na straně jedné, abstraktní pojmy spojené s pozitivně chápanými emocemi a vlastnostmi, jako je odvaha, čest, morálka nebo vlastenectví. Na straně druhé pak pojmy vzbuzující negativní konotace jako například zbabělost, bezpáteřnost či kariérismus. Vzájemný vztah těchto dvou stránek téhož procesu však nelze objektivně posoudit. Každý člověk totiž prožívá svůj jedinečný životní příběh a

¹ Tato studie vznikla v rámci řešení projektu Specifického výzkumu FHS UK.

² VINEN, Richard. *Evropa dvacátého století*. Praha : Vyšehrad, 2007, s. 339.

málokdo se rozhoduje pouze na základě aktuální situace, ve které se právě nachází. Mnozí se ohlíží také na svou minulost, popř. budoucnost a snaží se jednat v souladu se svými dřívějšími postoji nebo budoucími cíli. Mimořádná doba si však žádá mimořádné činy. Právě proto je v souvislosti s významnými událostmi Pražského jara tak důležité sledovat jednotlivé životní osudy pamětníků na pozadí tzv. velkých dějin. Biografické příběhy, zasazené do dobového kontextu, nám totiž mohou pomoci lépe pochopit pohnutky, které „odvážné vlastence“ či „zuřivé normalizátory“ motivovaly k jejich jednání.

Tato práce si klade za cíl rekonstruovat a analyzovat průběh událostí Pražského jara a bezprostředně navazujícího období tzv. normalizace v prostředí Československé lidové armády na příkladě „života“ jednoho konkrétního vojenského útvaru této doby – 28. stíhacího bombardovacího leteckého pluku. Specifické prostředí armády nebylo zvoleno náhodně. Jeho volba vychází z předpokladu, že komunistický režim přikládal armádě jako jednomu z nejdůležitějších mocenských orgánů v totalitní společnosti klíčový význam, díky němuž může kritický rozbor tohoto období podstatným způsobem přispět k pochopení násilného mocenského zvratu v československé společnosti po roce 1968. Tento předpoklad je o to významnější, že Československá armáda byla po Sovětské armádě druhou nejkvalitněji vycvičenou a vybavenou armádou Východního bloku a jejím úkolem v případném konfliktu bylo tvořit tzv. nárazníkové pásmo mezi socialistickým táborem a západními imperialisty. V neposlední řadě nelze opomenout ani názor legendárního předválečného zpravodajského důstojníka Františka Fárka: „v rozhodném okamžiku bude armáda takovou, jakým je celý národ se svými vadami a přednostmi“.³ Armáda jako celek, stejně jako veřejnost, se v prvním srpnovém týdnu okupace postavila zcela na stranu zákonných představitelů státu a neváhala dát tento postoj najevo ani v paradoxní situaci obsazení země vlastními spojenci.

28. stíhací bombardovací letecký pluk, dislokovaný na letišti v Čáslavi v letech 1958 – 1994, byl prvním útvarům v komunistickém Československu, který byl přezbrojen na nadzvukové letouny Su-7, jež byly chloubou tehdejšího sovětského vojensko-průmyslového komplexu. Čáslavská letecká základna má za sebou více než padesátiletou tradici a zdárně přežila i svou reorganizaci po listopadu 1989. V současnosti je jediným letištem v České republice, z něhož pravidelně vzlétají k obraně našeho vzdušného prostoru nadzvukové

³ MACÁK, Milan. *Tváří v tvář okupaci : příběh čs. vojenské rozvědky v srpnu 1968*. Praha : Ministerstvo obrany ČR - AVIS, 2008, s. 57.

letouny třetí generace JAS-39 Gripen, jež jsou také součástí Integrovaného systému protivzdušné obrany NATO (NATINADS).⁴

Vojenské letectvo bylo zvoleno pro své privilegované postavení mezi jednotlivými složkami armády. Příslušníky letectva lze nesporně považovat za elitu Československé lidové armády, což se také do značné míry podepsalo na tvrdosti normalizačních opatření přijatých vůči této skupině v období po srpnu 1968. Především letecké útvary totiž v důsledku „bratrské pomoci“ utrpěly ve svých řadách ty největší ztráty. Celkem bylo z vojenského letectva v rámci normalizačních čistek v letech 1968 – 1974 propuštěno přes pětadvacet procent všech vojáků z povolání.⁵

V mnoha ohledech byl jejich další osud podobný. Tato skupina lidí byla různou měrou a rozličnými způsoby tehdejšími komunistickým režimem perzekuována, a to jak v rovině osobního života, tak i v případě dalšího pracovního uplatnění. Vyloučení z komunistické strany se stalo v normalizačním období stigmatem, jenž automaticky zapovědělo bývalým aktivním letcům možnost pokračovat ve výkonu svého povolání v civilním sektoru, ať už se mělo jednat o pilota aerolinek či obyčejného práškaře. Piloti, do jejichž výcviku vložila Československá armáda několik desítek miliónů korun a více než několikaleté úsilí, se až do listopadu 1989 nesměli živit létáním. Vyloučením ze strany navíc nebyli poznamenáni jen samotní vojáci, ale obvykle také celá jejich rodina včetně dětí, jimž nebylo umožněno studovat na středních a vysokých školách podle své volby. Navíc byli bývalí příslušníci armády pod několikaletým dohledem Vojenské kontrarozvědky a Státní bezpečnosti. Po „sametové revoluci“ byla většina z nich soudně či mimosoudně rehabilitována a byla jim nabídnuta možnost reaktivace, což mnozí přijali s povděkem, ostatní však z různých důvodů, nejčastěji zdravotních a rodinných, tuto nabídku tehdejšího ministra národní obrany odmítlo.

Období vzepětí občanské angažovanosti a touhy po reformách komunistického režimu tradičního stalinského typu v československé společnosti na jaře 1968 bylo krátké, ale s odstupem doby jej lze považovat za mýtickou událost *par excellence*, jenž zakládá celou řadu teorií, stereotypů a klišé pojících se k identitě českého národa. Kolektivní nebo společenská paměť – čili „co a jak“ si společnost pamatuje a zapomíná, resp. jak tvoří své dějiny a pohlíží na svou historii – je bytostným vyjednáváním a vyjádřením této identity, která

⁴ Podrobněji k historii vojenské posádky Čáslav viz. má bakalářská práce. HLAVÁČEK, Jirí. *Sloužili jsme vlasti : Biografická vyprávění příslušníků Československé lidové armády v Čáslavi, kteří opustili armádu v důsledku sovětské okupace v srpnu 1968*. Praha, 2009. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, s. 28.

⁵ SCHNEIDER, Dušan. *Osudy letců*. Brno : Doplněk, 1998, s. 57.

je formována a udržována určitými skupinami, ať už oficiálního či neoficiálního charakteru.⁶ V případě armády je toto povědomí o „hrdinské minulosti“ založeno na představě „vojáků, kteří neztratili svou čest“ a postavili se proti okupaci své vlasti. Tato interpretace minulosti je formována, udržována a podporována organizacemi a sdruženími jako je např. Vojenské sdružení rehabilitovaných či Svaz letců České republiky.

⁶ KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.). *Otevřená minulost : autobiografická sociologie státního socialismu*. Praha : Karolinum, 2009, s. 88-89.

1. Metodologie a prameny

1. 1. Výzkumný projekt

Výzkumný projekt, orálně-historický kvalitativní výzkum,⁷ se zaměřuje na popis a analýzu průběhu událostí Pražského jara v rámci konkrétního útvaru vojenského letectva Československé lidové armády (ČSLA), resp. 28. stíhacího bombardovacího leteckého pluku (28. sbolp) dislokovaného na letišti v Čáslavi, jehož vznik je spojen s rozsáhlou reorganizací československého vojenského letectva v druhé polovině padesátých let. V průběhu šedesátých let byl pluk jako první v Československu přezbrojen na nadzvukové letouny Su-7BM, jejichž specifickou vlastností byla schopnost nést atomovou pumu, což se také odrazilo v koncepci letového výcviku, který kladl vysoké nároky jak na piloty, tak i na letový personál. Z tohoto hlediska se tedy jednalo o elitní útvar našeho letectva, jenž měl v případném konfliktu studené války sehrát významnou úlohu.

Cílem práce je na základě rozhovorů s několika příslušníky pluku z let 1968 – 1974, pořízených metodou orální historie,⁸ a za pomoci dalších pramenů, rekonstruovat zásadní události Pražského jara a následného období tzv. normalizace (či v armádě častěji užívaného termínu „konsolidace“), a to jak v kontextu celospolečenském, tak v kontextu specifického prostředí vojenského letectva.⁹

Dalším záměrem výzkumu je zmapování životních osudů a reflexe názorů tehdejších příslušníků pluku, kteří byli po roce 1968 za svůj postoj ke vstupu vojsk Varšavské smlouvy na naše území propuštěni z armády a následně komunistickým režimem perzekuováni v dalším osobním a profesním životě.

V neposlední řadě se chce projekt pokusit také o zachycení fenoménu kolektivní paměti v rámci této skupiny propuštěných vojáků, resp. o hledání společných referenčních prvků („mýtus roku 1968“) v procesu vytváření a přehodnocování názorů na minulost, přičemž pozornost bude věnována také vlivu některých společenství (v tomto případě Vojenského sdružení rehabilitovaných armády ČR) na tento proces.

⁷ Za kvalitativní výzkum se považuje takové bádání, které sdělení jednotlivce vnímá jako svébytnou poznávací hodnotu a nesnaží se jeho obsah zobecnit za pomoci kvantifikujících postupů do širších celků. VANĚK, Miroslav; MŮCKE, Pavel; PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti : teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, s. 16.

⁸ Orální historii lze definovat jako řadu zpracovaných, dynamicky se vyvíjejících přístupů, jejichž prostřednictvím se badatel ve společenskovední oblasti dobírá nových poznatků na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky dané události, procesy nebo doby. *Ibid.* s. 11.

⁹ Tato práce navazuje na předcházející výzkum realizovaný v rámci bakalářské práce, jenž se zabývá vojenskou posádkou v Čáslavi v šedesátých letech dvacátého století, viz. HLAVÁČEK, Jiří. *Sloužili jsme vlasti*.

Výzkum je primárně zaměřen na časové období let 1968 – 1974. V popředí zájmu stojí intervence vojsk pěti států Varšavské smlouvy z 20. na 21. srpna 1968 a události Pražského jara od ledna 1968 do dubna 1969 - tj. od nástupu Alexandra Dubčeka do funkce prvního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) až do jeho nahrazení Gustavem Husákem; s částečným přesahem do období předcházejícího i následujícího. Důvodem přesahu tohoto úzce vymezeného časového období je nutnost zasadit zkoumané události do širšího kontextu tehdejší politické a celospolečenské situace a poměrů panujících uvnitř ČSLA, a to jak před intervencí vojsk Varšavské smlouvy (např. aféra gen. Šejny, cvičení ŠUMAVA, Memorandum atd.), tak v období následujícím (Moskevské protokoly, přijetí Smlouvy o dočasném pobytu vojsk atd.), které je spojeno s politickými čistkami v rámci armády (tj. s prověrkami morálně politických kvalit vojáků z povolání).

Tato práce vychází z předpokladu, že průběh událostí Pražského jara, resp. let 1968 – 1969, v rámci vojenského letectva je tématem, jemuž doposud nebyla věnována v české historiografii náležitá pozornost. Ačkoliv vyšlo velké množství monografií věnujících se historii konkrétních útvarů vojenského československého letectva, neexistuje doposud práce, jež by se v tomto kontextu podrobně věnovala Pražskému jaru (existuje sice stať popisující průběh vstupu vojsk na jednotlivá vojenská letiště v ČSSR, nezmiňuje se však o poměrech před ani po invazi).

Případová studie popisující, na základě podrobné analýzy dostupných materiálů vztahujících se k jednomu útvaru vojenského letectva (28. sbolp), polednový vývoj a jeho odraz v armádě (leden – srpen 1968), průběh okupace vojsky Varšavské smlouvy (srpen – listopad 1968) a následnou změnu poměrů spojenou s „konsolidací“ armády (září 1968 – prosinec 1970), by tak mohla přispět k bližšímu objasnění tohoto období v rámci výzkumu soudobých dějin.

1. 2. Kolektivní paměť a orální historie ve výzkumu soudobých dějin

Paměť je jednou ze základních schopností, jež umožňuje člověku plnohodnotnou existenci v rámci společenství. Bez možnosti vštěpování, uchovávání a vybavování zkušeností by byl lidský život o mnohé ochuzen. Obdobně je tomu i v případě vztahu mezi pamětí a dějinami, ať už dávnými či nedávnými. Podle francouzského medievalisty Jacquese Le Goffa je paměť jakousi „prvotní surovinou historie“,¹⁰ pracuje však neuvědoměle a neustále, čímž je vystavena většímu nebezpečí ze strany možnosti podlehnout manipulacím času a společnosti,

¹⁰ LE GOFF, Jacques. *Paměť a dějiny*. Praha : Argo, 2007, s. 10.

než historie jako vědní disciplína se svými nástroji kritické objektivitu. Paměť individuální a kolektivní je úzce spojena s problémem zapomínání a reinterpretace našich vzpomínek.

Někteří autoři se domnívají, že něco takového jako „individuální paměť“ ve své podstatě neexistuje. „Jazykové a narativní vzorce, které užíváme k vyjádření našich pamětí, jsou neoddelitelné od sociálních standardů věrohodnosti a autenticity, které ztělesňují.“¹¹ Ač se může zdát tato myšlenka, zejména v některých exaktních vědách, naprosto absurdní, ve společenských vědách je možné považovat upřednostňování sociálního hlediska individuální paměti do určité míry za již obecně přijímané paradigma.

Průkopníkem v této oblasti bádání byl francouzský sociolog Maurice Halbwachs. Podle Halbwachse se bez „sociálního rámce“ nemůže ustavit ani uchovat žádná individuální paměť.¹² „Individuum vyrůstající v naprosté osamělosti by nemělo žádnou paměť - tím, kdo má paměť je sice vždy jedinec, avšak jeho paměť získává tvar až v kolektivu.“¹³ Každý z nás se rodí do nějakého již předem „rozvrženého světa“,¹⁴ tedy do světa, který má určité „zákony“, ať už v materiálním (např. fyzikální poučky) či v ideovém smyslu (např. zvyky a tradice). Prvkem, na něž se tyto „zákony“ vztahují, se stává každý jedinec již svým narozením a následným procesem, jenž se odehrává na základě předem stanovených pravidel konformity dané společnosti.¹⁵ Každá kultura vytváří cosi, co lze nazvat „konektivní strukturou“, která nastoluje spoje a závazky, a to ve dvou dimenzích: ve společenské a časové.¹⁶ Váže člověka k jeho bližnímu tím, že jakožto „symbolický svět smyslu“ utváří sdílený prostor zkušenosti, očekávání a jednání. Právě díky této vazbě můžeme hovořit o něčem takovém jako je fenomén „my“ a „oni“. Stáváme se tak součástí skupiny, která má

¹¹ KANSTEINER, Wulf. Finding Meaning in Memory : A Methodological Critique of Collective Memory Studies. In: History and Theory. 1999, vol. 41. no. 2, s. 185.

¹² Společnost a vzájemné sociální působení vytvářejí rámec, který umožňuje vzpomenout si, rozpoznat a lokalizovat vzpomínky. Bez této sociální lokalizace nejsme schopni vzpomínku nejen nalézt, ale ani ji jakkoli pojmově uchopit. Sociální rámce paměti jsou „orientační body v prostoru a čase, historické, geografické, biografické, politické pojmy, běžná zkušenost a známé způsoby nazírání“. Právě v nich se paměť konstituuje, funguje a reprodukuje, v nich jsou fixovány a vyvolávány naše vzpomínky. ŠUBRT, Jiří; PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. In: *Historická sociologie*. 2010, roč. 1, č. 1, s. 15.

¹³ Naše vzpomínky zůstávají za každých okolností kolektivní a jsou nám připomínány ostatními, i když se týkají událostí, na nichž jsme se podíleli sami, nebo věcí, které jsme viděli pouze my. Je to tím, že ve skutečnosti nikdy nejsme sami. Vždy v sobě a s sebou neseme určitý počet různých lidí. HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009, s. 51

¹⁴ Termín Martina Heideggera v jeho analýze „pobytu“ - pasivní stránka zahrnující to, co musí pobyt přijímat a brát na sebe jako dané.

¹⁵ Na současnost pohlížíme neustále s ohledem na minulost, bez ohledu na to, zda jde o naši vlastní prožitou minulost, nebo jinak zprostředkovanou. Ostatní vnímají a vzpomínají jinak, v kontextu jiných souvislostí a akcentů. Přítomnost jiných osob ovlivňuje proces vzpomínání, zejména s ohledem na společně prožité události. Svědkové zjednodušují a ucelují proces vzpomínání. V některých situacích určují naše vzpomínky jiní, například každý z nás vzpomíná na určité události z dětství pouze prostřednictvím zážitků a vzpomínek svých rodičů.

¹⁶ ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť : písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha : Prostor, 2001, s. 20.

svou „historickou paměť“, ¹⁷ jež se z naprosté většiny kryje s tím, co uvnitř skupiny cirkuluje jakožto smysl. Tato historická, či chcete-li „kulturní“, paměť získává na významu, stejně jako na objemu a komplexnosti, teprve až s příchodem písma, které umožňuje zacházet za horizont smyslu sdělovaného a tradovaného. Písmo je slovy německého egyptologa Jana Assmanna jakousi „externalizovanou pamětí“, umožňuje nevídané rozšíření opětovného uchopení uložených sdělení a informací, zároveň však vede k ochromení přirozené paměťové schopnosti.

Co je tedy vlastně onou již několikrát zmiňovanou „kolektivní pamětí“? Kolektivní paměť lze definovat jako „soubor projevů, které nejen, že odhalují, zviditelňují... nebo vedou k promýšlení přítomnosti minulosti“, ale mají také za úkol „strukturovat identitu skupiny nebo národa, tedy definovat je a odlišit je od jiných srovnatelných entit.“¹⁸ V každém případě je tento soubor projevů výsledkem společenského procesu, jenž si za zjevný cíl klade podat jistý obraz minulosti.

Jan Assmann rozděluje kolektivní paměť na komunikativní a kulturní. Obě formy kolektivní paměti podle něj tvoří především orientační rámce, z nichž vycházejí jednotlivé individuální paměti. Každý člověk si během svého života ukládá vlastní historické zkušenosti (tj. komunikativní paměť), mimo to ale také zohledňuje jiné zdroje informací jako např. knihy, muzea atd. (tj. kulturní paměť) a vzájemně je spojuje do subjektivní sítě vztahů. Individuální vnímání dějin je tedy výsledkem vysoce komplexních komunikačních procesů. „Dějiny vznikají neustále novou současnou aktivitou a jsou do minulosti vnášeny.“¹⁹ Kolektivní paměť tedy není daností, ale sociální konstrukcí.

Sdílená paměť je více než jen součtem osobních vzpomínek individuů, protože zahrnuje pouze ty, které jsou společně sdíleny všemi členy skupiny. Z těchto společně sdílených zážitků poté vzniká podstata skupinové identity, současná podoba a vize budoucnosti, předávaná skrze vypravování a převypravování příběhů.²⁰ Paměť daného kolektivu je vymezena vztahem k žijící skupině. Společenská skupina, která se ustavuje jako „společenství vzpomínky“, si uchovává svoji minulost především ze dvou hledisek:

¹⁷ Zatímco „historie“ je souborem událostí, které se udály v minulosti a „historiografie“ je věda oficiálně a objektivně usilující o popis těchto událostí, „historická paměť“ je bezprostředně prožívanou osobní a skupinovou přítomnou zkušeností, která není vedena snahou o institucionalizovaný výklad dějin. Na rozdíl od „historiografie“ je „historická paměť“ nesystematickou a nesystémovou reflexí minulosti. BAČOVA, Viera (ed.). *Historická pamat a identita*. Košice : Společenskovedný ústav SAV, 1996, s. 19.

¹⁸ ROUSSO, Henry. dějinám kolektivní paměti : postvichystické období. In: sborník *Dějiny a paměť*. Praha : Historický ústav Armády ČR, Památník odboje, CERFES, 1993, s. 60.

¹⁹ VAŠÍČEK, Zdeněk; MAYEROVÁ, Françoise. Minulost a současnost, paměť a dějiny. In: *Soudobé dějiny*. 2004, roč. 11., č. 4, s. 18.

²⁰ KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.). *Otevřená minulost*, s. 89.

z hlediska svébytnosti a z hlediska trvání. V obraze, který si o sobě sama vytváří, se zdůrazňuje odlišnost navenek, zatímco vnitřní rozdíly se naopak zastírají. „Navíc si taková skupina vytváří vědomí o své identitě v průběhu času, takže fakta uchovávaná ve vzpomínce se obvykle vybírají a perspektivizují s ohledem na vztahy korespondence, podobnosti a kontinuity.“²¹

S tím také souvisí problém falsifikace dějinných událostí. V mnoha ohledech nemusí jít ani o záměrný úmysl, ale jen o pouhý „proces zapomínání“, jenž umožňuje potlačit nežádoucí či neadekvátní vzpomínky z minulosti.²² V podstatě se jedná o jakýsi „obraný mechanismus,“ jehož podstatou je zabránit chaosu v mysli daného jedince. V případě, že daná vzpomínka nezapadá do komplexního rámce prezentovaného danou skupinou, bývá reinterpretována a následně opětovně uložena jako pravdivá. Nutno podotknout, že v mnoha ohledech zde může určitou roli sehrát i problém vybavování vzpomínek, popř. ztráta paměti. V takovém případě jsou „hluchá místa“ automaticky vyplněna obecně přijímanou verzí minulosti.²³ Na problém „překrucování minulosti“ poukázal v jedné ze svých prací také významný italský orální historik Alessandro Portelli na příkladu smrti Luigiho Trastulliho.²⁴ Podle Halbwachse je vzpomínka do velké míry rekonstrukcí minulosti, při níž si pomáháme údaji vypůjčenými z přítomnosti a jinými rekonstrukcemi z minulých období, z nichž vychází již pozměněný obraz minulosti.²⁵

V současnosti lze říci, že kolektivní paměť má nezastupitelnou úlohu ve výzkumu soudobých dějin. Je to zásluha zejména „krátkého dvacátého století“ (či slovy britského levicového historika Erica Hobsbawma „věku extrémů“), které díky množství přelomových událostí, významných osobností a rychlému technologickému pokroku, umožnilo vznik nového historického paradigmatu. Jedná se o jakousi „revoluci paměti“ podle níž se paměť soustředí okolo několika základních os, které představuje „otevřeně současná problematika, jednoznačně retrospektivní přístup a rezignace na lineární časovost ve prospěch

²¹ ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť*, s. 40.

²² Např. Polyanin princip – tj. selekce negativních zážitků a jejich potlačení. KUSÁ, Zuzana. Problém pravdivosti informací v životopisných rozprávaniach. In: *Genealogicko – heraldický hlas*. 1995, roč. 5, č. 2, s. 18.

²³ Zuzana Kusá mluví v této souvislosti o tzv. „selekcii pod vlivem dominantní paměti“. *Ibid.* s. 18.

²⁴ Luigi Trastulli byl dělník z ocelárny v Terni, který zemřel v březnu 1949 během místních demonstrací spojených se vstupem Itálie do Severoatlantické aliance. V průběhu několika desítek let se však událost v kolektivní paměti zaměstnanců oceláren a členů tamějšího odborového hnutí „přenesla“ o několik let vpřed, konkrétně do října 1953, kdy bylo z oceláren propuštěno více než dva tisíce dělníků. Z Trastulliho, který původně zemřel nešťastnou náhodou na cestě ze zaměstnání, se tak stal lokální hrdina, jenž se postavil proti hromadnému propouštění svých spolupracovníků. Následný výzkum ukázal, že narátoři spojili dvě nejvýznamnější a nejdramatičtější události poválečné historie města Terni v jeden koherentní příběh. PORTELLI, Alessandro. *The Death of Luigi Trastulli: Memory and the Event*. In: *The death of Luigi Trastulli, and other stories*. New York: SUNNY Press, 1991, s. 20.

²⁵ HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*, s. 113.

mnohačetného a žitého času na úrovních, kde individuální skutečnosti vrůstají do skutečností sociálních a kolektivních (lingvistika, demografie, ekonomie, biologie, kultura).²⁶

V bádání zabývající se nedávnými dějinami se tato tendence projevuje zejména v otázce vytváření nových archivů, v nichž převažují prameny ústní povahy, což úzce souvisí s metodou orální historie, jež umožňuje zachytit životní příběhy či postoje dosud žijících pamětníků v souvislosti s dějinnými událostmi dané historické epochy. Hlavní důraz je přitom kladen na individuální prožitky a rozměr každodennosti. Vyprávění narátorů je z hlediska této metody považováno za relevantní historický pramen, který je dále zkoumán v návaznosti na výsledky analýzy „klasických“ (tj. písemných) historiografických pramenů. Podle německého historika Alexandra von Plata spočívá síla orální historie právě v této schopnosti „vrátit subjektivní zážitek zpět do historiografie.“²⁷

Toto nové paradigma se radikálně odlišuje od všech dosavadních způsobů práce s dějinami. Výzkum kolektivní paměti jde proti proudu tradičního bádání. Zcela nově definuje například význam události, která již není „prostě jen místem radikální výjimečnosti, izolovaném v čase pro potřeby pozorování, ani jen výsledným bodem procesu středního nebo dlouhého trvání (v návaznosti na koncepci trojího času Ferdinanda Braudela), událost ztrácí svůj pozitivistický charakter – toho, co se skutečně událo – a vstupuje do dynamického přístupu k času dějin, mnohem bližšího životní zkušenosti aktérů.“²⁸

Paměť v jakékoliv podobě je zásadním prvkem toho, co se bude napříště nazývat identitou, individuální či kolektivní, jejíž hledání, horečnaté a úzkostné, je v současnosti jednou z hlavních aktivit jednotlivců i společností. Kolektivní paměť je však nejen výdobytkem, ale i mocenským nástrojem a cílem. Patří mezi základní stavební kameny společnosti, které umožňují legitimizovat dávno minulé, nedávné, ale i současné události našich dějin, zejména pak jejich dopad na budoucnost. V centru pozornosti historie leží čas rekonstruovaný podle nároků dnešní společnosti, v němž je „minulost obětována přítomnosti.“²⁹

²⁶ LE GOFF, Jacques. *Paměť a dějiny*, s. 108.

²⁷ In: VANĚK, Miroslav. *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty*. Praha : Centrum orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 82.

²⁸ ROUSSO, Henry. *K dějinám kolektivní paměti*, s. 57.

²⁹ Paměť i historie, jako dvě různé podoby tematizované minulosti, se tak stávají prostředím, v němž je filtrací skutečnosti hledán a vytvářen smysl života i dějin samých. GRYGAR, Jakub. *Historie, paměť, autobiografie : Poznámky k tematizování minulosti*. In: *Lidé města*. 2002, roč. 4, č. 7, s. 145.

1. 3. Techniky sběru dat a analýza pramenů

Z hlediska pramenné základny se projekt opírá o několik druhů pramenů různé provenience. Patří mezi ně životopisná, a posléze i tématicky zaměřená, vyprávění bývalých příslušníků pluku, osobní fotografie a poznámky narátorů, archivní materiály vojenské i regionální povahy a dostupná literatura věnující se tématu Pražského jara a dobovým poměrům v ČSLA.

Významnou část pramenů tvoří osobní svědectví a biografická vyprávění přímých aktérů tehdejších událostí, tj. příslušníků 28. sbolp, zaznamenaná metodou orální historie.³⁰ V rámci realizace tohoto výzkumu bylo s bývalými příslušníky pluku pořízeno téměř 30 hodin zvukového záznamu a přes 260 stran přepisu, na nichž se narátoři vyjadřovali k různým okruhům témat, jež byly stanoveny na základě poznatků z literatury a archivního výzkumu.³¹ Tyto materiály byly dále zpracovány, analyzovány a následně interpretovány.³²

Orálně-historický pramen je specifický svou formou fixace svědectví, jež se odehrává v ústní podobě. Tento druh pramene, stejně jako každý historický pramen, má své silné i slabé stránky.³³ Zvuková (popř. i obrazová) podoba umožňuje mnohem přesněji rekonstruovat zkoumanou událost, protože všechna slova zachycená na záznamu lze podrobit širší kritice, jež umožňuje do analýzy zahrnout také společenské a kulturní pozadí daného jevu, resp. osobnost vypravěče, jeho aktuální duševní rozpoložení, způsob vyjadřování, okolní vlivy a další prvky, které mohou ovlivňovat objektivnost sdělení. Na druhé straně je třeba zdůraznit, že neexistuje žádný nepochybný důkaz toho, že spolehlivost ústního svědectví je ve všech případech vyšší než je tomu u historických pramenů jiné povahy.³⁴ Jak upozorňuje francouzská historička a socioložka Francoise Mayerová, badatel by se měl vyvarovat toho,

³⁰ Metoda byla zvolena s ohledem na předcházející výzkum (bakalářská práce), při němž bylo pořízeno velké množství zvukového záznamu s bývalými příslušníky vojenské posádky v Čáslavi (13. tp a 28. sbolp), jenž je součástí zvukového archivu sbírky *Rozhovory* Centra orální historie při Ústavu soudobých dějin Akademie věd ČR, v. i. i. Navíc je metoda aktuální také vzhledem k současnému vysokému věku pamětníků, který se pohybuje v rozmezí 70 – 80 let, tj. oddálení realizace výzkumu tohoto typu by mohlo mít za následek ztrátu unikátních a autentických historických pramenů týkajících se života v armádním prostředí v období Pražského jara.

³¹ Všechny zvukové záznamy a přepisy rozhovorů, včetně *Smluv o poskytnutí práv* (popř. *Udělení souhlasu se zpracováním osobních údajů*), použité v rámci tohoto výzkumu jsou součástí DVD, jež je přílohou této diplomové práce. Vzhledem k tomu, že cílem práce není sledovat ani analyzovat charakteristické způsoby jazykového projevu, dialekty narátorů apod. – byly citace z přepisů použité v textu této práce (se souhlasem narátorů) stylisticky a gramaticky redigovány s přihlédnutím k zachování určité míry osobitosti projevů jednotlivých narátorů. Přesné a neredigované znění lze nalézt ve zvukové nahrávce, popř. v přepisech rozhovorů na DVD. Citace z přepisu rozhovoru je v této práci vedle uvozovek odlišena také kurzivou, zatímco citace jiných pramenů (např. literatura, archiválie, web atd.) jsou označeny pouze uvozovkami.

³² Témata jednotlivých okruhů rozhovoru jsou uvedeny v *Tabulce č. 1 v Příloze*.

³³ Orální historie je stejně spolehlivá či nespolehlivá jako každá jiná výzkumná metoda. Žádné informace jakéhokoliv druhu nelze v tomto případě zcela důvěřovat a všechny zdroje musí být ověřeny za použití dalších metod nebo pramenů. RITCHIE, Donald. *Doing Oral History*. Oxford : Oxford University Press, 2003, s. 26.

³⁴ SMITH, Richard. Analytic Strategies for Oral History Interview. In: GUBRIUM, J. a HOLSTEIN, A. (ed.). *Postmodern interviewing*. London : Sage Publications, s. 204.

aby propadl iluzi, že se setkává s „autentickými vzpomínkami“, protože zaznamenaná svědectví jsou vždy vzpomínkami „stylizovanými.“ Zkušenost je třeba „historizovat“, zasadit ji do širšího kontextu a tento kontext vysvětlit.³⁵ Rozhovory vycházející z minulých prožitků jednotlivce, jsou ovlivňovány časovým odstupem, ale i prostředím, ve kterém vznikly a závisí na osobních motivech dotazovaného, proto jsou údaje v nich obsažené v porovnání s jinými prameny bytostně subjektivní.³⁶

V narativním bádání existují dvě interpretační úrovně („vnitřní“ a „vnější“) a výsledné pojednání je tak vždy průsečíkem významů předložených samotným narátorem a těmi, k nimž v rámci výzkumu dospěl sám badatel. V mnoha ohledech záleží na tazateli a jeho schopnostech logicky, eticky a přesvědčivě, v souladu s legitimními teoretickými koncepty oboru, provést hodnocení získaných pramenů a posléze nastínit vlastní interpretaci výzkumného problému.³⁷

Přednost orální historie spočívá především v přítomnosti tazatele při procesu vytváření historického pramene, což tazateli umožňuje usměrňovat či doplňovat výklad narátora prostřednictvím kladení otázek a případné nepřesností tak eliminovat již během samotného rozhovoru. Zatímco písemné dokumenty na položenou otázku odpovědět nemohou, orální historie je „dvousměrným procesem“.³⁸

Sběr dat byl uskutečněn formou individuálních rozhovorů mezi tazatelem (řešitelem projektu) a narátorem, ze kterých byl se souhlasem narátora pořízen zvukový záznam, jenž byl dále přepsán a posléze podroben kritické analýze.³⁹ Rozhovorům předcházelo detailní seznámení se s prostředím výzkumu (tj. vojenské letectvo) a zkoumaným obdobím (tj. průběh Pražského jara a následné tzv. normalizace v ČSSR) prostřednictvím archivních materiálů a dostupné literatury. S každým z narátorů byly uskutečněny jeden až tři rozhovory (dle uvážení

³⁵ Jedinci a skupiny využívají ke sdělení svého vlastního příběhu koncepce, které se postupně banalizují. Paměť (individuální či kolektivní) se konstruuje na základě těchto koncepcí, díky nimž lze předat zkušenost mimo dané společenství. MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus : paměť a politická identita*. Praha : Argo, 2009, s. 39-42.

³⁶ VANĚK, Miroslav; MŮCKE, Pavel; PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti*, s. 20-21.

³⁷ Pokusy o „absolutně platné“ výsledky a závěry interpretace v podstatě stojí proti principům orální historie. Vyjadřuje-li se narátor k určité historické události nebo vypráví-li svůj životní příběh, platí v podstatě totéž i pro interpreta, který s veškerou svou erudicí a zkušeností zůstává zároveň člověkem své doby, pohybujícím se v určitém prostředí a zastávajícím určité názory. VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, s. 139.

³⁸ THOMPSON, Paul. *The Voice of the Past Oral History*. Oxford : Oxford University Press, 1978, s. 111.

³⁹ Tato práce předpokládá určitou obeznámenost s problematikou metodologických postupů v rámci orální historie, proto se již podrobněji nevěnuje otázce přípravných prací, pilotního výzkumu, vztahem mezi narátorem a tazatelem, právními náležitostmi tohoto vztahu (*Zákon č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů*) včetně etiky, ani technickému zabezpečení orálně-historického výzkumu. Případné zájemce o tuto problematiku odkazují na již několikrát zmiňovanou skripta Prof. Miroslava Vaňka a kolektivu pracovníků Centra orální historie při ÚSD AV ČR, v. i. i. (viz. *Seznam literatury a jiných pramenů* na konci této práce), popř. na metodologickou část mé bakalářské práce (viz. HLAVÁČEK, Jiří. *Sloužili jsme vlasti*).

badatele). Délka jednoho rozhovoru se v průměru pohybovala okolo dvou hodin a časový odstup mezi prvním a druhým rozhovorem nebyl obvykle delší než dva týdny.⁴⁰

První rozhovor měl vždy formu životopisného vyprávění. Jeho cílem bylo seznámit se s průběhem dosavadního života narátora od narození až po současnost. Chronologický způsob vyprávění byl zvolen s ohledem na snazší orientaci narátora v rozhovoru, jenž byl veden po časové linii. V prvním rozhovoru nebylo cílem získání odpovědí na konkrétní otázky týkající se výzkumného problému, ale spíše vytvoření si obrazu o charakteru narátora, jeho povahových rysech a způsobech řešení životních situací.

Druhý rozhovor měl podobu interview, jehož cílem již bylo zodpovězení specifických otázek týkajících se zkoumaného tématu a případná konkretizace odpovědí z předchozího rozhovoru. Tématické otázky se již vztahovaly k samotnému předmětu výzkumného projektu. Narozdíl od chronologického postupu, který byl zvolen při prvním rozhovoru, měl druhý rozhovor formu strukturovaného vyprávění. Otázky byly formulovány s ohledem na výsledky prvního rozhovoru, tak aby byly pro narátora srozumitelné. Navíc byla narátorova sdělení porovnávána s informacemi získanými na základě studia pramenů v rámci rešeršní přípravy výzkumu.

K třetímu rozhovoru bylo v několika případech přistoupeno s odstupem jednoho roku, a to vzhledem k časové prodlevě, která uplynula mezi přípravou bakalářské a diplomové práce. Tyto rozhovory byly již konkrétně zaměřené na události Pražského jara a rozšiřovaly tak poznatky získané na základě předchozího výzkumu. V mnoha ohledech však přinesly také zcela nové pohledy na poměry u pluku (konkrétně ve vyšších složkách velení) ve zkoumaném období (velitelství 34. stíhací bombardovací letecké divize) a problematiku restrukturalizace vzpomínek.⁴¹

Výzkum se zaměřuje na specifickou vrstvu společnosti, tj. příslušníky československého vojenského letectva, konkrétně vojáky z povolání v letech 1968 – 1974. Nejčastěji se jedná o muže narozené v letech 1930 – 1940, kteří získali středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání odborného směru, prošli pečlivým výběrem, náročnými zdravotními prohlídkami a poté nastoupili k různým leteckým útvarům po celé ČSSR.

⁴⁰ Nejkratší rozhovor realizovaný v rámci tohoto projektu trval 45 minut, zatímco stopáž nejdelšího rozhovoru byla úctyhodných 214 minut.

⁴¹ Do určité míry lze o těchto „třetích rozhovorech“ hovořit v kontextu „fáze sporu“ (termín Alexandra von Plata), při níž jsou projednávány diference mezi narátorem a tazatelem. Tazatel může v této fázi rozhovoru otevřeně poukázat, v mezích slušnosti, na rozdíly mezi obsahem jiných pramenů a narátorovým vyprávěním. VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel; PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti*, s. 105-106.

V rámci této diplomové práce se primárně orientuji na vzorek šesti narátorů (tj. příslušníků 28. sbolp),⁴² kteří byli vybráni s ohledem na splnění následujících kritérií: ročník narození v letech 1930 – 1940 (tj. současný věk 70 – 80 let), výkon zaměstnání vojáka z povolání minimálně po dobu deseti let, příslušnost k 28. sbolp na letišti v Čáslavi ve zkoumaném období (tj. v letech 1968 – 1970), propuštění z armády v letech 1968 – 1974 v rámci tzv. normalizace a konsolidace poměrů v ČSLA.⁴³

Vedle tohoto vzorku narátorů je tato práce doplněna také o svědectví Ing. Jana Mísaře (v letech 1967 – 1969 voják základní služby na letišti v Čáslavi ve funkci náčelníka odloučeného stanoviště „dálná“). Vzhledem k tomu, že tento pamětník nevykonával zaměstnání vojáka z povolání a nebyl v této souvislosti žádným způsobem komunistickým režimem perzekuován, přináší jeho svědectví odlišný pohled na průběh srpnových událostí roku 1968 ve spojitosti s fenoménem kolektivní paměti.

Výběr potenciálních narátorů byl proveden na základě jmenného seznamu, jenž byl sestaven z informací uvedených v knize Ing. Jana Dúbravčika *Osmadvacítka* a dále doplněn o jména zjištěná na základě studia archivních materiálů.⁴⁴ Celkově se vyhledání, a především následné kontaktování, narátorů ukázalo být velmi složitým a časově náročným procesem.⁴⁵ Při získávání narátorů byla využita metoda tzv. sněhové koule (snowball sampling), jež je založena na vyhledávání dalších potenciálních narátorů na základě doporučení od již oslovených pamětníků.⁴⁶

Získané zvukové záznamy byly přepsány, opatřeny záznamem o rozhovoru, a jejich obsah byl rozčleněn do tématických kategorií, v jejichž rámci byl podroben kritice s využitím obsahové analýzy, tj. konfrontován s hypotézami utvořenými na základě studia literatury a

⁴² Přehled základních informací o narátorech je uveden v *Tabulce č. 2 v Příloze* a dále pak v části věnované jejich *Životním příběhům*.

⁴³ Poslední kritérium bylo přidáno v důsledku zjištění, že vyjádřit se ke zkoumanému tématu jsou ochotni pouze ti vojáci, kteří byli propuštěni a nikoliv ti, kteří v období tzv. normalizace nadále setrvali v armádě.

⁴⁴ DÚBRAVČÍK, Jan. *Osmadvacítka : historie 28. stíhacího bombardovacího leteckého pluku*. Cheb : Svět křídla, 2007. 298 s.

⁴⁵ V přípravné fázi výzkumu byl vytvořen předběžný seznam padesáti jmen, která přicházela v úvahu. Z toho přes dvě desítky potencionálních pamětníků bylo vyhledáno a osloveno a pouze šest z nich se výzkumu zúčastnilo. Někteří na oslovovací dopis vůbec neodpověděli, valná část oslovených odmítla s ohledem na dlouhou dobu, která od zkoumaných událostí již uplynula. Další účast přislíbili, ale později si to rozmysleli. S některými nebylo možné rozhovory realizovat z důvodu jejich vážného zdravotního vztahu, popř. již zemřeli. Nutno podotknout, že u více než třetiny pamětníků se nepodařilo zjistit, kde se v současné době nacházejí a nebylo tedy možné je běžným způsobem kontaktovat.

⁴⁶ VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel; PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti*, s. 90. Využita byla také možnost oslovení potenciálních narátorů prostřednictvím inzerátu v lokálních periodících. Opakovaně s měsíčním odstupem vyšly dva inzeráty ve společenské rubrice místních novin (*Kutnohorské obzory* a *Čáslavské noviny*), jejich přínos byl však nulový.

historických pramenů.⁴⁷ Problémy spojené s objektivitou kvalitativního výzkumu jsou řešeny prostřednictvím nepředpojatého přístupu k narátorům, shromážděním a prostudováním co největšího množství dostupných materiálů k dané problematice.

Podnětem pro metodologické zakotvení analýzy kolektivní paměti zkoumané skupiny narátorů (popř. obecně skupiny propuštěných vojáků po roce 1968) se stalo schéma AGIL Talcotta Parsonse. Tento koncept sice nebyl vytvořen přímo k vysvětlení zkoumaného fenoménu, pokud však budeme na kolektivní paměť nahlížet jako na sociální systém, lze jej za cenu určitého teoretického zjednodušení dle některých autorů využít jako heuristický model.⁴⁸ Na základě aplikace tohoto schématu lze vycházet z předpokladu, že kolektivní paměť jako systém sleduje logiku čtyř základních funkcí: rekonstrukce a aktualizace paměti (tj. schopnost neustálého přepracovávání reprezentací vzpomínek na základě požadavků přítomnosti), stanovování dominant paměti (upřednostňování těch vzpomínek, které slouží k legitimizování minulosti a přispívají tak k upevňování kolektivní identity),⁴⁹ užívání „sociálních rámců“ (organizace vzpomínek kolem orientačních bodů v prostoru a čase, jež umožňují lokalizovat vyvolané vzpomínky), přenos vzpomínek (předávání a reprodukce paměti v rámci dané skupiny z generace na generaci).⁵⁰

Archivní prameny jsou tvořeny materiály 28. sbolp a dalších útvarů, jež organizačně spadaly do organizační struktury pluku (prapor radiotechnického zabezpečení, letištní prapor a další útvary zajišťující bezpečný chod letiště), které jsou uloženy ve Vojenském správním archivu armády ČR v Olomouci.⁵¹ Jedná se zejména o rozbory bojové a politické přípravy pluku z let 1968 – 1970 a vojensko-politické analýzy z téhož období. Jako doplňkové materiály byly dále využity denní rozkazy a tajné rozkazy velitele pluku a řada dalších spisů. Popis regionálních událostí týkajících se Pražského jara byl zpracován na základě studia archiválií ve Státním okresním archivu v Kutné Hoře a v městském muzeu v Čáslavi. Při této

⁴⁷ Jedná se o práci s přepisem v němž jsou sledovány implicitní významy a badatel se zaměřuje na pochopení fenoménu a jeho rekonstrukci. VANĚK, Miroslav; MŮCKE, Pavel; PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti*, s. 126.

⁴⁸ Toto paradigma vychází z předpokladu, že každý sociální systém musí pro své přetrvání zajistit čtyři základní funkce, jimiž jsou: adaptace („adaptation“), dosahování cílů („goal attainment“), integrace („integration“) a udržování latentních kulturních vzorců („latent pattern maintenance“). ŠUBRT, Jiří; PFEIFEROVÁ, Štěpánka. *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání*, s. 24.

⁴⁹ Narativní vyprávění obecně bývají strukturována kolem epifanií, tj. relevantních momentů pro lidský život (ať už jednotlivce nebo skupiny), které paměť vyhodnotila jako signifikantní a prostřednictvím nichž udává životu vlastní chronologii, přičemž nevýznamné události mimo životní epifanie bývají vytlačeny či rovnou zapomenuty. SVOBODA, Michal. Biografická metoda v antropologii. In: *Přehledové studie 7/12*. Plzeň : Filozofická fakulta Západočeské univerzity, 2007, s. 3.

⁵⁰ *Ibid.* s. 25.

⁵¹ Jedná se především o fond č. 1249 (22. slp, 28. sbolp 1957 – 1994), Vojenský správní archiv Olomouc.

příležitosti byla prostudována také místní periodika vycházející ve zkoumaném období (např. okresní noviny *Úder* vycházející při OV KSČ a ONV v Kutné Hoře).

Literaturu vztahující se k problematice ČSLA a Pražského jara, jež byla použita v rámci této práce, lze rozdělit do několika okruhů:⁵² na přehledové studie zabývající se chronologicky událostmi Pražského jara a jejich celospolečenskými dopady,⁵³ životopisné vzpomínky tehdejších vojáků z povolání (jak ve formě biografické, tak i beletristické),⁵⁴ monografie jednotlivých útvarů,⁵⁵ tématické práce a statě věnující se dílčím tématům v rámci armádního prostředí⁵⁶ a mnohé další.

⁵² Tituly uvedené v následujících poznámkách pod čarou mají být pouze ilustrativním výběrem literatury vztahující se ke zkoumané problematice. Kompletní seznam literatury použité v této práci je uveden v samostatné kapitole na konci této práce.

⁵³ Např. BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha : Mladá fronta, 2007. 514 s.; PAUER, Jan. *Praha 1968 : vpád Varšavské smlouvy*. Praha : Argo, 2004. 358 s.; BÁRTA, Miloš et al. *Československo roku 1968 II. : Počátky normalizace*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1993. 134 s. aj.

⁵⁴ Např. ČEŘOVSKÝ, Zbyněk. *Přepadení vojsky Varšavské smlouvy : svědectví zástupce velitele letiště v Hradci Králové*. Olomouc : Votobia, 2001. 247 s.; DVOŘÁK, Jaroslav. *Letcem ve studené válce*. Praha : Erika, 2003. 323 s.; SCHNEIDER, Dušan. *Vzlet povolují!* Cheb : Svět křidel, 1996. 193 s.; PROCHÁZKA, Stanislav; NOVOTNÍK, Jiří. *Vzpomínka po 40. letech : komunistický režim, sovětská okupace, normalizace a jeho okupační sovětizace*. Brno : Tribun EU, 2009. 242 s.; CHRASTIL, Sylvestr; NOVOTNÍK, Jiří. *Vojáci, kteří neztratili svou čest I. : sborník vzpomínek československých vojáků na srpen 1968 a následná normalizace československé armády*. Praha : Ministerstvo obrany ČR - AVIS, 2002. 191 s.; CHRASTIL, Sylvestr; NOVOTNÍK, Jiří. *Vojáci, kteří neztratili svou čest II. : sborník vzpomínek československých vojáků na srpen 1968 a následná normalizace československé armády*. Brno : Vojenské sdružení rehabilitovaných ČR, 2006. 82 s. aj.

⁵⁵ Např. DÚBRAVČÍK, Jan. *Dvacítka : historie 20. stíhacího, později stíhacího bombardovacího leteckého pluku*. Cheb : Svět křidel, 2004. 283 s.; VYSTAVĚL, Stanislav. *11. stíhací Invazní : o lidech a letadlech z letiště Korea v letech 1951 až 1993 v dokumentech, fotografiích a vzpomínkách*. Cheb : Svět křidel, 2006. 359 s.

⁵⁶ Např. PAULÍK, Jan. *Po invazi : podkladová studie o vojenskopolitickém vývoji Československa od srpna 1968 do přelomu let 1968 – 1969*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. 289 s.; MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. 169 s.; POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I. : Invaze armád Varšavské smlouvy*. Praha : Ministerstvo obrany ČR - Agentura vojenských informací a služeb, 2008. 167 s.; POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II. : Československá lidová armáda v srpnu 1968*. Praha : Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum MO, 2010. 199 s.; BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy : květen 1955 - srpen 1968*. Praha : Ministerstvo obrany ČR, 2008. 257 s.; CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*. Brno : Vojenská akademie, 2002. 201 s. aj.

2. Pražské jaro u 28. sbolp

Vznik 28. sbolp je spojen s rozsáhlou reorganizací československého vojenského letectva v druhé polovině padesátých let. Původně byl na letišti mezi Čáslaví a obcí Chotusice umístěn 22. stíhací letecký pluk, který se však na základě *Rozkazu Ministra národní obrany ČSR č. 003* z roku 1958 přejmenoval právě na 28. sbolp. Od zrušeného 28. bitevního leteckého pluku v Brně poté útvar převzal svůj historický název „Těšínský.“ V rámci organizační struktury pluk podléhal 34. stíhací bombardovací letecké divizi (34. sbold), jež byla nově zřízena na místo dřívější 6. stíhací letecké divize, a byl taktéž součástí 10. letecké armády (10. LA). Z hlediska operačního nasazení měl být pluk určen „k ničení pozemních, převážně malorozměrných, obrněných a pohyblivých pozemních cílů, k ničení vzdušných cílů a k vedení vzdušného průzkumu.“⁵⁷

V průběhu šedesátých let byl pluk přezbrojen na nadzvukové letouny Su-7BM (později obdržel i verzi BKL).⁵⁸ Přeškolení pilotů probíhalo v období od ledna 1964 do března 1968 na letišti v Mladé nedaleko Milovic. Specifickou vlastností letounu Su-7 byla jeho schopnost nést atomovou pumu, což se také odráželo v koncepci letového výcviku. Piloti prováděli nácvik tzv. zvláštních manévřů, které zahrnovaly vertikální manévry s odhozem pumy pod úhlem 45° a 110°. Tyto nácviky probíhaly nejprve za dobrého počasí, později se odhozy cvičily i přes mraky s výškou spodní základny 1 500 metrů, přičemž výška v horní části obratu dosahovala až 4 000 metrů.

Do roku 1968 vstupoval pluk s následujícími úkoly: odlétat celkem 3 930 letových hodin, z toho 3 350 hodin na Su-7BM a BKL, 280 hodin na Su-7U, 60 hodin na UTI MiG-15, 200 hodin na Mi-1 a 40 hodin na L-29 (Delfíny však pluk během roku neobdržel). V bojové pohotovosti bylo veliteli pluku uloženo zvyšovat odolnost vojsk prostřednictvím vybudování rozptylových prostorů. Dále mělo být nacvičováno opuštění letiště do 25 minut.⁵⁹ Plán ovšem nešlo dodržet hned z několika důvodů. Letový výcvik narušily dlouhodobě nevyhovující

⁵⁷ DÚBRAVČÍK, Jan et al. *Padesáté výročí založení leteckého pluku v posádce Čáslav : základna taktického letectva (1957 – 2007)*. Praha : Ministerstvo obrany ČR - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 7.

⁵⁸ V dubnu roku 1953 byla v SSSR obnovena konstrukční kancelář Pavla Osipoviče Suchoje a pověřena úkolem vyprojektovat a zkonstruovat nadzvukový stíhací letoun schopný čelit americké konkurenci, tak vznikla řada letounů „S“. O tři roky později velitelství vzdušných sil Sovětského svazu vypracovalo zadání na konstrukci nového stíhacího bombardovacího letounu, který by byl schopen v přízemní výšce vysokou rychlostí překonávat silnou protivzdušnou obranu protivníka a dopravit na cíl také jadernou pumu. Kromě velké účinnosti úderů proti pozemním cílům si měl letoun udržet i schopnost boje proti stíhačům protivníka. V roce 1957 tak byly zahájeny práce na projektu a první letouny Su-7 se začaly sériově vyrábět již v létě 1960. DÚBRAVČÍK, Jan. *Osmadvacátka*, s. 110 – 111.

⁵⁹ *Ibid.*, s. 142 – 144.

povětrnostní podmínky během prvních tří měsíců roku. Od ledna do března se tak prakticky nelétalo. I přes tento stav existovala stále ještě reálné šance plán splnit. Další ránu tomuto předsevzetí zasadil vstup vojsk pěti států Varšavské smlouvy 21. srpna, který opět přerušil letový provoz na letišti na více než měsíc. Z celkového množství 112 plánovaných letových dnů tak pluk splnil jen 85 a nalétal necelých 2 941 hodin.⁶⁰

2. 1. Polednový vývoj a jeho odraz v armádě

Lednové plénium⁶¹ a s ním spojené zvolení Alexandra Dubčeka na pozici nového prvního tajemníka ÚV KSČ zastihlo pluk v hektickém čase příprav na zahájení náročného letového výcviku. Pluk se snažil plnit především plán bojové a střelecké přípravy, a to i přes nepřízeň počasí v prvních měsících roku. Zpočátku se tak změna politické situace do života pluku příliš nepromítala. Do značné míry to bylo způsobeno také izolací armády od civilního prostředí a veřejných sdělovacích prostředků. „Armáda je totiž relativně izolovaný systém, ve kterém veškeré společenské, ekonomické a politické děje probíhají uvnitř tohoto systému, odtrženě od skutečných událostí, které probíhají v jeho okolí.“⁶² Na odtrženost armády od společenského dění upozornil také tehdejší zastupující velitel 34. sbold pplk. Ladislav Sochor: „V roce 1968, v období společenského napětí, byl dán armádě pokyn čelit planým diskusím a dělat to, co bude vždycky rozhodující - zvyšovat kvalifikaci štábů a zintenzivnit výcvik vojsk.“⁶³

Společenské „uvolňování“ a pád cenzury však začaly postupně stále více zasahovat i do života armádního organismu. Progresivní politické názory a celková snaha o demokratizaci v podobě socialismu s lidskou tvářící nastartovaly obrodný proces také u 28. sbolp. Vlna kritiky, která se objevila na jaře 1968 souvisela s dlouhodobými problémy ČSLA, jež byly předmětem

⁶⁰ *Rozbor bojové a politické přípravy 28. sbolp za rok 1968*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/196, 07114/8 sv.

⁶¹ Zasedání Ústředního výboru KSČ ve dnech 3. – 5. ledna 1968, na němž byl odvolán dosavadní první tajemník Antonín Novotný a nahrazen reformistou Alexandrem Dubčekom. Následující stať předpokládá základní orientaci v problematice „Pražského jara“ a následného období tzv. „normalizace“. Pojem „Pražské jaro“ se v této práci rozumí události vymezené lednovým plénem roku 1968 a zvolením Gustava Husáka v dubnu 1969. Pojem „normalizace“ je v této práci užíván ve dvojím významu, a to jak v „užším“ slova smyslu jako období let 1969 – 1971 (tzv. „normalizované“ období), tak v „širším“ pojetí jako souvislé období let 1969 – 1989 (tzv. „postnormalizované“ období). Literatura vhodná pro seznámení se s kontextem zkoumaného období je uvedena v metodologické části této práce. Pro stručné uvedení do souvislostí (mezinárodní a domácí politická situace, poměry v ČSLA atd.) odkazují na třetí kapitulu (*Historický kontext*) své bakalářské práce, viz. HLAVÁČEK, Jiří. *Sloužili jsme vlasti*, s. 20-27. K rozlišení dvou fází „normalizace“ viz. CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*, s. 17.

⁶² KLOBOUČNÍK, Josef. *Svaz letců ČR* [online]. 25. 4. 2008 [cit. 2010-12-01]. Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi. Dostupné z WWW: <<http://www.csletci.cz/adakt/30.htm>>, s. 2. Zajímavé srovnání viz. ČEŘOVSKÝ, Zbyněk. *Přepadení vojsky Varšavské smlouvy*, s. 41.

⁶³ SOCHOR, Ladislav. *Vzhůru do oblak : československé letectvo v letech 1948 – 1989*. Praha : Erika, 2000, s. 43.

bouřlivých diskusí po celá šedesátá léta. Kritika byla spojena zejména s otázkou reorganizace a redислоkace vojsk.⁶⁴ Volání po změnách se týkalo všech oblastí armády „od systému řízení a velení přes způsoby provádění politické práce až po právní postavení, existenční perspektivu, chod služby a životní podmínky vojáků z povolání.“⁶⁵ Ozvaly se i první hlasy požadující přehodnocení místa a úlohy ČSLA v organizaci Varšavské smlouvy a přijmutí vlastní československé vojenské doktríny vycházející více z národních zájmů.⁶⁶

Někteří příslušníci pluku začali otevřeně vystupovat s různými požadavky, jejichž splnění mělo zefektivnit využívání všech zdrojů a prostředků útvaru.⁶⁷ Stoupala politická i pracovní aktivita. Vzhledem k prudkému nárůstu požadavků na bojovou pohotovost a připravenost vznikala rozpor mezi tím, co armáda měla zajistit, a tím jaké byly její skutečné možnosti. Úkoly tak byly plněny za cenu vysokého pracovního napětí a na úkor osobního volna a kulturního vyžití vojáků z povolání i vojáků základní služby.

S nastalou situací si nevěděli rady především vyšší vojenští funkcionáři a představitelé armády, což zapříčinilo, že štáb pluku se potýkal s nedostatkem kvalitních informací o významu lednového pléna pro armádu i celou společnost. Souhrnnou zprávu pojednávající o změnách v politice KSČ v souvislosti s plánovanými reformami dostali příslušníci pluku až v polovině března, a to navíc od delegátů Okresní konference KSČ. Informační embargo bylo způsobeno zejména špatnou komunikací mezi jednotlivými orgány ČSLA.⁶⁸ Jeden příklad za všechny: tehdejší velitel pluku pplk. Kloboučník obdržel 22. března šifrovanou zprávu, ve které byl vyzván k účasti na jednání Hlavní politické správy (HPS) v Praze. Jednání byli přítomni, vedle funkcionářů HPS, ještě další tři lidé – velitel pohraniční brigády, náčelník

⁶⁴ Viz. *Tabulka č. 6 a 7 v Příloze této práce.*

⁶⁵ Útvar měl nedostatek lidí, ale rozkaz velitele 10. LA nařídil bezpodmínečně dodržet třicet hodin osobního volna vojáků z povolání. Technici si museli překládat sami dokumentaci z ruštiny, ačkoliv to byla práce příslušníků MNO. V roce 1964 přislíbil gen. Vosáhlo, tehdejší náčelník 10. LA, realizovat v horizontu tří let bytovou výstavbu, nicméně i přes velké úsilí funkcionářů svazku nebyla výstavba splněna ani v roce 1971. *Přepracovaná vojensko-politická analýza 28. sbolp za období od srpna 1968 do současné doby*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02219/15.

⁶⁶ BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy*, s. 237.

⁶⁷ Radikalizace příslušníků leteckých útvarů a pluků se nezastavila jen u takových požadavků, jako byl návrat k tradičním odznakům a modrým uniformám, nýbrž tvrdě zaútočila také na nerovnoprávné postavení vojáků z povolání vůči civilistům (nepřesně určený rozsah zaměstnání, nemožnost výjezdu do zahraničí a převzetí společenských záruk vojáka z povolání), na stále tíživější a narůstající otázky sociální a existenční po odchodu z výkonné letecké služby ze zdravotních a reorganizačních důvodů (letci navrhovali důstojné finanční vyrovnání, získání diplomu obchodního pilota, povolení k práci v zahraničí atd.). SCHNEIDER, Dušan. *Vzlet povolují*, s. 175 – 176. Srv. např. ČEŘOVSKÝ, Zbyněk. *Přepadení vojsky Varšavské smlouvy*, s. 44-45 a 101-102. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I.*, s. 55.

⁶⁸ Písemné svědectví o tehdejších poměrech podává např. *Analýza stavu vojensko-politické situace u 28. sbolp od 13. sjezdu*, v níž se lze dočíst: „Ty stupně, které měly lidem věc osvětlit, mlčely. K tomu přistupovala i totální neschopnost zaujmout stanovisko od velitelských orgánů z vyšších stupňů, od nich v této době chodily k útvarům jen pokyny: Rozhodněte sami soudruzi, jste přece zkušení a schopní“. Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02050/15.

krajské vojenské správy z Bratislavy a zástupce pro věci politické 3. motostřeleckého pluku z Loun. Z jednání bylo zřejmé, že HPS, generální štáb (GŠ) ani ministerstvo národní obrany (MNO) nemají přehled o aktuálním dění u útvarů od úrovně divize a níže. „Oni [HPS] byli úplně bezradní, nevěděli co se děje. Od nás pořád chtěli, abychom jim řekli co se vlastně děje a co mají dělat.“⁶⁹

Vtažení armády do středu společenského dění vyvolala mediální kampaň sdělovacích prostředků, jež se rozpoutala kolem útěku vedoucího tajemníka Hlavního výboru KSČ na MNO a poslance Národního shromáždění genmjr. Jana Šejny na Západ. Tato událost vyvolala zděšení u nejvyšších představitelů armády zejména proto, že „semínkový generál“⁷⁰ měl z titulu své funkce povědomí o mnoha utajovaných skutečnostech týkajících se armád Varšavské smlouvy a orientoval se také v poměrech panujících mezi tehdejší vládnoucí garniturou. Negativní dopad na obraz armády u veřejnosti měl také unik informací o možném zneužití armády na podporu Antonína Novotného předchozí politickou elitou, na němž se měl podílet právě genmjr. Šejna spolu s náčelníkem Hlavní správy pozemního vojska genplk. Vladimírem Jankem.⁷¹ Zatímco Šejna uprchl, Janko spáchal za podivných okolností sebevraždu. Důsledky pokusu o převrat byly katastrofální - společenské mínění o armádě kleslo na nejnižší možnou mez. Lidé označovali muže v uniformách ze „šejnisty“ a považovali je za zrádce: „Člověk musel kolikrát vyslechnout, když šel ven, poznámky od různých lidí, hlavně od adolescentů a mladých – byli jsme zvyklí, že nám říkali ‚lampasáci‘ a podobně, ale teď jsme pro ně byli vyžírkové a flákači. Byly tam vazby, jako jsou teď korupční vazby, jenže o tom se nevědělo. Armádu to tenkrát opravdu poškodilo, protože se ukázalo v jaké kritické situaci armáda je, jaké tam jsou vztahy a co je možné si dovolit. Byli jsme zvědaví, koho tam za ním [Šejnou] pošlou, aby mu pomohl z tohohle světa.“⁷²

Základním komunikačním kanálem pro šíření reformních myšlenek po pádu cenzury v posledním únorovém týdnu se stal tradičně tisk: „Sehnal jste knížku, kterou jste dříve nesehnal, sehnal jste časopis, který jste dříve nesehnal. To byl ohromný pokrok. Noviny psaly najednou různě. Nebylo to pořád všechno stejné. Partaj [KSČ] už neměla takovou moc.

⁶⁹ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*. Ronov nad Doubravou. 24. 6. 2010, s. 3. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček.

⁷⁰ Přezdívku „semínkový generál“ získal genmjr. Šejna díky svým hospodářským podvodům. V březnu 1967 se od členů JZD Úštěk náhodně dozvěděl, že semeno vojtěšky je velmi ceněnou komoditou a tak své aktivity, vedle podvodů s osobními vojenskými automobily, rozšířil také o obchod s vojtěškovým a jetelovým semenem. Stát tak připravil o více než 200 000 Kčs. V únoru 1968 uprchl se svým synem a svou milenkou přes Maďarsko a Jugoslávii do Itálie a odtud do USA. V roce 1970 byl v nepřítomnosti odsouzen za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví a zběhnutí do ciziny k deseti letům odnětí svobody, USA ho však odmítly vydat. BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy*, s. 235.

⁷¹ *Ibid.*, s. 236

⁷² KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 3. Srv. FORST, Milan. *Interview 1968*. Třebíč, 27. 5. 2010, s. 2. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček.

*Velitel byl pán, a ne že mu do toho bude mluvit předseda strany nebo politruk. Už rozhodovala spíše kvalita, už se neprosazoval předseda strany na funkci velitele letky, už se nevytvářeli politrucci jako piloti. Novému vedení se skutečně vyjadřovala podpora. Poprvé jste slyšel o [Miladě] Horákové. Poprvé jste se dozvěděl o [gen.] Píkovi.⁷³ Populární byla např. také práce Radovana Richty *Civilizace na rozcestí*.⁷⁴*

V průběhu jara se objevily také snahy oddělit stranickou a služební linii v armádě.⁷⁵ Neshody ve velení ČSLA se začaly projevovat postupnou ztrátou výjimečné pozice politických orgánů a útvarových organizací KSČ u všech druhů vojsk. Nebylo tomu jinak ani u 28. sbolp, kde se od dob rozesílání „Apoštolských listů“⁷⁶ ze štábu 10. LA, a horlivosti některých jedinců při jejich rozesílání, začaly u útvaru projevovat kritické názory na práci politického aparátu. Na konci března bylo vydáno rozhodnutí velitele 10. LA, ve němž se mimo jiné nařizovalo prodloužit prodlevu mezi jednotlivými nácviky bojového poplachu z jednoho na dva měsíce a z politických orgánů přišlo doporučení konat členské stranické schůze u útvaru jednou za dva měsíce na místo dosavadního měsíčního intervalu.⁷⁷ Došlo také ke snížení dosavadního počtu stanovených hodin pro politické školení mužstva (PŠM), které byly nahrazeny besedami se zajímavými osobnostmi.⁷⁸ Na letišti se tak objevil např. veterán druhé světové války a vynikající pilot plk. František Fajtl nebo tehdejší státní tajemník Václav Pleskot.⁷⁹

V širším měřítku pak u pluku rostla četnost různých shromáždění, na nichž se diskutovalo o aktuálních politických, ekonomických, vojenských, ale také sociálních

⁷³ ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*. Kolín, 27. 4. 2009, s. 14. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček.

⁷⁴ Radovan Richta byl ideologem daleké budoucnosti komunismu a také autorem reformního sloganu „socialismus s lidskou tvář“. Zajímavé je svědectví Zdeňka Mlynáře o jeho osobě, které přináší poněkud odlišný pohled na tohoto „stoupence“ Pražského jara. Viz. MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremle*. Praha : Mladá Fronta, 1990, s. 148-152.

⁷⁵ Polednová politika přinesla do stranikopolitické práce volené stranické orgány – tzv. přípravné výbory. Celoarmádní konference komunistů v květnu 1968 v Bratislavě rozšířila jejich působnost i pravomoc do všech jednotek armády. Instituce přípravných výborů neměla obdoby v žádné jiné armádě Varšavské smlouvy. PAULÍK, Jan. *Po invazi*, s. 216.

⁷⁶ Ačkoliv na tyto dopisy nebylo odpovídáno, byl s nimi u mnohých jedinců projeven souhlas. Zvláště se angažovali mjr. Balda, mjr. Gregor a pplk. Ing. Renner. U pilotů se v této době ironicky vyjadřovali k politice strany mjr. Havelka, kpt. Kuník a npor. Halásek. *Vyhodnocení politické situace u útvaru*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/196, 01358/6.

⁷⁷ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 3.

⁷⁸ Politické školení mužstva bylo hlavní formou ideologického působení na vojáky. Tematika PŠM byla od roku 1950 určována HPS ČSLA. Těmto školením bylo vyhrazeno šestnáct hodin měsíčně v době zaměstnání. Během nasazení jednotek na různé výpomoci (akce Z, žně, kalamity atd.) bylo školení nahrazeno politickými informacemi a prací s tiskem. K jednotlivým tématům byly navíc organizovány doplňkové akce jako exkurze do JZD, návštěvy muzeí a výstav, besedy s funkcionáři atd. Nicméně dopad těchto školení na vojáky byl spíše formální, využíval zjednodušeného černobílého vidění světa a často sklouzával k mentorování. BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy*, s. 146.

⁷⁹ ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 14-15. Srv. KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview ČSLA*. Ronov nad Doubravou, 10. 2. 2009, s. 34. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček.

problémech. Jednalo se především o kádrových nedostatcích, nevyhovujících pracovních podmínkách, neadekvátní výši platů, omezené možnosti ubytování a nedostatečném materiálním zázemí jednotlivých útvarů dislokovaných na letišti.⁸⁰ Největší rozpor se týkal nároků kladených na udržení bojové pohotovosti, jejíž norma byla neustále zkracována, a to vždy na úkor volného času příslušníků pluku. Velmi ostré kritice musel v této souvislosti čelit politický a stranický aparát pluku.⁸¹ Politickému aparátu v armádě rozhodně neprospíval jeho dosavadní sektářský charakter ani způsob jeho práce. PŠM a další povinnosti spojené s politickou osvětou byly brány jako nutnost a obvyklý názor na politické pracovníky mezi příslušníky pluku byl ten, že „zavřou chrup a mají odpracováno“,⁸² což rozhodně nesvědčí o tom, že by se těšili velkému respektu.

Dubnový *Akční program KSČ*⁸³ se setkal s kladnou odezvou zejména u pilotů a příslušníků štábu a byl chápán jako výchozí dokument pro další obrodnou činnost.⁸⁴ Jeho podstata spočívala v kritické analýze hluboké společenské krize, jejímž hlavním zdrojem bylo dogmatické uplatňování stalinského pojetí socialismu v Československu. Základní myšlenkou *Akčního programu KSČ* se stalo prosazení socialistické demokracie v řízení československé společnosti včetně zajištění všech demokratických práv pro každého jednotlivého občana (tj. svoboda projevu, shromažďování, spolčování, pobytu, pohybu atd.). Veškeré demokratizační procesy se však měly nadále, i když spíše již pouze formálně, uskutečnit pod vedoucí úlohou komunistické strany.⁸⁵

⁸⁰ O přínosech těchto diskusí polemizuje tehdejší pplk. Sochor (nutno říci, že jeho kariéra a činnost po vstupu vojsk v srpnu 1968 svědčí spíše o tom, že i on patří mezi ty, o nichž sám píše): „lidé byli samým schůzováním odváděni od konkrétních úkolů, od létání, od výcviku a ti, kteří se z těch či oněch důvodů cítili dosud nedocenění, drali se hlava nehlava do popředí v naději, že nadešel čas jejich šancí.“ SOCHOR, Ladislav. *Vzhůru do oblak*, s. 44. Srv. VYSTAVĚL, Stanislav. *11. stíhací Invazní*, s. 137-138.

⁸¹ Mezi hlavní kritiky starého vedení a zastánce nové politiky KSČ patřili z důstojnického sboru pplk. Ing. Renner, pplk. Kněžinec, mjr. Balda, Gregor, Foit, Havelka, Blatecký, Louda, kpt. Árlt, Pánek, Valčík, npor. Halásek, Kuník. Z řad praporčíckého sboru potom nrtm. Lilek, Sabanoš, Dědík, rtm. Klamo. *Vyhodnocení politické situace u útvaru*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/196, 01358/6.

⁸² Srv. např. KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview ČSLA*, s. 20; FORST, Milan. *Interview 1968*, s. 6; LOUDA, Jiří. *Interview 1968*. Hradec Králové, 16. 5. 2010, s. 10. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček.

⁸³ Zajímavé svědectví o mocenském pozadí Pražského jara podává ve své biografii Zdeněk Mlynář, jeden z autorů *Akčního programu KSČ*. Ve skutečnosti by bylo vhodné program nazývat „únorovým“, protože jeho text byl hotov – zhruba v té podobě, v jaké byl publikován v dubnu – již koncem února. Jeho zveřejnění však bylo oddáleno v důsledku mocenského boje uvnitř nové garnitury KSČ. Dokud nebylo rozhodnuto o obsazení křesla v ÚV KSČ, boji o ně se podřizovalo téměř vše. Proto např. došlo k zrušení cenzury. Ti, kdo o křesla usilovali, dávali najevo demokratismus v naději, že tak se k nim nyní dostanou. MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremle*, s. 110-112.

⁸⁴ Právě tento dokument se zřejmě stal bezprostředním podnětem pro přípravu operace DUNAJ. Praktické zahájení příprav na invazi do Československa začalo, podle dosud zpřístupněných dokumentů, již 8. dubna 1968, kdy ministr obrany SSSR maršál Andrej Antonovič Grečko vydal direktivu GOU/1/87657. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I.*, s. 21. Srv. ŠINKARJOV, Leonid Iosifovič. *Všecko jsem skoro zapomněl : pokus o psychologickou skicu událostí v Československu 1968*. Praha : Akropolis, 2009, s. 34.

⁸⁵ BENCÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*, s. 85.

Na přelomu března a dubna se v ČSSR začaly spontánně ustavovat a obnovovat různé organizace a spolky (např. Sokol, Junák a Orel). Mimo Národní frontu vznikla nová sdružení politického charakteru jako Klub angažovaných nestraníků (KAN) a K-231 z politických vězňů odsouzených podle zákona č. 231/48 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky.⁸⁶ V armádě se proces „sdružování“ projevoval vznikem více než stovky profesních výborů vojáků z povolání - 20. dubna byl vytvořen, jako zastřešující orgán, ústřední přípravný výbor Svazu vojáků z povolání (SVP) a také přípravný výbor pro obnovení Svazu československých důstojníků a praporčků (SČSDP). Postavení vojáků z povolání v rámci armádního organismu i prestiž vojenského povolání u veřejnosti prudce poklesly a důstojníci oprávněně od nového vedení očekávali změnu tohoto neradostného stavu. Příčiny vzniku SČSDP vyjádřil v úvodním slově na celoarmádní konferenci komunistů, která proběhla v Bratislavě ve dnech 9. - 11. června 1968, náčelník HPS slovy: „Nedostatky v pracovních podmínkách, materiálním, sociálním a právním zabezpečení spolu s negativními jevy ve veřejném životě, vedly v armádě k požadavkům vytvoření zájmové organizace vojáků z povolání, Svazu československých důstojníků a praporčků.“⁸⁷ Počet přípravných výborů v posádkách prudce rostl – v červnu 1968 jejich počet překročil již dvě stě. V zásadě chtěl SČSDP suplovat odborovou organizaci vojáků z povolání, současně ale zamýšlel překročit její meze a stát se rovněž zájmovou či přímo stavovskou organizací celé sociální skupiny s cílem výrazněji ovlivňovat její služební i ekonomické poměry a podmínky.⁸⁸

Mezi létajícím personálem se ujala myšlenka znovu vytvoření organizace Svazu letců (SL), jejímž cílem mělo být řešení otázek zabezpečení sociálních jistot příslušníků letectva a snaha o zefektivnění forem řízení leteckého výcviku a bojové přípravy.⁸⁹ Poprvé byl tento požadavek oficiálně vznesen na veřejném stranickém aktivu výkonných letců leteckého svazu v Hradci Králové 9. dubna 1968 ve vystoupení delegáta označeného v materiálech jako soudruh Krejčí, který mimo jiné prohlásil: „Domnívám se, že je správné požadovat, protože důvěra pilotů ve velení je otřesena, aby byly na všech stupních, ale hlavně na stupních nejvyšších, vytvářeny orgány z řad pilotů, které by byly určitou protiváhou při řešení

⁸⁶ BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy*, s. 238.

⁸⁷ BÍLEK, Jiří. Svaz československých důstojníků a praporčků a Svaz letců ČSSR v letech 1968 – 1971. In: *Historie a vojenství*. 2003, roč. 52, č. 3-4, s. 539.

⁸⁸ *Ibid.*, s. 546.

⁸⁹ Zřejmě rozhodujícím signálem, který spustil téměř celostátní kampaň v letectvu bylo *PROHLÁŠENÍ* pilotů – komunistů z VÚ 4450 v Mladé (Výcvikové středisko letectva) ze 14. 3. 1968, které měl na svědomí Josef Mihule. VYSTAVĚL, Stanislav. *11. stíhací* Invazní, s. 137. Srv. SCHNEIDER, Dušan. *Vzlet povolují*, s. 179. BORO VAN, Václav. *Po zavátých stopách : historie Svazu letců ČR*. Praha : Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, 1998, s. 149.

problémů souvisejících s opatřeními týkajícími se létajícího personálu.“⁹⁰ Celostátního aktivu létajícího personálu, který se sešel ve vojenské zotatovně Měřín u Kamýku nad Vltavou ve dnech 29. – 30. dubna, se zúčastnilo také pět příslušníků 28. sbolp (mjr. Kozel, Potěšil, kpt. Červený, Kadlec a Novotný). Příspěvek, ač byl připraven, nakonec zůstal nepřednesen.⁹¹

Již v této době překotných změn se názory jednotlivých příslušníků pluku začaly diferencovat a vznikat tábory stoupců polednové politiky, zastánců předlednového vývoje, ale také dosud nerozhodnutých, a na neutrálních pozicích setrvávajících, jedinců. Podobně tomu bylo i s delegací vyslanou do Měřína: „*Přišli za mnou dva piloti a chtěli, abych jim dal dvojí aeroplán, že poletí do Prahy a potom pojedou do Měřína. Řekl jsem: ‚já Vám přece nemůžu dát aeroplán na soukromou cestu!‘ Oni na to: ‚to si rozmyslete, protože dneska je jiná tendence a je jiný rozvoj společnosti, začíná demokracie a Vy jste povinen, abychom tohle [účast na aktivu] zajistili.‘ Nakonec jsem to povolil, protože jsem ty kluky znal. A potom jsem se smál, a jednomu z nich jsem to řekl i do očí v tom srpnu, protože to byli potom, oba dva, jedni z velkých normalizátorů.*“⁹²

Představitelé reformního hnutí byli u většiny příslušníků přijímáni pozitivně a s nadějí v uskutečnění společenských změn. Velká důvěra byla vkládána do osoby nového prezidenta gen. Ludvíka Svobody, což se mělo brzy ukázat jako velmi podstatné pro další vývoj, především v souvislosti s uposlechnutím jeho rozkazu o zachování klidu během horkých srpnových dní. Bylo tomu tak zejména pro jeho dosavadní vojenskou kariéru a zkušenosti z války, jak připomíná bývalý zástupce velitele pluku pplk. Forst: „*Svoboda byl v té době velký národní symbol. Můj osobní názor je ten, že on, v každém případě, byl člověk – hrdina. Dokázal projít celou druhou světovou válkou, a v tom Rusku, on to lehké neměl. A ten rok šedesát osm ho znovu vrátil do politiky.*“⁹³ Také ostatní narátoři vzpomínali na nového prezidenta s respektem, který se však později změnil v rozhořčení a zklamání, obdobně jako

⁹⁰ Vystoupení se zachovalo v kopii strojopisu bez dalších údajů o osobě autora, z pozdějších zápisů lze zjistit, že šlo o výkonného pilota v hodnosti podplukovníka. Nové organizaci byla do vlnku vložena celá řada dalších úkolů: pečovat o rozvoj a popularizaci letectví v Československu i ve světě, získávat přehledy o vhodných pracovních příležitostech, poskytovat členům právní ochranu, řešit naléhavé sociální případy, starat se o regeneraci duševních a fyzických sil členů atd. BÍLEK, Jiří. *Svaz československých důstojníků a praporčků a Svaz letců ČSSR v letech 1968 – 1971*, s. 551-554.

⁹¹ Pojednával o otázkách zjednodušení evidence leteckého výcviku a odstranění zbytečné administrativy, požadavcích na vyšší nálet hodin na pilota, vyšší samostatnost nižších velitelských stupňů, zlepšení kádrové práce s létajícím personálem atd. *Analýza vojensko-politické situace od 13. sjezdu u útvaru*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02050/15.

⁹² KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 4. Srv. KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview ČSLA*. Čáslav, 22. 4. 2009, s. 9. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček.

⁹³ FORST, Milan. *Interview 1968*, s. 4. V negativním slova smyslu se o prezidentovi Svobodovi vyjádřil pouze Ing. Rudolf Árlt, který jeho osobu hodnotil jako „špatného vojáka i špatného kantora“, otázkou však zůstává nakolik je jeho postoj ovlivněn dalším vývojem, a nakolik odpovídá jeho skutečným názorům z jara 1968. ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 18-19.

v případě všech ostatních představitelů Pražského jara s výjimkou Dr. Kriegela.⁹⁴ Do politického života s novým vedením vstoupilo něco s čím mnozí již vůbec nepočítali - „víra národa v humanitní a demokratické ideály.“ Velká většina představitelů reformního komunismu se vnitřně podrobuje celonárodnímu hnutí, uznává jeho mravní sílu a podřizuje se mu.⁹⁵ Vedení KSČ instinktivně toužilo po „nadstranickém“ prezidentovi, který by vzbuzoval alespoň vzdáleně pocit kontinuity s prezidenty první, předválečné republiky, na druhou stranu však nechtělo, aby byl prezidentem zvolen nestraník.⁹⁶

Velká očekávání byla spojena s osobou nového prvního tajemníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka, přestože mnohými byl považován za „čestného, ale slabého“⁹⁷, což mu vlastně paradoxně dopomohlo, jak k jeho zvolení, tak k prosazování některých reformních myšlenek.⁹⁸ Dubček nebyl autoritářskou osobností. Byl spíše nejistý a trpěl velkou trémou. Nejpodstatnější příčinou jeho celonárodní podpory však bylo něco zcela jiného: „Dubček svým ideálům věřil. Byl věřícím vládcem v době, kdy celý národ se plně oddával potřebě víry“⁹⁹ „Dubček zřejmě nebyl vyvážený politik pro tuhle dobu, ale je pravda, že se snažil dělat rozumnou věc.“¹⁰⁰ *Prožil celý život v Rusku, takže to byl jejich [Sovětů] člověk, ale on dospěl k názoru, že se to musí změnit. Jenže oni [reformisté] přesně nevěděli jak to [systém] změnit, protože chtěli částečně demokratizovat, ale pořád chtěli udržet vedoucí úlohu strany. To prostě nešlo, v tom byl ten ohromný rozpor.“¹⁰¹*

Kádrové změny se dotkly také pozic ve velení armády, včetně těch nejvyšších. Od 8. dubna byl novým ministrem národní obrany jmenován genplk. Martin Dzúr, Dubčekův přítel z Bratislavy a dosavadní náčelník Hlavního týlu MNO, jenž si však, vzhledem ke své minulosti a názorům, nezískal u příslušníků pluku velký respekt: „Byl [Dzúr] takový

⁹⁴ Paternalistická vystoupení Ludvíka Svobody v oblasti armády jako „starého vojáka“ a zároveň prezidenta a nejvyššího velitele, která zpravidla podbarvoval i osobními osudy, byla velmi účelově využívána pozdější normalizační propagandou v dramatickém období dubna až prosince 1969, kdy se lámala nejen politika státu, ale i páteř nejméně jedné generace. CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*, s. 92. Srv. BALDA, Josef. *Interview 1968*. Čáslav, 23. 6. 2010, s. 3. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček; LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 10.

⁹⁵ MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremlu*, s. 131.

⁹⁶ *Ibid.*, s. 124.

⁹⁷ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 2.

⁹⁸ Funkci prvního tajemníka KSČ Dubček především vůbec nechtěl. Byl jediným kandidátem, na němž se mohla tehdy sjednotit potřebná většina v ústředním výboru, a to také nakonec rozhodlo o jeho zvolení. Dubčekův postoj k vývoji mezi únorem a dubnem 1968 nebyl výsledkem jeho přesvědčení o nutnosti rychlého a radikálního demokratického pohybu ve společnosti, ale důsledkem jeho kalkulací, při nichž uvažoval především o silách uvnitř mocenské sféry (v aparátech moci) a o stanovisku Moskvy. MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremlu*, s. 109 – 115.

⁹⁹ *Ibid.*, s. 139.

¹⁰⁰ LOUDA, Jiří. *Životopisné vyprávění*. Hradec Králové, 15. 5. 2010, s. 14. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček. Srv. ČEŘOVSKÝ, Zbyněk. *Přepadení vojsky Varšavské smlouvy*, s. 107.

¹⁰¹ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 2.

neprůbojný, ale byl to člověk, který dokázal využít své funkce k tomu, aby sám žil pořádný život. Do Malacek [VVP] přiletěl čtrnáctkou [Il-14] na lov jelena. Čekalo na něj auto, odvezlo ho na lov, zase ho přivezlo na letiště a on odletěl zpátky.“¹⁰² Džúr vyjadřoval zpravidla jen takové názory, které byly pro něho nejvýhodnější, což mu také zajistilo pozdější bezproblémové setrvání ve funkci až do roku 1985. Již jeho první projev v nové funkci, který pronesl ke štábu 10. LA, vyvolal u přítomných funkcionářů obavy o kvalitách a kompetenci nového ministra, když mimo jiné řekl, že „po bývalém ministrovi Lomském převzal velký nepořádek, prázdný trezor a neplatný telefonní seznam ministerstva a že největší nepořádky za krátkou dobu ve své nynější funkci zjistil v oblasti týlového zabezpečení.“¹⁰³ 19. dubna došlo také k jmenování nového náčelníka GŠ ČSLA. Do funkce byl jmenován gen. Karel Rusov, dosavadní generální inspektor ČSLA, jehož na tomto postu nahradil gen. Miroslav Šmoldas. Po zemřelém gen. Jankovi se náměstkem ministra národní obrany stal gen. Alexandr Mucha.¹⁰⁴

Reakce příslušníků útvaru na květnové zasedání ÚV KSČ nebyla jednotná. Hlavně u štábu a pilotů se diskutovalo o otázce, zda není přeceňováno nebezpečí „zprava,“ které KSČ hrozí. Někteří příslušníci létajícího personálu dokonce chápali zasedání jako útok na progresivní část ÚV KSČ, která má snahu rozvíjet demokratizační proces.¹⁰⁵

Pražské jaro mělo přinést řadu změn také do oblasti vojenské doktríny. Na přelomu května a června proběhla v armádě aféra ohledně návrhu *Akčního programu ČSLA* a tzv. *Memoranda*. Armádní návrh se skládal ze šesti kapitol, které se snažily pojmenovat chyby z minulosti, navrhovaly způsoby jejich řešení a pokusily se nastínit směr, kterým by se měla armáda ubírat až do roku 1980.¹⁰⁶ Zajímavá byla zejména pasáž, ve které se otevřeně konstatovalo, že v případě evropského jaderného konfliktu ČSSR nemá šanci ochránit své území a obyvatelstvo proti zbraním hromadného ničení a že jeho propuknutí by znamenalo konec naší národní existence.¹⁰⁷ *Memorandum* vypracované vědeckými pracovníky Vojenské

¹⁰² BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 2. Srv. FORST, Milan. *Interview 1968*, s. 4. KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 13.

¹⁰³ Tento proslov neudělal na přítomné dobrý dojem a množily se hlasy, že horší ministr by se už nenašel. Nepochopitelné bylo především to, jak může genplk. Džúr kritizovat oblast týlového zabezpečení, které po celé roky před svým uvedením do funkce sám velel. ČEŘOVSKÝ, Zbyněk. *Přepadení vojsky Varšavské smlouvy*, s. 48.

¹⁰⁴ POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I.*, s. 58.

¹⁰⁵ Tyto názory veřejně vyslovoval ze štábu pplk. Ing. Renner, z pilotů potom mjr. Havelka, Blatecký a Louda. *Analýza vojensko-politické situace od 13. sjezdu u útvaru*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02050/15.

¹⁰⁶ HLAVÁČEK, Jiří. *Sloužili jsme vlasti*, s. 26.

¹⁰⁷ Trefně tento problém glosoval v šedesátých letech gen. Vitanovský, zástupce náčelníka GŠ pro operační věci, do roku 1966 předurčený pro válečnou funkci náčelníka štábu frontu: „když začne válka, odrazíme hrdinně první úder, přejdeme do protiofenzívy, válku vítězně skončíme na Rýně nebo na kanále La Manche a

politické akademie Klementa Gottwalda v Praze pod vedením plk. Vojtěcha Mencla sice nevěšlo v širší známost mezi důstojnickým sborem, ale u Generálního štábu ozbrojených sil Sovětského svazu (GŠ OS SSSR) vzbudilo značný odpor.¹⁰⁸ Maršál Grečko po svém návratu do SSSR 23. května podal politbyru zprávu o stavu ČSLA, která vyzněla více než negativně.¹⁰⁹ Československá armáda se podle závěrů této zprávy nacházela v procesu absolutního rozkladu:¹¹⁰ „Rozkazy nikdo neposlouchá, armáda na běžícím pásu schůzuje, armádní tisk vyhlásil nezávislost a divize na hranicích se Spolkovou republikou Německo mají jen 40 – 50 procent tabulkového stavu.“¹¹¹ Diskuse týkající se nové vojenské doktríny ČSLA byla nakonec zastíněna přípravami na velitelsko-štábní spojenecké cvičení ŠUMAVA.¹¹²

Cvičení ŠUMAVA, původně naplánované na 20. - 30. června, jehož námětem měla být „obrana“ západních hranic proti „útoků“ vojsk NATO,¹¹³ převážná většina příslušníků útvaru považovala za běžné spojenecké cvičení. Až postupem času se začaly objevovat různé

s československým praporem přijde dvacet lidí na horu Říp, tam budou stát, budou všichni provolávat ‚vyhráli jsme válku‘ a kromě těch dvaceti už tam nikdo nebude v tom státě.“ KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách : sociohistorické črty*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 56.

¹⁰⁸ Ačkoliv navrhované body vypadají umírněně, ve skutečnosti byly revoluční, nikoli kvůli tomu, co zahrnovaly, ale kvůli tomu, co opomíjely. Za prvé, není zde ani zmínka o alianci ČSSR a SSSR jakožto zásadním a rozhodujícím faktoru. Za druhé, zde není brán v úvahu vzájemný vztah vojenských sil Varšavské smlouvy a NATO. A za třetí, není zde jakákoliv zmínka o třídním faktoru v boji dvou světových táborů. Návrh formulovat vojenskou doktrínu na základě objektivních, nikoli třídních faktorů, byl radikální odchylkou od dosavadních praktik všech států Varšavské smlouvy. RICEOVÁ, Condoleezza. *Sovětský svaz a československá armáda 1948 – 1983 : nejisté spojení*. Praha : XYZ, 2005, s. 129. Ke vzniku *Memoranda* jakožto reakci na *Akční program KSČ* a jeho základních bodech viz. BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy*, s. 241-243.

¹⁰⁹ K této zprávě jistě přispěla i aktivita ministra Džúra, který už v květnu líčil veliteli Varšavského paktu maršálu Jakubovskému situaci v ČSLA v černých barvách a mluvil o její malé bojeschopnosti. Jakubovskij ho tehdy přátelsky objal se slovy: „Přítel pochopil přítele!“ Džúr tak *de facto* dodával sovětským maršálům argumenty pro jejich koncepci, podle níž byla přítomnost sovětských vojsk nutná k zajištění obranyschopnosti socialistického společenství. MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremle*, s. 167. Srv. PAULÍK, Jan. *Po invazi*, s. 35.

¹¹⁰ Podobně se o ČSLA vyjádřil také gen. Majorov v rozhovoru s Brežněvem: „pluky a divize jsou bojeschopné jen omezeně, armádu rozvracejí političtí pracovníci, 30 až 40 % personálního stavu bývá den co den mimo kasárna (v nedovoleném oddálení), střelnice a zákopy jsou zarostlé trávou... Na otázku jak vidím vývoj událostí v Československu, jsem řekl: jednoho krásného rána pod Čopem, Mukačevem, Užhorodem mohou být spuštěny dvě výsadkářské divize NATO (82. a 101.). Ke spojení s nimi přes Československo vyrazí 5. a 7. korpus USA (9 – 11 divizí) a první druhý armádní korpus NSR. Víme, že manévry vojsk NATO jsou plánovány na začátek září... V noci před spuštěním výsadkářského útvaru bude ustavena československá loutková vláda, aby oznámila odchod z Varšavské smlouvy... Československo může být buď ztraceno – nebo velká válka“. ŠINKARJOV, Leonid Iosifovič. *Všecko jsem skoro zapomněl*, s. 170, 188.

¹¹¹ PAUER, Jan. *Praha 1968*, s. 91.

¹¹² 29. května do ČSSR přijela plánovací skupina Spojených ozbrojených sil států Varšavské smlouvy, aby připravila spojenecké velitelsko-štábní cvičení, které se mělo konat na území ČSSR a Polska. BENČÍK, Antonín; DOMAŇSKÝ, Josef. *21. srpen 1968*. Praha : Delta, 1990, s. 142.

¹¹³ Náměť zněl „vedení bojové činnosti frontovými svazky spojeneckých vojsk v začátku války“. V průběhu cvičení mělo dojít k odrazení agrese nepřítel a k přechodu do protiútok s cílem jeho zničení. Předpokládalo se, že čára doteku s protivníkem se bude táhnout od hranice ČSSR – NDR (podél hranice s NSR a Rakouskem) až k hranici ČSSR – MLR v prostoru Bratislavy. Vojska měla cvičit na jihu NDR a PLR, na území ČSSR a v západní části Ukrajiny. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I.*, s. 34 – 40.

zprávy o neplánovaném cvičení, nepřipravenosti dokumentace a o jiných cílech než jsou oficiálně uváděny.¹¹⁴ Informace pocházely z vyšších štábů a upozorňovaly mimo jiné také na velké přesuny vojsk a manévry Varšavské smlouvy probíhající v prostoru sousedních zemí.¹¹⁵

Velitel pluku vzpomíná v této souvislosti na neobvyklou návštěvu sovětského generálplukovníka počátkem června: „*Po přistání zaroloval letoun na odstavnou plochu a vypnul motory. Zajel jsem k němu a celkem i zvědavě očekával, kdo k nám přiletá. Dveře se otevřely a v nich stanul generálplukovník sovětského letectva, subtilní postavy. Jeho stáří jsem odhadoval na padesát až pětapadesát let. Představil jsem se mu, to byla naše povinnost, a ptal se jej proč přiletěl, jaké má přání a čím mu mohu posloužit. Představil se jménem Spirt a oznámil mi, že si chce prohlédnout stav vzletové a přistávací dráhy. Byl velitelem frontového letectva skupiny armád Západního frontu se sídlem v Berlíně. V duchu jsem se tomu podivil, že se zajímá, o pro něho téměř nepodstatný detail, avšak nabídnul jsem mu místo v autě, že to projedeme. Tuto nabídku však odmítl a prohlásil, že půjdeme pěšky a já mu budu odpovídat na jeho dotazy. Řekl mi, že je s prohlídkou dráhy spokojen a já vystoupil k autu, počkal, až nahodí motory a odletí. Stále jsem však přemýšlel, proč se tak vysoký funkcionář zabývá takovými 'prkotinami'. Odpověď jsem dostal za necelé dva měsíce. Jako správný velitel si osobně namátkově kontroloval do jakých podmínek pošle své podřízené. Teprve potom mi došlo, že o invazi vojsk do Československa bylo rozhodnuto již před několika měsíci.*“¹¹⁶ Návštěva sovětského generála byla pravděpodobně součástí jedné z prohlídek letišť, které probíhaly ve dnech 3. - 5. června v souvislosti s upřesněním sovětských požadavků na umístění předpokládaného počtu letadel v rámci chystaného cvičení ŠUMAVA.¹¹⁷

¹¹⁴ Pravda je taková, že původně se mělo cvičení konat až v říjnu 1968, přičemž ministr Dzúr se snažil prosadit jeho odložení až na rok 1969. Nicméně 4. května podlehl Dubček v Moskvě nátlaku a souhlasil s provedením cvičení již v červnovém termínu. PIOTROWSKI, Pawel. Účast Polské armády na intervenci v Československu. In: BLAŽEK, Petr; KAMINSKI, Lukasz; VÉVODA, Rudolf (ed.). *Polsko a Československo v roce 1968 : sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference (Varšava 4. - 5. 9. 2003)*. Praha : Dokořán, 2006, s. 141 – 142. Srv. ŠTĚPÁNEK, Karel; MINAŘÍK, Pavel. *Československá lidová armáda na Rýnu*. Praha : Naše vojsko, 2007, s. 90.

¹¹⁵ Např. v termínu 10. – 17. června se uskutečnily manévry tankových a motostřeleckých divízi na území NDR, jichž se zúčastnilo na 64 000 vojáků a přibližně 1 800 tanků. Přibližně ve stejnou dobu začalo také námořní cvičení na Baltském moři, na němž se podílely námořní jednotky SSSR, NDR a Polska. Tyto manévry bylo možno chápat jako počátek systematického přemísťování vojsk zúčastněných států Varšavské smlouvy na československé hranice, tím spíše, že po skončení manévru nebyla již tato vojska stažena. PAUER, Jan. *Praha 1968*, s. 93 – 96. Srv. BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy*, s. 250.

¹¹⁶ KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 2.

¹¹⁷ POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I.*, s. 36.

Pozemní sled přijel na letiště 15. června v odpoledních hodinách.¹¹⁸ Jednalo se o letištní prapor, který měl zabezpečovat údržbu a provoz sovětských letadel. Neměli s sebou však v podstatě nic. V rámci Varšavské smlouvy byl pluk povinen zajistit „hostujícímu útvaru“ vše potřebné, tj. palivo, hydraulické kapaliny, kyslík atd. Letový sled, dvě sovětské letky stíhacích letounů MiG-17 a Su-7, přiletěl 17. června (10 MiGů-17 a 10 Su-7BM přiletělo až 21. 6. večer). Podle vzpomínek pplk. Kloboučnicka šlo o 30 pilotů, celkem 50 vojáků z povolání, 24 občanských zaměstnanců a 210 vojáků základní služby.¹¹⁹ Sovětské útvary byly ubytovány ve stanovém táboře v jedné části letiště a veliteli pluku bylo nařizováno připravit pro „hosty“ každý večer kulturní program, jehož součástí měla být společná setkání. Tak se, vedle společného nácvičku odhozu pum na Doupově, navazovala také družba a prováděly besedy s piloty. Sověští příslušníci byli bráni do rodin, kde někteří dokonce i přespávali. V průběhu těchto soukromých návštěv bývali někdy Sověti vstřícnější než obvykle a čas od času naznačili možnost okupace, nicméně nikdo z příslušníků pluku tomu v té době nepřikládal velký význam.¹²⁰

Kpt. Jaroslav Kuropatnický, tehdejší příslušník pluku a pilot 1. třídy, vzpomíná na setkání se Sověty následovně: *„My jsme je [Sověty] zvali domů a tam jsme diskutovali. To byli fajn chlapi. A poslední den jsem tady [doma] měl velitele jejich pluku. No, opili jsme se a já ho pak vezl na letiště. Tam mě objal a říkal: ‚Jaroslave, doufám, že po sobě nebudeme střílet?‘ ‚Co blbneš, proč my bychom po sobě stříleli?‘ On mi to chtěl naznačit, ale ani to mi tenkrát nedošlo. No, odletěli a za chvíli byli zase zpátky. Přitom to byli fantastičtí chlapi, jenže se s nimi dalo diskutovat jen když byli sami. Když byli dva, tak se báli.“*¹²¹

Sověští piloti byli také často zcela rozčarováni materiálními a finančními podmínkami, v nichž jejichž českoslovenští kolegové žijí – považovali je doslova za „kapitalisty“.¹²² Družby byly povinné a v mnohém poučné, ukazovaly nejen odlišné letecké návyky během praktické části cvičení, ale také nekázeň sovětských pilotů, která se nejčastěji projevovala ve

¹¹⁸ Zde se rozchází písemná a ústní svědectví. Velitel pluku pplk. Kloboučnick uvádí, že pozemní sled dorazil již 12. června, podle většiny archivních materiálů však sled překročil československo-polskou hranici až o tři dny později, tedy 15. června. Srv. KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 5.

¹¹⁹ *Ibid.*, s. 5.

¹²⁰ Existovaly ojedinělé případy upozorňování stranických orgánů jednotlivými důstojníky československé armády na pozoruhodné specifičnosti cvičení, zjednodušeně řečeno cvičících útok, ale nikoliv obranu. Tyto hlasy nebyly ani v kruzích vojenských, ani politických vyhodnocovány jako dostatečně reálné, spíše byly považovány za stanoviska extremistická. Jako drtivá většina našich politiků, ani vojáci nevěřili v reálnost podobných obav, s reálnou možností vojenského zásahu vlastních spojenců nikdo vážně nepočítal. CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*, s. 26. Srv. KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 2.

¹²¹ KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview 1968*. Čáslav, 22. 6. 2010, s. 3. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček. Srv. LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 2.

¹²² KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 7.

spojitosti s alkoholem: „12. července se udělala družba s piloty. U těch kol [podvozek Su-7], tam byly axiální brzdy a keramické obložení na těch brzdách se chladilo čistým lihem. V každém podvozku byla jeden a půllitrová nádrž čistého lihu! A to oni pili. Tam [v SSSR] to bylo normální. Tam vyfasovali denně, když bylo létání, dvě stě gramů vodky.“¹²³

Cvičení sice pokračovalo, nicméně o nějaké vzájemné součinnosti se nedalo příliš hovořit. Bylo to způsobeno skutečnými záměry cvičení - příslušníci z řad cvičících vojsk Varšavské smlouvy, nejen nacvičovali, ale především důkladně plnili zcela jiné úkoly: rekognoskovali terén pro blížící se invazi.¹²⁴

Přátelské vztahy a „spolupráci“ částečně narušilo uveřejnění manifestu 2 000 slov koncem června, jehož autorem byl Ludvík Vaculík. Provolání vyjadřovalo obavu z působení konzervativců na obrodný proces a nabádalo k rozvoji lidového hnutí, které by podpořilo sílící demokratické proudy v polednové politice. Sovětské jednotky, jež se účastnily cvičení, začaly v reakci na manifest organizovat strážní zajištění. Důstojníci a poddůstojníci nosili osobní zbraně. Kontakty mezi funkcionáři štábu pluku a piloty byly nadále udržovány, ovšem v mnohem formálnější rovině než předtím. Reakce na prohlášení 2 000 slov u útvaru byla různorodá, nicméně základní tendence lze rozdělit do tří skupin. První skupina souhlasila s dokumentem bez výhrad. Druhá, nejpočetnější, skupina setrvala na opatrnějších pozicích. Brala prohlášení jako snahu o pomoc, nesouhlasila však s některými prvky směřujícími k anarchii ve společenském životě. Zbytek příslušníků pluku nesouhlasil s dokumentem jako celkem.¹²⁵

V této chvíli již začala být situace vyhrocená, protože sovětská vojska stále setrvala v prostoru letiště a výcvik se zastavil. Jeden z tehdejších vojáků základní služby, sloužící u praporu radiotechnického zabezpečení (RTZ) jako náčelník odloučeného stanoviště „dálná“, Jan Mísař, vzpomíná, že musel třikrát proběhnout slavnostní nástup celého pluku a oficiální ceremoniál loučení se Sověty než skutečně odjeli.¹²⁶ Atmosféra začala houstnout. Velitel cvičení maršál Jakubovskij se snažil zcela záměrně cvičení nejprve prodloužit a poté zdržovat odsun zúčastněných vojsk, a to i přes protesty Alexandra Dubčeka, Oldřicha Černíka a

¹²³ *Ibid.*, s. 8.

¹²⁴ Podle analýzy českých vojenských historiků odpovídala dislokace armád a divizí během cvičení přesně jejich rozmístění při srpnovém vstupu vojsk. Hraniční přechody, silniční a železniční spoje při překročení hranic byly rovněž identické. Rozsah, důkladnost a rozmístění zpravodajských a komunikačních pojítek přesahovaly obvyklé nároky takových manévřů a projevíly se jako přesná příprava pozdějšího vojenského nasazení. PAUER, Jan. *Praha 1968*, s. 94. Srv. FORST, Milan. *Interview 1968*, s. 3.

¹²⁵ *Analýza vojensko-politické situace od 13. sjezdu u útvaru*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02050/15.

¹²⁶ MÍSAŘ, Jan. *Interview 1968*. Libice nad Doubravou, 7. 3. 2011, s. 2. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček. Srv. ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 15. BALDA, Josef. *Životopisné vyprávění*. Čáslav, 30. 3. 2009, s. 6. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček.

Martina Dzúra.¹²⁷ K závěrečnému vyhodnocení mělo podle původního plánu dojít již na začátku července, přesto odchodu vojsk dosaženo nebylo. V reakci na snahu Sovětského svazu udržet své vojáky na československém území co nejdéle, proběhla 15. července tisková konference, na níž bývalý náčelník HPS a nynější vedoucí 8. oddělení ÚV KSČ genpor. Václav Prchlík kriticky hovořil o příčinách pomalého odchodu sovětských vojsk a poprvé také seznámil veřejnost s rozpory a nedostatky v organizaci Varšavské smlouvy. Toto vystoupení ho za několik dní poté stálo funkci a 8. oddělení ÚV KSČ bylo na konci července zcela zrušeno.¹²⁸

Sovětské vojenské velení přitom nadále tlačilo na ČSLA, aby umožnila trvalé umístění sovětských jednotek na svém území.¹²⁹ V této souvislosti genmjr. Karel Peprný, velitel Pohraniční stráže, ujistil veřejně Sovětský, že Československo má dostatek sil, aby svoje státní hranice s kapitalistickými státy bezpečně zajistilo.¹³⁰ Nakonec se podařilo všechna sovětská vojska dotlačit k odchodu až během dalšího měsíce, přičemž poslední útvary opustily území státu 3. srpna 1968.¹³¹ Veliteli pluku přitom nebylo dovoleno ani zúčastnit se závěrečného rozboru cvičení, přestože o to požádal. Celkem se cvičení ŠUMAVA na území ČSSR účastnilo téměř 24 000 vojáků, přes 6 000 vozidel všeho druhu, 79 tanků, 87 letadel a vrtulníků.¹³²

Pozornost věnovaná vnitropolitické situaci se zvýšila během jednání v Čierné nad Tisou na přelomu července a srpna. Projednávala se především vnitřní situace v Československu a vztahy se Sovětským svazem. Schůzka však neměla vítězů ani

¹²⁷ Ukázalo se, že sovětské velení cvičení, umístěné ve VVP Mladá, mělo připraven program cvičení zhruba jen asi na první dva dny a pak již byl jeho průběh upřesňován ze dne na den a z hodiny na hodinu.

¹²⁸ HLAVÁČEK, Jiří. *Sloužili jsme vlasti*, s. 26.

¹²⁹ Snahy Sovětského svazu o dlouhodobé umístění sovětských jednotek na území Československa lze datovat již do padesátých let, vždy však byly tyto návrhy vedením KSČ odmítnuty. SSSR měl k tomuto počínání nejméně tři vážné důvody vojensko-strategického charakteru: vytvoření optimálních podmínek pro vedení útočných operací k ovládnutí vojenskou silou zbytku střední Evropy a větší části západní Evropy, změny v názorech na použití jaderných zbraní v podmínkách evropského válčiště, rozvoj strategických raketojaderných zbraní umístěných v evropské části SSSR a všestranné zabezpečení jejich dislokace. DVOŘÁK, Jaroslav. *Vojenské důvody invaze do Československa v roce 1968*. In: *Soudobé dějiny*. 1994, roč. 1, č. 4-5, s. 592. Srv. ŠTĚPÁNEK, Karel; MINÁŘÍK, Pavel. *Československá lidová armáda na Rýnu*, s. 86. KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 60. s. MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremle*, s. 180.

¹³⁰ Nemohl však vědět, že hrozba přichází z opačné strany. Z celkové délky 3 472 km československých hranic připadalo na čtyři intervenční státy plných 2 548 km. Koncem června tedy bylo Československo doslova obklíčeno vojsky pětky. PAUER, Jan. *Praha 1968*, s. 121.

¹³¹ V tuto dobu začínají na velitelství vojenské rozvědky docházet také první zprávy varující již o konkrétním nebezpečí invaze Varšavské smlouvy do ČSSR. 2. srpna přijímá Praha „šifrovku“ z Budapešti., jejímž odesílatelem je vojenský a letecký přidělenec v Maďarsku plk. Milan Mojžíšek. Upozorňuje v ní, že Československu hrozí akutní nebezpečí vojenské intervence. Odvolává se přitom na mінění diplomatů akreditovaných v Budapešti. Ti sledují s krajními obavami cvičení maďarské armády s názvem HORIZONT. MACÁK, Milan. *Tváří v tvář okupaci*, s. 42. Srv. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I.*, s. 67. PAUER, Jan. *Praha 1968*, s. 96, 121. BENČÍK, Antonín; DOMAŇSKÝ, Josef. *21. srpen 1968*, s. 149.

¹³² POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I.*, s. 47.

poražených. Konkrétní výsledek představovala mimo jiné dohoda, že 3. srpna dojde k uskutečnění setkání vedoucích představitelů dělnických stran v Bratislavě.¹³³ Názory převážné většiny příslušníků pluku byly v této době formovány sdělovacími prostředky. Ačkoliv se začaly objevovat protisovětské nálady, výsledek jednání byl nakonec přijat s uspokojením. Zdálo se, že nebezpečí intervence je zažehnáno, a že reformní vedení bude moci v klidu pokračovat v přípravách na mimořádný XIV. sjezd, který se měl uskutečnit v září.¹³⁴ Pluk se nadále věnoval plnění bojovému plánu přípravy, mezitím probíhaly dovolené, což situaci na letišti částečně uklidnilo. Většina vojáků z povolání využila poprvé možnosti vycestovat do kapitalistické ciziny, konkrétně Jugoslávie.¹³⁵ Klid však neměl trvat dlouho.

V době, kdy příslušníci pluku vyrážely na své řádné dovolené, dospělo politické a vojenské vedení Sovětského svazu, v čele s Leonidem Iljičem Brežněvem, někdy okolo 16. srpna, k jednoznačnému závěru, že „byly vyčerpány všechny politické prostředky a nastal čas k přijetí aktivních opatření k záchraně socialismu v ČSSR.“¹³⁶

Zatímco astronomické jaro mělo tradičně skončit 21. června, ideologické Pražské jaro vydrželo nakonec jen přesně o dva měsíce déle a poté, 21. srpna 1968, ze dne na den nastalo horké léto, vystřídané chladným podzimem, po němž měla přijít na dalších více než dvacet let tuhá normalizační zima.

2. 2. Srpen 1968 : od intervence k listopadovému plénu

Poklidné nedělní slunečné odpoledne 18. srpna na čáslavském letišti přerušilo vyhlášení ostrého poplachu s výjezdem. Ing. Mísař vzpomíná, že překvapení zavládlo mezi všemi, včetně důstojnického sboru. „*Kluci, je poplach! Naskákali jsme do aut a vyjeli na seřadiště za Žehušice. Na té hlavní silnici mezi baráky bylo seřadiště. Nikdo nevěděl, že bude poplach. Vždycky se o poplachu vědělo předem, ale tohle nevěděl nikdo. Lampasáci přijížděli v civilu a převlékali se v autech. Spojky je vozily a svázely ze zahrádek a od vody. Nikdo nic nevěděl, a teď se čekalo, co bude. Do večera do sedmy jsme na tom seřadišti čekali. Nikam se nejelo. Po sedmé hodině večer nám prostě řekli, že je konec výjezdu, abychom se vrátili do*

¹³³ BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*, s. 107–108.

¹³⁴ Za letecké útvary dislokované v Čechách byl jako kandidát XIV. sjezdu vybrán soudruh Krejčí, pravděpodobně tentýž, který se angažoval při založení Svazu letců ČSSR. *Vyhodnocení politické situace u útvaru*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/196, 01358/6.

¹³⁵ ČEŘOVSKÝ, Zbyněk. *Přepadení vojsky Varšavské smlouvy*, s. 109.

¹³⁶ BÍLEK, Jirí et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy*, s. 251. Srv. PAUER, Jan. *Praha 1968*, s. 175.

svých posádek.“¹³⁷ Archivní prameny o pravděpodobném nácviu opuštění letiště z 18. srpna mlčí, zřejmě se tak již nedozvíme, zda se jednalo o nácviu zorganizovaný velitelstvím divize podle plánu výcvikového roku, nebo šlo o ostrý poplach vyhlášený na základě informací vojenské rozvědky o hromadících se jednotkách vojsk Varšavské smlouvy poblíž státních hranic ČSSR.

Počátkem druhé poloviny srpna probíhal u pluku nácviu noční bojové pohotovosti s přesunem letového i pozemního sledu na letiště do Náměště nad Oslavou. Poslední přelet zpět do Čáslavi se uskutečnil 20. srpna mezi 21:00 a 22:00 hodinou.¹³⁸ Tentýž den se také na letiště přesunul pardubický 4. stíhací letecký pluk s 35 letouny MiG-21, který měl v Čáslavi zůstat zhruba půl roku kvůli opravě vzletové a přistávací dráhy v Pardubicích. Přibližně ve stejné době došlo k prvnímu kontaktu příslušníků ČSLA s intervenčními vojsky.¹³⁹

„Vstup armád Varšavské smlouvy na území ČSSR zastihl prakticky všechny příslušníky (až snad na některé jednotlivce) naprosto nepřipravené a působil na ně šokujícím způsobem.“¹⁴⁰ Čáslav však, i přes svou bojeschopnost a vybavenost atomovými bombardéry Su-7, zůstala mimo hlavní zájem sovětské agrese v prvních hodinách okupace.¹⁴¹ Velitel pluku dorazil na letiště 21. srpna ihned po obdržení zprávy o vstupu vojsk a v 01:40 byl informován zástupcem velitele svazku pplk. Sochořem (velitel divize plk. Filip byl v té době na dovolené) na divizním velitelském stanovišti o aktuální situaci: země je násilně obsazována vojsky států Varšavské smlouvy - jedná se o násilný akt provedený bez vědomí státních představitelů! Žádost pplk. Kloboučníka vyhlásit poplach a svolat na letiště všechny

¹³⁷ MÍSAŘ, Jan. *Interview 1968*, s. 2.

¹³⁸ Přesný časový údaj není znám a informace o něm se rozcházejí, přestože pochází od téhož autora. Ing. Důbravčik ve své knize *Dvacítka* popisuje, že poslední letoun Su-7 odletěl do Čáslavi ve 22:00, v knize *Osmadvacítka* však uvádí, že poslední let se uskutečnil již o hodinu dříve, tj. ve 21:00. DŮBRAVČÍK, Jan. *Osmadvacítka*, s. 148. Srv. DŮBRAVČÍK, Jan. *Dvacítka*, s. 115. Srv. ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 17. BALDA, Josef. *Životopisné vyprávění*, s. 6.

¹³⁹ Ve 20:53 přistálo v Ruzyni první „invazní“ letadlo, kryté civilní imatrikulací, které o pár hodin později vytvořilo naváděcí koridor pro první vlnu sovětských vojenských letadel s výsadkáři na palubách (POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I.*, s. 93). První sovětské tanky vstoupily na území ČSSR 20. srpna ve 21.40 ve Vejpřtech. Náčelník Generálního štábu ČSLA genpor. K. Rusov ve svém vystoupení na schůzi předsednictva Národního shromáždění 26. srpna sdělil, že intervenční vojska mají pravděpodobně 27 vševojskových divizí a disponují 6 300 tanky, 2 000 děly, 550 bojovými a 250 dopravními letouny. ŠTĚPÁNEK, Karel; MINAŘÍK, Pavel. *Československá lidová armáda na Rýnu*, s. 120. Srv. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I.*, s. 94.

¹⁴⁰ „Kousavá“ poznámka o „některých jednotlivcích“ odkazuje na změněné poměry, které u pluku panovaly v době vzniku tohoto dokumentu, tj. v prosinci 1969. *Vyhodnocení politické situace u útvaru*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/196, 01358/6.

¹⁴¹ ¹⁴¹ Podobně tomu bylo i v případě dalších tří letišť (Bechyně, Líně, Planá). Celkem šlo o více než 100 bojových letadel umístěných na základnách, které sice byly neustále blokovány ze vzduchu, jejich úplnou neutralizaci však ujistily až po více než deseti hodinách tankové a motostřelecké svazky. Pravděpodobným důvodem této prodlevy byla skutečnost, že polská 103. gardová výsadková divize neměla dostatek sil na ovládnutí všech československých leteckých základen (tento názor má však i své odpůrce, např. Dr. Povolného z VHU v Praze). FIDLER, Jiří. *21. 8. 1968 – okupace Československa : bratrská agrese*. Praha : Havran, 2003, s. 124. Srv. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I.*, s. 101

příslušníky útvaru byla zamítnuta s odkazem na šifrovanou zprávu z Generálního štábu MNO, která však nebyla konkretizována velitelstvím 10. LA, v níž bylo nařízeno nepoužívat zbraně, zabezpečit klid a poskytnout vojákům Varšavské smlouvy veškerou pomoc.¹⁴² Již 20. srpna ve 23:56 byl vydán zákaz létání nad ČSSR, který byl opětovně potvrzen *Rozkazem MNO č. 02* v 00:45.¹⁴³ Od půlnoci permanentně zasedala Vojenská rada 10. LA a bylo reagováno na příkazy shora.¹⁴⁴ Štáb pluku čekal na prohlášení předsednictva ÚV KSČ na jehož základě měly být vydány další rozkazy. Situace byla dramatická.¹⁴⁵

„Asi v půl dvanácté v noci nám volal řídicí létání: ‚pusťte si rádio a poslouchejte! V Praze se něco děje! Všichni se přistojte a buďte připravení!‘ Seděli jsme na boudě [odloučené stanoviště dálná – 4 kilometry od konce vzletové dráhy], všichni kolem rádia. Asi o půl druhé v noci rádio ustříhli a do rána, do čtyř hodin, jsme seděli a z věže nám každou chvíli volali jestli jsme připravení k výjezdu. Ještě jsme se jich ptali, co si máme všechno vzít. Protože my jsme tam měli zapečetěnou bedýnku s granáty a dva tisíce nábojů. ‚Všechno si připravte, všechno pak budete brát s sebou!‘ My jsme to [bednu] pak rozpečetili a napáskovali jsme si samopaly. Já měl sumku s pěti plnými zásobníky. Pak jsme z toho měli průšvih. ‚Kdo vám to dovolil, kdo vám dal rozkaz to rozpečetit?‘ A počítali jsme do posledního náboje. To muselo zase všechno sedět, aby se náboje neztratily.“¹⁴⁶

Nakonec bylo rozhodnuto svolat v nočních hodinách pouze hlavní funkcionáře štábu, velitele letek a náčelníky technických skupin. Objevovaly se různé návrhy, včetně možnosti emigrace do Jugoslávie.¹⁴⁷ Tehdejší zástupce inženýra pluku, mjr. Balda, vzpomíná na

¹⁴² Šifrovaná zpráva byla podle pplk. Sochora údajně odeslána již 20. srpna ve 22:00 (*Odvolání proti doplňku řádného hodnocení* z května 1970, archiv J. Kloboučnicka), což však nesouhlasí se sledem událostí tak jak se pravděpodobně odehrály na Generálním štábu v Praze, protože k vydání *Rozkazu MNO č. 01* došlo až krátce před půlnocí (počet nul před pořadovým číslem rozkazu udával stupeň utajení - 0 = tajné, 00 = přísně tajné). První fonogram MNO navíc přišel na Hlavní správu letectva a vojsk Protivzdušné obrany státu (PVOS) ve 23:40 a rozkaz pro 10. LA a 7. armádu PVOS byl rozeslán až ve 00:20. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II.*, s. 11, 15.

¹⁴³ HOTTMAR, Aleš; MACKOVÍK, Stanislav. *JaPo Publishing* [online]. 7. 6. 2008 [cit. 2010-12-01]. Rudé hvězdy nad Československem 1968 – 1991, Část První. Dostupné z WWW: <http://www.japo.eu/download/RA%20I_CZ.pdf>, s. 3. Srv. PECKA, Jindřich. *Sovětská armáda v Československu 1968 – 1991*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996, s. 16.

¹⁴⁴ Svědectví genmjr. Zdeňka Humla, do roku 1969 zástupce velitele a náčelník týlu 10. LA. In: PROCHÁZKA, Stanislav; NOVOTNÍK, Jiří. *Vzpomínka po 40. letech*, s. 95.

¹⁴⁵ Zatímco západní vojenské kruhy byly evidentně dostatečně informovány o omezených cílech této vojenské vele-ofenzivy, která z větší části směřovala z východu na západ, českoslovenští generálové vzhledem ke skutečnosti, že sovětská armáda vpadla do ČSSR přibližně se stejnou vojenskou silou, s jakou v roce 1945 táhla proti Hitlerovi, zapochybovali o tom, že se jedná o akci, který by byla omezena pouze na ČSSR. Gen. Lomský, který byl do dubna 1968 ministrem obrany ČSSR, se docela vážně zeptal: „Má to být demonstrace síly nebo začátek třetí světové války s cílem dobýt západní Evropu?“ PAUER, Jan. *Praha 1968*, s. 192

¹⁴⁶ MÍSAŘ, Jan. *Interview 1968*, s. 2.

¹⁴⁷ Obecně lze říci, že u letectva a útvarů pozemního vojska umístěných v pohraničí, byla možnost případné emigrace snazší a dostupnější, proto se také toto téma objevilo u většiny narátorů. Od 21. srpna do 27. prosince 1968 emigrovalo nebo opustilo bez souhlasu vojenských orgánů republiku 189 příslušníků ČSLA, z toho 28

osudnou noc: „Dvacátého prvního ráno mě spojka vzbudila, že se mám okamžitě dostavit na letiště. Tak jsme jeli na letiště, kde nás velitel pluku Kloboučník seskupil na vysílacím středisku a sdělil nám, že vojska Varšavské smlouvy překročila naše území, a že prezident vyzývá ke klidu. Já jsem šel na letiště a tam se už jedna letka chystala, že poletí do Jugoslávie. Říkám: ‚Kluci, vy jste se zbláznili, když jste to neudělali včera nebo předevčírem, tak teď už je pozdě, vždyť to tady rozválcují!‘ Po dlouhém přesvědčování, nejenom mě, ale i ostatních, se podařilo, že od toho úmyslu upustili a čekali jsme co se bude dít dál.“¹⁴⁸ Obdobně možnost útěku do Jugoslávie komentoval jeden z pilotů, mjr. Louda: „Ferda Kloboučník svolal shromáždění pluku. ‚Jak na tu situaci reagovat? Co udělat? Já mám v mapě nakreslenou cestu do Jugoslávie, abychom tam odletěli? A co dál? Co potom?‘ Takhle jsme diskutovali.“¹⁴⁹ Nakonec převážila negativa celé akce – ztráta rodiny, nebezpečí sestřelu, nejistá budoucnost v cizí zemi – a od plánu na emigraci bylo upuštěno.¹⁵⁰

V 05:00 byli o vzniklé situaci informováni vojáci základní služby, kteří razantně protestovali proti nečinnosti. Pravdou je, že většina návrhů tehdejšího štábu, například zatarasení vzletové a přistávací dráhy cisternami, byla zastupujícím velitelem divize odmítnuta, přesto však příslušníci pluku nebyli zcela pasivní.¹⁵¹ Bylo aktivováno spojení do rozptylových, záložních a operačních prostorů a velitel týlového praporu nechal vyvézt do

důstojníků, 9 praporčíků, 118 občanských zaměstnanců a 34 vojáků základní služby. Z tohoto počtu se vrátilo 9 osob. K převažujícím motivům patřily, podle poznatků vojenské kontrarozvědky, obavy z postihu za aktivitu v polednovém období, nesouhlas se vstupem vojsk., obavy z dalšího vývoje, existenční nejistota a naděje na lepší uplatnění v zahraničí. KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 308. Srv. ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 8. BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 3. KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview ČSLA*, s. 10. LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 8. VYSTAVĚL, Stanislav. *11. stíhací Invazní*, s. 146. Viz. *Tabulka č. 4 v Příloze*.

¹⁴⁸ BALDA, Josef. *Životopisné vyprávění*, s. 6. Za výzvou zřejmě stál jeden letecký pluk z Moravy, který vydal výzvu k úletu do Jugoslávie. Ing. Čeřovský, zástupce velitele 30. sbolp. v Hradci Králové popisuje: „Nevěděl jsem, co si mám o tom myslet. Ale to [odletět do Jugoslávie] nebylo nejlepší řešení. Myslím, že by to Jugoslávčům pěkně zamotalo hlavu a zkomplikovalo situaci. Sami mají starostí dost. A my bychom se tam ani nedostali. Je to za hranici doletu.“ ČEŘOVSKÝ, Zbyněk. *Přepadení vojsky Varšavské smlouvy*, s. 187.

¹⁴⁹ LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 3.

¹⁵⁰ Zvláštní byl případ Ing. Forsta, který byl během okupace s manželkou a dětmi na dovolené v Jugoslávii a o invazi se dozvěděl z místního rozhlasu, přesto se však v první polovině září (především na přání manželky) do Československa vrátil: „21. srpna už jsme byli nachystaní, že jedeme domů. Byli jsme pod stanem v tom cípu nad Pulou. Ráno lezu ze stanu a šli kolem nás nějací Němci, akorát koukl na naší Volhu, viděl tam CZ, tak mě povídá: ‚jste obsazení Rusama! Zapněte si rádio v autě a uvidíte.‘ Tak jsem zajel do města a telefonoval do Bělehradu na naše velvyslanectví, kde mi vojenský atašé říkal: ‚nedá se nic dělat, zůstaňte na místě dokud můžete, protože všechny přechody jsou zavřené.‘ Pak jsem tam asi za pět dní volal znovu. Nakonec jsme si v Mariboru vyřídili víza přes Rakousko. Tak jsme přijeli k Mikulovu na přechod a před hranicemi stála dvoukilometrová fronta. Tak jsem tu frontu celou předjel a přijel jsem až na hranici. Rakouský celník mi říká: ‚kam jedete?‘ Povídám: ‚domů!‘ ‚Blázníte?‘ Výstupní razítko mi do pasu nedal a povídá: ‚kdybyste si to ještě rozmysleli, abych Vás mohl pustit zpátky.‘ Tak jsme přijeli k našim [celníkům], tam nikdo nepromluvil ani slovo. Jenom vzal pas a oštemploval ho. Padesát metrů za hranicemi vyskočil takovej šikmovokey ‚itájec‘, ani rusky neuměl, a začal mě mlátit pažbou samopalu do kapoty. A najednou už byl u mě druhej a měl jsem samopal v žebrech. Tak to je hezký, to nám to začíná doopravdy nádherně, tak jsme se dostali domů.“ FORST, Milan. *Životopisné vyprávění*. Třebíč, 12. 4. 2010, s. 11. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček.

¹⁵¹ Srv. SOCHOR, Ladislav. *Vzhůru do oblak*, s. 45.

nedalekého JZD cisternový vlek s 3 000 litry benzínu.¹⁵² Vojáci základní služby také z vlastní iniciativy přerušili elektrické a spojovací kabely, čímž znemožnili na několik dní funkci dispečerského stanoviště letového provozu. Tato událost se později stala předmětem sporu mezi velitelem pluku a zastupujícím velitelem divize v souvislosti s neuposlechnutím rozkazu k zapnutí prostředků RTZ a dodnes je zahalena řadou nejasností.¹⁵³

Od svítání nad letištěm v mlžném oparu prolétaly v malé výšce sovětské průzkumné letouny IL-28R vybavené foto-kamerami. Situace se opět vyhrotila v dopoledních hodinách po příchodu příslušníků pluku do zaměstnání. Kpt. Árlt vzpomíná na příchod na letiště: *„My jsme měli noční. Ráno do práce se po noční chodí na desátou hodinu. Přijdu na autobus a ten jsme měli od lidí poplivaný. Místo toho, aby byla vyhlášena pohotovost, kterou měl vyhlásit velitel divize, Josef Kloboučník a další. Tak to všechno řešili v rámci toho jejich úzkého štábu. Když jsme přišli do zaměstnání, tak tam Rusáci v žádném případě ještě nebyli a řešilo se, v rámci pilotů na velkém sále, co se s tím dá dělat. Střídaly se různé rozkazy Svobody, Dzúra a dalších.“*¹⁵⁴

Mjr. Louda byl další z řady těch, které rozčílilo tehdejší rozhodnutí štábu řešit situaci operativně bez svolání pilotů na letiště v nočních hodinách: *„Ráno nás normálně vozil autobus z náměstí na letiště. Tehdy se mnou šel Ruda Kytler a říká mi: ‚Človče, oni nás obsadili Sověti!‘ Já říkám: ‚Co blbneš, kdy?‘ ‚Dneska v noci.‘ Přišli jsme na letiště. Tehdy velitel divize, plukovník Filip, byl na dovolené a zástupce mu dělal Sochor, ten nám také na shromáždění oznamoval, že jsme byli obsazeni. To jsem říkal: ‚A to se to máme dozvídat jako*

¹⁵² V kritických dnech 21. – 26. srpna byl zcela narušen běžný chod útvarů v rámci 28. sbolp. Z této doby tak neexistují žádné denní ani tajné rozkazy (vyjma denního rozkazu z 21. srpna). Tyto prameny neexistují nikoliv proto, že by byly ztraceny, zamlčeny nebo skartovány, ale prostě proto, že běžná nařízení nebyla v těchto dnech vůbec vydávána. V denním rozkaze z 21. srpna není ani zmínka o invazi či o přijetí preventivních opatření. Stanovuje se pouze celodenní směna, uděluje dovolená a povoluje se opuštění posádky některým příslušníkům – vše v rámci každodenního běžného provozu. Taktéž *Tajný rozkaz velitele pluku č. 019 z 26. srpna* neuvádí ani zmínku o okupaci. Srv. *Denní rozkaz velitele VÚ 1115 – Čáslav, č. 119*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, k. č. 18.

¹⁵³ Zastupující velitel divize pplk. Sochor ve své knize *Vzhůru do oblak* popisuje, že první sovětský letoun MiG-15 UTI požádal o přistání před osmou hodinou ranní. Po přistání pplk. Sochor na základě rozhovoru s piloty vyhodnotil palivové prostředky blížících se letounů jako kritické a ve snaze zabránit katastrofě rozhodl o tom, že intervenční pluk musí přistát. Vzhledem ke špatné viditelnosti také nařídil zapnutí prostředků RTZ, které však za jeho zády nechal velitel pluku vypnout (SOCHOR, Ladislav. *Vzhůru do oblak*, s. 45). Naproti tomu velitel pluku pplk. Kloboučník tvrdí, že první letoun přistál na letišti až kolem poledne a prostředky RTZ nebyly zapnuty právě z důvodu spontánní akce vojáků základní služby (viz. výše). Jeho verzi potvrzují také vzpomínky dalších příslušníků pluku mjr. Loudy, mjr. Baldy a Ing. Mísaře. V *Odvolání proti doplnku rádného hodnocení z května 1970* Ing. Kloboučník popisuje celou událost znovu, včetně osobního pohovoru s pplk. Sochozem, který skončil hádkou a během něhož mu bylo sděleno, že pplk. Sochor velmi dobře ví, jak se věci ve skutečnosti udály, ale nic měnit nebude. Nutno podotknout, že tehdejší zástupce velitele divize je v povědomí všech narátorů (tj. pamětníků) zapsán zejména jako pozdější velký normalizátor. Jeho písemné svědectví tak lze považovat za autobiografický pokus o legitimizování svého, možná impulzivní (či vypočítavého?), jednání v osudových srpnových dnech. Srv. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I.*, s. 117.

¹⁵⁴ ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 17.

vojáci tímhle způsobem? To nemohl být vyhlášen poplach, neměli jsme přijít aspoň k aeroplánům a tam nám mělo být sděleno, že létat nebudeme, že nás obsadili Sověti? Tak jsme armáda nebo co jsme?!' Tehdy jsem ho naštvál a vzal si to hodně osobně.“¹⁵⁵

První sovětský letoun MiG-15 UTI¹⁵⁶ přistál na letišti (budeme-li akceptovat verzi tehdejšího velitele pluku a ostatních pamětníků) teprve 21. srpna krátce kolem poledne a za ním následovalo, přibližně okolo 15:00, dalších 38 letounů MiG-19S sovětského letectva, které přiletěly z polské Legnice (pravděpodobně se jednalo o 168. stíhací letecký pluk 131. stíhací letecké divize ze Starokonstantinova).¹⁵⁷ Letouny přistávaly bez prostředků RTZ. Piloti tedy neměli k dispozici „dálnou, přívodnou“ ani „bližnou,“ což bylo zřejmě také příčinou toho, že jeden sovětský letoun byl při přistání těžce poškozen, když vyjel mimo přistávací dráhu do nezpevněného terénu.¹⁵⁸ Navádění na přistávací manévr prováděl velitel sovětského pluku osobně pomocí radiospojení z již zmiňované „spárky“. „Letiště bylo přeplněno. Velitel sovětského pluku rozmístil přistávající letouny do volných prostorů a udržoval z nich čtyři v hotovosti. Šel jsem za ním a ptal se jej proč přiletěli, co tady dělají a předpokládají, že budou dělat. Oznámil mi, že přiletěli z polské Legnice na pozvání naší vlády, která požádala sovětskou vládu o pomoc, neboť německá a americká armáda překročila v prostoru Český les – Šumava naši státní hranici, ovládla hraniční přechody a postupují do vnitrozemí. V západních Čechách se bojuje. Proto jim byl vyhlášen poplach a okamžitě odletěli na naše území. Řekl jsem mu, že je jeho informace nepravdivá, že k nám nikdo ze Západu nevkročil a že se nikde nebojuje. Žádal jsem jej, aby mi ukázal mapu se zákresem operační situace. Neměl nic a velice se rozčiloval, že situaci zlehčuji. Znechucen jsem od něj odešel, neboť pocit bezmoci proti té masové síle, která se sem doslova valila, bylo to nejhorší, co nás mohlo potkat.“¹⁵⁹

Pokud lze s notnou dávkou nadsázky a ironie říci, že na Západě rychlost a způsob provedení intervence vzbudili obdiv, rozhodně tomu tak nebylo v Československu, natož pak u 28. sbolp.¹⁶⁰ Podle pamětníků nebyla intervence náležitě zabezpečena jak z hlediska

¹⁵⁵ LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 3. Srv. SOCHOR, Ladislav. *Vzhůru do oblak*, s. 45.

¹⁵⁶ Cvičný letoun s dvojitým řízením, tzv. „spárka“.

¹⁵⁷ HOTTMAR, Aleš; MACKOVÍK, Stanislav. *Rudé hvězdy nad Československem 1968 – 1991*, s. 9. Srv. MÍSAŘ, Jan. *Interview 1968*, s. 3.

¹⁵⁸ BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 2.

¹⁵⁹ KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 5.

¹⁶⁰ V jedné interní analýze pražské Vojenské akademie, vypracované zřejmě v roce 1969, byly kritizovány závažné nedostatky intervence. Přistávací manévry vzdušných sil byly nedostatečně zajištěny, v první fázi selhalo zásobování Sovětské armády, technický dopravní sektor měl organizační nedostatky, koordinace spojeneckých vojsk často nefungovala a psychologická průprava sovětských vojsk se ukázala být nedostatečná. PAUER, Jan. *Praha 1968*, s. 188. Obdobně k hodnocení úspěšnosti či neúspěšnosti invaze viz. DVOŘÁK, Jaroslav. *Letcem ve studené válce*, s. 246-248. ŠINKARJOV, Leonid Iosifovič. *Všecko jsem skoro zapomněl*, s.

plánování, tak zejména po logistické stránce: „*Chtěli [Sověti] na nás palivo, to jsem jim nedal. To jsem říkal, ať se nezlobí. Jeli k veliteli divize, ten jim samozřejmě taky nic nedal. Tak si představte oni ze všech těch aeroplánů, co tam přistály, čerpali palivo, vypouštěli palivo a dávali to do čtyřech, a ty měly v pohotovosti, kdyby se něco dělo. Ti lidé asi dlouho nejedli a nepili, přistála tam An-12, zarolovala mezi tu dráhu a pojižděčku na travnatý pás. Tam se to otevřelo a vypadalo z toho tisíce hlaviček zelí. Na to v životě nezapomenu, jako když píchnete do včel. Žádný rozkaz, prostě se vydali k tomu aeroplánu a jak se ty hlavičky koulely, tak to každé vzal. To bylo zoufalství.*“¹⁶¹

Příčiny invaze se zdají být jasné. Na jedné straně stálo revizionistické pojetí komunismu („socialismus s lidskou tvář“) prezentované tehdejším předsednictvem ÚV KSČ, na straně druhé snaha GŠ OS SSSR dostat na československé území sovětská vojska a posílit tak strategickou pozici Sovětského svazu v Evropě. Cíle okupace tedy byly jednak politického a jednak vojenského charakteru, přičemž vojenský záměr byl v tomto případě nejspíše na prvním místě.¹⁶² „*Já se osobně domnívám, že ta ideologie byla až na posledním místě. Podle mého názoru šlo vyloženě o vojensko-strategickou záležitost. Rusům ani Američanům v podstatě na nás [Češích] nezáleží. My jsme prostředek Evropy a o ten jde. My to tady vždycky odskáčeme. To nám bylo jasné. Kdybychom se měli opravdu dostat do boje s těmi Súčky, tak jsme odrovnaní. Protože ta Súčka měla ohromnou spotřebu. Kdybychom měli odvézt někam atomovou bombu, tak jsme tam dolétli, odhodili a zpátky už jsme se neměli jak vrátit. Ta druhá, ideologická a ekonomická, stránka byla až na posledním místě.*“¹⁶³

Kolem poledne na letišti dorazil náčelník štábu divize pplk. Mlčoch, odvolaný z dovolené, který nechal okamžitě nastoupit celý štáb divize, protože nálady u důstojníků byly různé. Někteří „třískali brigádýrkami o zem na důkaz protestu (zejména starší) a zhruba polovina lidí hned zpočátku zaujala stanovisko pasivní rezistence.“¹⁶⁴ Náčelník štábu nařídil (zřejmě v rozporu s nařízením pplk. Sochora)¹⁶⁵ : vyvézt veškeré

180, 198. ČEŘOVSKÝ, Zbyněk. *Přepadení vojsky Varšavské smlouvy*, s. 162. KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview ČSLA*, s. 8. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II.*, s. 42.

¹⁶¹ BALDA, Josef. *Životopisné vyprávění*, s. 7.

¹⁶² HLAVÁČEK, Jiří. *Sloužili jsme vlasti*, s. 54.

¹⁶³ LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 10. Obdobně se o Československu vyjádřil také maršál Grečko: „Československo nikdy nikomu nedáme. Je strategickým bodem ve střední Evropě. Ztratit ho by znamenalo anulovat výsledky druhé světové války.“ KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 61.

¹⁶⁴ Svědectví plk. v. v. Ing. Radoslava Mlčocha. In: CHRÁSTIL, Sylvestr; NOVOTNÍK, Jiří. *Vojáci, kteří neztratili svou čest I.*, s. 62.

¹⁶⁵ Je možné, že v tu dobu opět změnil názor a nechal za sebe rozhodovat jiné. Jeho rozkazy během intervence byly vůbec podivné a především zmatené. Josef Balda např. vzpomíná, že v osudné ráno 21. srpna na něj pplk.

radiotechnické prostředky praporu a spojení RTZ do polních podmínek k aktivaci záložního i bojového velitelského stanoviště.¹⁶⁶ Dále zneprístupnit přistávání na letišti vyvezením některé automobilové techniky na letištní plochu,¹⁶⁷ vyzbrojit veškeré vojáky ostrým střelivem, zdvojnásobit všechny stráže a zesílit veškeré služby tak, aby byly plně bojeschopné. Po přistání prvního sovětského letounu tak vyrazily zbytky jednotek do rozptylových prostorů. „*V momentě, kdy dosedl první [MiG], přišel rozkaz vše zneschopnit, naložit a odjet. Co s boudou? ,Všechno zamknout, vytahat pojistky a odpojit elektrinu! Připravili jsme centrálu, vzali obě auta a jeli jsme na seřadiště. Schovávali jsme se týden po vesnicích okolo.*“¹⁶⁸

V pozdních odpoledních hodinách 21. srpna došlo k zvláštní události, na kterou Ing. Kloboučník dosud často vzpomíná. Na letiště dorazila skupinka starších žen z čáslavské pily a vyčítaly veliteli sovětského pluku, jak mohl Sovětský svaz připustit, že došlo k okupaci Československa. Velitel sovětského pluku byl situací natolik zaskočen, že nebyl schopen reakce, pronesl pouze několik neurčitých vět a rychle odešel.¹⁶⁹

Na shromáždění velitelů útvarů zástupce velitele 34. sbold nařídil: nenavazovat kontakty, neposkytovat podporu a zabezpečit, aby nedošlo k použití zbraní ze strany příslušníků ČSLA. Ve 22:50 pronesl prezident republiky projev, v němž opětovně vyzýval armádu, aby nepřipustila vznik otevřeného konfliktu s vojsky Varšavské smlouvy. Vše nasvědčovalo tomu, že se bude opakovat situace z března 1939, kdy československá armáda obsazení země také pouze přihlížela. Agresivní požadavky některých příslušníků armády přebilo tehdejší renomé gen. Svobody - „rozkaz vrchního velitele ozbrojených sil vyzývající armádu k zachování klidu, organizovanosti a pořádku jsme chápali jako výsledek rozvahy člověka a vojáka, který prošel dvěma světovými válkami a který dovedl

Sochor křičel, aby okamžitě nechal odletět celý pluk, což při pozdějších pohovorech při tzv. konsolidaci poměrů zcela popřel a mjr. Baldu označil za „pomýleného“: „*Poláci měli protiletadlové kanóny na Štrampouchu, namířené na letiště. Já jsem tomu Sochorovi povídal: ,co chcete teď dělat? ,Vytáhni ty éra všechny pryč! A pak, když mě prověřovali, tak říkal: ,prosím tě, už toho nech, řekni, že ses zmýlil a je to vyřízený. Říkám: ,soudruhu [pod] plukovníku, proč jste tenkrát, když jsme vedle sebe stáli, neřekl, abych trhal kytky a šel se s nimi [interventy] vítat. Co jste mi říkal? Abych ty svině vyhnal ven! Za půl roku měl k tomu úplně jiný postoj.*“ BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 2.

¹⁶⁶ To bylo nakonec umístěno ve sklepních prostorách zámku Žleby a zabezpečující jednotky ve Filipově. CHRASTIL, Sylvestr; NOVOTNÍK, Jiří. *Vojáci, kteří neztratili svou čest I.*, s. 62.

¹⁶⁷ Toto nařízení však nakonec zůstalo nerealizováno. Srv. SOCHOR, Ladislav. *Vzhůru do oblak*, s. 45-46.

¹⁶⁸ MÍSAŘ, Jan. *Interview 1968*, s. 3. K vydání rozkazu o opuštění pracovišť řídicího létání a znemožnění jejich použití včetně bližné a dálné radiostanice viz. CHRASTIL, Sylvestr; NOVOTNÍK, Jiří. *Vojáci, kteří neztratili svou čest I.*, s. 63.

¹⁶⁹ KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 5.

reálně a s plnou stranickou odpovědností domyslet všechny důsledky, které by přinesl jakýkoli odpor.“¹⁷⁰

Z dnešního pohledu je třeba uznat, že pokus o ozbrojený odpor během okupace ze strany československé armády by byl holým šílenstvím, jež by s největší pravděpodobností skončil krveprolitím.¹⁷¹ Dislokace ČSLA nebyla vytvářena s úmyslem, aby mohla efektivně čelit útoku z Východu. Členství v táboře socialistických zemí poskytovalo SSSR naprostou jistotu, že všechna naše vojska budou namířena vůči imperialistické hrozbě ze Západu a nebudou tak pro intervenční vojska představovat žádné větší problémy. Případný odpor by v tomto případě měl pravděpodobně podobu partyzánského boje – tj. lokálního konfliktu doprovázeného střelbou a množstvím obětí. Právě tento způsob boje by poskytl interventům záminku pro jejich zásah a učinil by tak věrohodnějším argument, že „v zemi existovaly kontrarevoluční síly připravené k občanské válce.“¹⁷² Dalším důvodem, proč se nepokusit o útok proti invazním jednotkám, byla neexistence záruky poskytnutí případné pomoci ze strany Spojených států a Západní Evropy.¹⁷³ „Za daných okolností vidělo velení československé armády svůj hlavní úkol už jen ve snaze zabránit rozpuštění a odzbrojení ČSLA a soustředilo se na to, aby své jednotky, které se až na několik výjimek rozkazu prezidenta státu neprotivily, udrželo v klidu na jejich stanovištích.“¹⁷⁴

V podvečer se u hlavní brány letiště objevil průzkumný obrněný transportér typu FOG (nebo BRDM), jehož osádka se pokusila vynutit si silou vjezd na letiště. V noci přijíždějí polské jednotky 3. tankového pluku (celkem se jednalo o 33 tanků T-55).¹⁷⁵

¹⁷⁰ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha : Erika, 2004, s. 49.

¹⁷¹ Obdobně se vyjádřil také genpor. Vitanovský, tehdejší zástupce náčelníka generálního štábu: „My jsme byli v situaci, náraz, kdy jsme byli napadeni tak, že to bylo v podstatě ze všech stran. Z Maďarska, z Polska, z NDR, tudíž kdybychom byli armádu jakkoli rozdělili, tak i z tohoto hlediska je to naprosto vyloučené. Když mi někdo dá otázku, jestli jsme se bránit mohli, tak samozřejmě jsme se bránit mohli, ale neubránili, a neubránili ani řekl bych první den.“¹⁷¹ LUŇÁK, Petr (ed.). *Plánování nemyslitelného : československé válečné plány 1950 – 1990*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008, s. 410. Srv. RICEOVÁ, Condoleezza. *Sovětský svaz a československá armáda 1948-1983*, s. 10. PAUER, Jan. *Praha 1968*, s. 188.

¹⁷² MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremle*, s. 168.

¹⁷³ Všichni měli ještě v živé paměti pasivní reakci Západu při maďarském povstání z roku 1956, která byla zcela v souladu s „nukleární diplomacií“ uznávající bipolární rozdělení světa po skončení druhé světové války. „Malou lekcí z krizového managementu na globální úrovni udělil během své návštěvy Karlových Varů v roce 1968 novoapečenému ministru J. Hájkovi také H. Kissinger: „ať ČSSR podnikne cokoli, USA záleží víc na Moskvě než na Praze. SSSR je supervelmoc s atomovými zbraněmi a spolu s USA nese zodpovědnost za přežití lidstva. Nezávisle na tom, vládnou-li v Bílém domě právě demokraté nebo republikáni, USA nikdy nebudou kvůli ČSSR nebo nějakému jinému státu riskovat zhoršení vztahů se SSSR nebo dokonce konflikt s ním.“ PAUER, Jan. *Praha 1968*, s. 184.

¹⁷⁴ *Ibid.*, s. 191.

¹⁷⁵ 3. tankový pluk byl součástí 11. tankové divize 2. armády, která po dosažení operačních prostorů vytvořila velitelství posádek ve městech Trutnov, Dvůr Králové, Hořice, Hradec Králové, Pardubice, Přelouč, Čáslav a Jaroměř. Štáb armády byl umístěn od 23. srpna v Hradci Králové a podléhal velitelství Skupiny vojsk „Sever“. Jak během operací, tak i později neexistoval žádný společný postup ani spojení se sousedními sovětskými divizemi a armádami. Ačkoliv 2. armáda ochraňovala letiště v Hradci Králové, Pardubicích, Milovicích a

Vzhledem k neznalosti prostředí a zatemnění se pohybují po prostoru velmi zmateně. „Po projetí hlavní branou totiž pokračují přes celé letiště a vyjíždějí zadní výjezdovou pomocnou branou ven ze základny. Svůj omyl zjišťují až někde u obce Nové Dvory a vracejí se zpět.“¹⁷⁶ Okamžitě zajišťují veškeré letouny 28. sbolp a odmítají k nim kohokoliv vpustit.¹⁷⁷ Polské tanky se přímo na letišti zdržují přibližně týden, poté přebírají strážní službu příslušníci sovětské armády.¹⁷⁸

Pozemní zabezpečovací sled sovětského leteckého pluku dorazil až během následujícího dne, 22. srpna, kolem poledne. „*Přijela pozemní zajišťovací skupina. Projeli branou prostě bez zábran. To si nikdo nedovolil. Byli to lidé, kteří byli nasazení jako obětní beránci. [Pplk.] Sochor odjel a já jsem tam zůstal a šel k hangáru. To ještě byla součást letiště, a ten jeden fousatej [intervent] mě tadyhle píchl bodák, nenechal mě ani otočit a vycouval jsem to padesát metrů pozpátku. Co tomu chybělo, aby vystřelil?*“¹⁷⁹ Ve 13:30 vydává velitel intervenčních vojsk gen. Pavloviskij svým vojskům rozkaz neodzbrojovat jednotky ČSLA,¹⁸⁰ zásobovat se z vlastních zdrojů a rozmisťovat se mimo kasárna československé armády. Ve městech mají podle jeho rozkazu zůstat jen síly nezbytné k udržení klidu a pořádku.¹⁸¹

Vojáci základní služby, kteří zůstali na letišti mezitím hledali nové způsoby jak pasivně vyjádřit svůj odpor vůči okupaci. Po vyřazení prostředků pro přistání pomalovali střechy hangárů, letištní komunikace, vrata a bedny od leteckých motorů nápisy jako „okupanti“ nebo „vrahové“.¹⁸² V důsledku těchto událostí velitelství divize pro jistotu nařídilo odebrat zbraně vojákům základní služby a zamknout je v trezoru, zatímco všem

Čáslavi neexistovala žádná forma spolupráce se sovětskými leteckými jednotkami, rozmístěnými na těchto místech, protože po skončení první fáze operace byla stažena sovětská skupina pro navádění letectva! PIOTROWSKI, Pawel. *Účast polské armády na intervenci v Československu*, s. 147-148. Srv. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I.*, s. 116, 141.

¹⁷⁶ HOTTMAR, Aleš; MACKOVÍK, Stanislav. *Rudé hvězdy nad Československem 1968 – 1991*, s. 9.

¹⁷⁷ Letouny byly natahány příděmi k sobě, zabržděny a zaplombovány. ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 17.

¹⁷⁸ Polský tankový pluk se poté přesunul do prostoru vojenského tankového cvičiště 13. tankové divize mezi Drobovicemi a Čáslaví. KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 9.

¹⁷⁹ BALDA, Josef. *Životopisné vyprávění*, s. 7. Mnohem horší situace však byla na letištích, kde byli nasazení sovětské výsadkáři, kteří používali mnohem častěji fyzické násilí, např. v Náměšti nad Oslavou. Srv. LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 10. DŮBRAVČÍK, Jan. *Dvacítka*, s. 115-118.

¹⁸⁰ Průběžné rozkazy byly vydávány již během noci, tento odpolední byl již však definitivní a vztahoval se na všechny jednotky ČSLA, jež nekladou odpor. Srv. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II.*, s. 17. FIDLER, Jiří. *21. 8. 1968 – okupace Československa*, s. 139.

¹⁸¹ PECKA, Jindřich. *Sovětská armáda v Československu 1968 – 1991*, s. 19. Srv. PAULÍK, Jan. *Po invazi*, s. 80-81.

¹⁸² Mjr. Balda byl svědkem spontánní akce vojáků základní služby, kteří pochodovali s československou vlajkou před okupačními jednotkami na letišti. BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 6-7. Srv. KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 9. KUOPTANICKÝ, Jaroslav. *Interview 1968*, s. 4.

důstojníkům a praporčíkům byly zbraně naopak vydány.¹⁸³ Stejně jako u jiných útvarů odstraňovali někteří příslušníci pluku na protest proti okupaci státu z uniforem označení přejatá po sovětské armádě a začali nosit původní československé odznaky.¹⁸⁴ Jednotky v prostorách rozptylu mezitím zůstaly odříznuty od aktuálních informací, jejichž předávání probíhalo pouze osobním kontaktem a řešili vlastní problémy spojené s ukrýváním.

Pro mnohé z vojáků to byly okamžiky spojené s pocity skutečného strachu a bezmoci: *„Bylo to jako ve válce. Spali jsme s nabitými samopaly pod hlavou a pořád oblečení. Byli jsme pořád v kanadách. Schovávali jsme se ve stodole vedle hospody ve Výčapech. Potom jsme chodili pešky na kraj vesnice do areálu JZD. Tam byl takový velký dvůr, kde byla zajetá všechna auto pod maskovací sítí. Všechno, co mohlo, bylo pod střechou, aby nás nemohli najít. V té stodole, tam jsme se schovávali za kamennými pilíři a skrz zavřená vrata jsme se koukali na křižovatku. Najednou tam zastavil polský tank a začal otáčet hlavní. Povídáme: ‚tak to je v p..., teď nám to sem vypálí a je po nás.‘ Samopaly v ruce. Naštěstí za chvíli odjel.“*¹⁸⁵

Sověti se začali zabydlovat. Část letiště, vymezená intervenčním vojskům a jejich zázemím, byla oddělena bílou „demarkační čarou“ a českoslovenští vojáci nepřicházeli se Sověty téměř vůbec do styku. Mjr. Balda při této příležitosti zavzpomínal na gramotnost některých okupantů: *„Ta zóna, kde jsme mohli být my a kde byli vojáci, byla ohrazena závorou a tam jezdila auta. Rusové všechna auto prohlíželi, jestli nevezou něco a tak dále. A jelo auto, GAZ, a tam byl náš Dubček na fotografii a on říkal: ‚kdo je to na té fotografii?‘ ‚To tovaryš Brežněv. Ty nech projet.‘ Oni neznali ani své vlastní státní představitele!“*¹⁸⁶

Podobně zhodnotil úroveň některých příslušníků okupačních jednotek také pplk. Kloboučník: *„Když viděli naše Suchoje [stíhací bombardéry] a podívali se do kabiny, tak kroutili hlavou, že to nikdy neviděli. Když přišli přetahovat naše éra, oni ani nedokázali otevřít kabinu, nevěděli, jak se to otevírá. A když potom jim to někdo od nás poradil, tak to nedokázali odbrzdit. Tam byla takhle pod visem ruční brzda, tam si to zablokoval a byl tam*

¹⁸³ Toto nařízení se nakonec ukázalo být v druhém případě více než nešťastné, protože zapříčinilo vznik mimořádné události, když nrtm. Papoušek, notně posilněn alkoholem, ohrožoval v jedné z restaurací na Kutnohorsku zbraní své okolí. *Analýza vojensko-politické situace od 13. sjezdu u útvaru*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02050/15. Srv. ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 17-18.

¹⁸⁴ Např. vojáci základní služby začali nosit lodičky obráceně tak, že státní znak s hvězdičkou směřoval na záda. KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 8.

¹⁸⁵ MÍSAŘ, Jan. *Interview 1968*, s. 9.

¹⁸⁶ BALDA, Josef. *Životopisné vyprávění*, s. 7. Podle Šinkareva se jednalo o oklamané mladé vojáky, často prosté venkovany, kteří naprosto nechápali, proč byli do Československa dopraveni. „Byli to svým způsobem také rukojmí, stejně jako Češi.“ ŠINKARJEV, Leonid Iosifovič. *Všecko jsem skoro zapomněl*, s. 166.

tlak devatenáct až jednadvacet atmosfér. To si s tím érem nehnul. Zapřáhli třeba tři tahače a oni s tím nemohli hnout.“¹⁸⁷

Vstřícnější vztahy, přestože stejně napjaté a ne o mnoho přátelštější než s Rusy, panovaly v kontaktu s důstojníky polských jednotek, jimž velel mladý nadporučík, který byl, podle slov velitele pluku, v některých dnech „úplně bezradný a nevěděl jak má postupovat.“¹⁸⁸ Některé rozhovory přitom nabývaly až filosofických rozměrů: *Zajímavá byla diskuse s polským politrukem, který tedy měl pravdu, když mi řekl, že my [Češi] jsme vlastně zbabělý národ, který si nezaslouží svobody. ‚Vy jste byli do této chvíle nejvěrnější spojenci Sovětského svazu, dělali jste přesně to, co oni [Rusové] chtěli. Vy jste nikdy za svoji svobodu nebojovali, vždycky jste složili zbraně. My [Poláci] jsme bojovali i v situaci, kdy jsme věděli, že nemůžeme uspět a bude nás to stát ohromné hodnoty. Pamatujte si, že za chvíli zase budete nejvěrnější spojenci a zase budete poslouchat.‘ Tohle mi řekl a odešel pryč. Když si na to vzpomenu, tak si říkám, že měl pravdu. Poláci se osvobodili sami, Slováci se osvobodili sami. Možná, že je to tím osmatřicátým rokem, když se podíváte do dějin, tak my jsme v tom vždycky všelijak bruslili.*“¹⁸⁹

Vypjatá atmosféra přetrvávala. Komunikace štábu se Sověty se omezovala pouze na minimum. Situace byla o to komplikovanější, že část důstojníků se osobně znala ze společných cvičení Varšavské smlouvy, včetně nedávné ŠUMAVY.¹⁹⁰ „Sovětská armáda sebe sama chápala jako nejlepší ze všech armád Varšavské smlouvy a na ostatní alianční síly pohlížela s větším či menším despektem. Přestože mezi jednotlivci existovala česko-sovětská přátelství, vlast byla u Sovětů vždy na prvním místě.“¹⁹¹ Nejistota panovala na obou stranách a rozkazy působily nerozhodně a zmateně. Mobilizační rozkazy nepočítaly s útokem spřátelených států na naše území. Mnohá rozhodnutí tedy musela být učiněna bezprostředně a podle aktuální situace: „*Já jsem měl dozorčího letiště a najednou v dáli kolona. Přišel nějaký*

¹⁸⁷ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 8.

¹⁸⁸ KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 6,

¹⁸⁹ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 13. Srv. KLOBOUČNÍK, Josef. *Životopisné vyprávění*. Ronov nad Doubravou, 5. 2. 2009, s. 5. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček. Diskuse s příslušníky okupačních vojsk spojené s paralelami dějinného vývoje a úvahami o „servilitě“ českého národa se opakují v mnoha svědectvích příslušníků ČSLA po celé ČSSR. Téměř totožný příběh, jen v poněkud pozměněné podobě vypráví Ing. Čerovský. Srv. ČEŘOVSKÝ, Zbyněk. *Přepadení vojsky Varšavské smlouvy*, s. 181, 197-198.

¹⁹⁰ Nic však nebylo tak černobílé, jak se může z dnešního pohledu zdát. Mjr. Louda, který byl během prvních dnů okupace na VA AZ v Brně, např. vzpomíná na jednoho svého přítele z „Letu družby“, sovětského plukovníka, jenž přišel na území ČSSR spolu s intervenčními jednotkami a začal ho s obavami o jeho zdraví shánět na letišti: „*Přišel zjišťovat jestli jsem v pořádku, jestli mi někdo neublížil, poněvadž předpokládal, že je tady kontrarevoluce. Já byl v té době zrovna ve škole, takže mě nemohli přivést, abych se mu ukázal. Sochor, když jsem se vrátil potom ze školy, tak mě seřval: co si to dovoluju, jak si to představuju, že mě tady shání sovětský plukovník! Ferda Kloboučník mě potom musel, vzít a jít mě ukázat tomu veliteli sovětského leteckého pluku, že jsem v pořádku, že mi nic není, a že mi nikdo neublížil.*“ LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 4.

¹⁹¹ POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II.*, s. 142.

podplukovník a požádal mě, abych je pustil na letiště, že jde o zabezpečovací jednotky, a že patří k leteckému pluku. Já jsem řekl, že nikoho pouštět nesmím, že musí počkat a volal jsem na divizi, kde sloužil vždycky nějaký operační důstojník. V té době tam sloužili příslušníci štábu. Měl službu náčelník štábu divize, podplukovník Mlčoch. Ten říkal: ‚Počkejte, já zavolám na Armádu [10. LA].‘ Jestli někam volal, nebo se dovolal, nevím, ale za chvíli: ‚já bych se vás rád zeptal, co si myslíte, pustíme je, a nebo je tam necháme?‘ Na to jsem mu odpověděl: ‚no, to máte těžké, necháme, prolomit tu závoru to není pro ně žádná potíž, a já do nich strílet tou pistolkou, co tady s sebou mám, nebudu, nebo kluci se samopaly. To je jedna věc a druhá: nevíte co se bude odehrávat za týden, za čtrnáct dní, jak bude ta situace vypadat. Myslím, že bude rozumnější je pustit, protože jestli se budou muset vrátit, tak to stejně objedou polem z druhé strany. A jsou to taky lidi, jsou unavený, nemá to cenu.‘ Tak mi je tehdy dovolil pustit.“¹⁹²

Odpoledne 22. srpna dorazila na letiště delegace příslušníků Okresního výboru KSČ z Kutné Hory a žádala zapůjčení radiostanice pro zesilování vysílání státního rozhlasu, který byl Sověty během posledních dní úspěšně rušen.¹⁹³ Radiostanice byla předána i s obsluhou ještě téže noci nedaleko Vlačic a umístěna v Československých automobilových opravnách (ČSAO) v Čáslavi. Za několik dní však musela být na stejném místě vrácena z důvodu nebezpečí odhalení. Sověti stanici lokalizovali pomocí radiozaměřovače na vrtulníku Mi-1 a vyhrožovali jejím zničením. Tento případ nebyl ojedinělý a podobná událost se během následujících dní opakovala ještě několikrát: „*Asi druhý nebo třetí den, mě s autem a s centrálou vyzvedli a jeli jsme za GAZem normálně přes Čáslav do Kutné Hory. Za městem na kopci, jak je silnice na Kostelec nad Černými lesy, tam jsme zajeli do louky k lesu, postavili jsme antény a začali jsme vysílat jako Svobodný vysílač Kutná Hora a asi za dvě hodiny nám volali vysílačkou: okamžitě to sbalte, zaměřuje vás polské dělostřelectvo, sbalte to a ujedte!*“¹⁹⁴ Zajištění informovanosti obyvatelstva prostřednictvím spojovacích prostředků pro legální československé státní a stranické orgány bylo jedním z „nejzávažnějších úkolů ČSLA v období okupace.“¹⁹⁵ Celkem se k pasivnímu odporu během srpnových událostí připojilo více než sto radiostanic československé armády.¹⁹⁶

¹⁹² *Ibid.*, s. 9.

¹⁹³ Tato událost zřejmě souvisela s vystoupením velitele 10. LA genpor. Jozefa Kúkela, který byl podezírán, že 22. srpna v rozhlase vydal rozkaz poskytnout spojovací prostředky Národním výborům a stranickým orgánům pro místní a krajské vysílání. Srv. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II.*, s. 36).

¹⁹⁴ MÍSAŘ, Jan. *Interview 1968*, s. 4.

¹⁹⁵ Srv. CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*, s. 27.

¹⁹⁶ PECKA, Jindřich. *Sovětská armáda v Československu 1968 – 1991*, s. 19.

Následujícího dne byla ustavena patnáctičlenná skupina příslušníků pluku, která měla seznamovat zaměstnance okolních průmyslových závodů a družstev s aktuální vnitropolitickou situací, včetně informací o stavu armády.¹⁹⁷ „Samozřejmě, že lidé chtěli, abychom [armáda] zasáhli, ale když se jim vysvětlilo proč to nejde, že prostě když se to neudělalo dopředu, aby se obsadili třeba hranice a aeroplány byly v pohotovosti, že by to bylo by velké krveprolití a oni [Sověti] by stejně necouvli. Ti se neštíteli ničeho.“¹⁹⁸ O průběhu a výsledku jednání XIV. mimořádného sjezdu ÚV KSČ byli informováni všichni příslušníci útvaru delegátem, předsedou městského výboru KSČ, soudruhem Sekerou, a pplk. Márou z 10. LA. Na základě těchto informací byla představiteli celou útvarového výboru KSČ sepsána rezoluce, v níž příslušníci útvaru vyjádřili plný souhlas s výsledky jednání, která byla následně zaslána k otištění do redakce místního tisku.¹⁹⁹

Téhož dne, 23. srpna, byl vydán rozkaz o vyvezení nedotknutelných zásob do rozptylových prostorů. Velitel divize také nařídil po konzultaci s veliteli útvarů a jejich zástupci, aby byl na letišti uzavřen přívod vody, což vzájemnou komunikaci s interventy opět jen zkomplikovalo.²⁰⁰ Vystala otázka, co udělat s vojáky, pro něž nebylo vhodné zaměstnání. Vzhledem k zákazu leteckého provozu a obsluze techniky byl služební čas využíván na pracovních brigádách v zemědělství. „Někteří důstojníci štábu objeli okolní JZD a nabídli brigádnickou pomoc. Družstva toho využila, avšak mnozí příslušníci pluku s tím otevřeně nesouhlasili.“²⁰¹ Od třetího dne okupace až do září, kdy bylo umožněno organizovat alespoň teoretickou část výuky, tak odjížděli každé ráno brigádníci na přilehlá pole sklízet řepu, cibuli nebo brambory.²⁰²

Čtvrtý den ráno dozorčí důstojník veliteli pluku oznámil, že Sověti požadují přístup do budovy řízení letového provozu. Ta byla nakonec obsazena, čímž získalo sovětské velení přehled o celé situaci u pluku a mohlo kontrolovat všechna spojení probíhající mezi jednotlivými útvary dislokovanými na letišti. Velitel pluku, pplk. Kloboučník, vzpomíná, že

¹⁹⁷ LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 3.

¹⁹⁸ BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 7. Srv. LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 8. „Někteří od nás očekávali, že si vezmeme zbraně a začneme sami o sobě do vojáků okupačních armád střílet. Mnoho lidí vůbec neakceptovalo, že jako voják, i když důstojník, jsem odkázán na rozkazy svých nadřízených a házeli nás s nimi do jednoho pytle, jako sebranku, co zradila národ. Většina ale měla armádu ráda, protože se k cizím vojskům nepřipojila a zůstala věrná svému lidu. Bohužel ani tím jsme se pyšnit nemohli, protože to na nás nezáleželo.“ KULIČ, Evžen. *U letectva je krásně*. Cheb : Svět křídel 1998, s. 67.

¹⁹⁹ Zvláštní vydání okresních novin *Úder* ze dne 26. 8. 1968, viz. *Příloha*. Srv. KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 10.

²⁰⁰ Další den však byl jeden hydrant otevřen a z hygienických důvodů dán k dispozici intervenčním jednotkám v prostoru letiště. KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 7.

²⁰¹ *Ibid.*, s. 6.

²⁰² Celkem bylo odpracováno v jednotných zemědělských družstvech na Kutnohorsku 8 128 hodin. *Analýza vojensko-politické situace od 13. sjezdu u útvaru*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02050/15. Srv. MÍSAŘ, Jan. *Interview 1968*, s. 4.

při obsazování řídicí věže mu šlo doslova o život: „Když jsme k budově přijeli, byl před ní shluk sovětských důstojníků a vojáků, v čele s podplukovníkem. Stoupl jsem si do vchodových dveří v přízemí a ptal se jej jaký mají problém. Byl rozčilen a rezolutně oznámil, abychom jim budovu řízení a letového provozu vydali, uvolnili jim jeden hangár a dali k dispozici prostory pro velitelské stanoviště. To jsem odmítl a upozornil jej, že jako československý důstojník jsem podřízen příkazům svého velitele od něhož jsem žádný příkaz k vydávání budov nedostal. Začali vykřikovat, že jsme kontrarevolucionáři a že nechápou, jak mohou takoví lidé, jako jsme my, v socialistické armádě působit a zastávat velitelské funkce. Začali nás ze dveří vytlačovat na schodiště. Otočili jsme se a utíkali nahoru. Na dispečery jsem jenom zvolal, aby schovali klíče. Našeho podplukovníka, bývalého předválečného pilota, vedoucího směny, který měl před důchodem, povalili na zem a snažili se mu klíče odejmout. My jsme jej bránili, čímž došlo k menší strkanici, kterou ukončil sovětský podplukovník zvoláním ‚Děžumyj!‘ [strážný]. V tom okamžiku proti nám stáli dva polští vojáci, kteří na nás mířili samopaly. Další odpor nepřicházel v úvahu - takovými hrdiny jsme nebyli.“²⁰³ Až do odchodu intervenčních vojsk tak byli na řídicí věži přítomni, vedle československého dispečera, také polský (popř. sovětský) důstojník a poddůstojník, který ve čtyřiaadvaceti hodinových směnách dohlížel na letištní dispečery.

Sovětští politrucci se pokoušeli o navázání družby a vysvětlení příčin invaze, k čemuž využívali zejména stranický tisk Ústředního výboru KSSS *Zprávy*, vydávané a tištěné v Drážďanech,²⁰⁴ a v pozdějších dnech také tzv. *Bílou knihu (K událostem v Československu)* sestavenou anonymní skupinou sovětských „žurnalistů“.²⁰⁵ „Ruské vydání bylo proloženo četnými fotografiemi, na kterých naši občané vítají sovětské vojáky, kteří nám přišli ‚na pomoc‘. Bylo to velké falzum, snůška polopравd, vytržených citátů z novin a neověřených zpráv.“²⁰⁶ Snahy o družbu byly i nadále přijímány s nedůvěrou.²⁰⁷ Od rána 21. srpna také

²⁰³ KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 8.

²⁰⁴ *Zprávy* vycházely a byly nelegálně kolportovány na československém území až do 10. května 1969. Celkem vyšlo 61 čísel. PECKA, Jindřich. *Sovětská armáda v Československu 1968 – 1991*, s. 25.

²⁰⁵ *Bílá kniha* měla opodstatnit rozhodnutí SSSR pro intervenci v ČSSR předložením důkazů o „kontrarevoluci“. Na podzim 1968 vyšla nákladem 3 000 výtisků v Československé akademii věd publikace *Sedm pražských dnů: 21. – 27. srpen 1968*, pro kterou se ujal název *Černá kniha*. Tato publikace byla označena jako studijní materiál a oficiálně nebyla k dostání v žádném knihkupectví, přesto si získala u československé veřejnosti velký ohlas. Srv. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II.*, s. 129. ŠINKARJOV, Leonid Iosifovič. *Všecko jsem skoro zapomněl*, s. 305.

²⁰⁶ KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 9.

²⁰⁷ Poměry se neměly výrazně zlepšit ani v budoucnu. Např. sociologický průzkum z února 1969 upozornil, že více než 90 % vojáků nevěří v možnost obnovit přátelství se SSSR dříve než po 10 letech. 87,6 % vojáků z povolání a 78,1 % vojáků základní služby uvedlo, že pobyt sovětských vojsk v Československu má negativní vliv na zajišťování obrany státu. Vpád sovětských vojsk a vynucené změny dislokace narušily výcvik i bojovou pohotovost všech československých jednotek. MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho*

vysílala rozhlasová stanice interventů VLTAVA, která se snažila špatnou češtinou a slovenštinou legitimizovat vstup vojsk na území ČSSR a usnadnit tak postup intervenčních vojsk.

Koncem týdne se začaly vracet jednotky letištního praporu a radiotechnického zabezpečení z prostorů rozptylu. Pplk. Kloboučník požadoval, aby bylo technikům umožněno pracovat na letounech a provádět periodické prohlídky.²⁰⁸ Nakonec bylo dosaženo kompromisu a technikům bylo povoleno provádět na stojánce na letounech motorovou zkoušku, ovšem pouze pod dohledem polské tankové roty: „*Když jsme ta Súčka dostali, musela mít každých deset dní nahozený motor. Takže byly nařízené práce po deseti dnech. To jsem vyjednával s tím velitelem pluku a on to kategoricky zamítl. Pak pro mě poslal a povídal, že můžeme na forsážní stojánku a oni [Poláci] tam poslali tank, který mířil proti těm mašinám. My jsme mašiny odmotorovaly, zapřáhly a tahaly je zpátky. Vždycky jsme mu to museli ohlásit a vždycky tam stál tank, jinak jsme nesměli. Pak se to trochu uvolnilo po měsíci. Takže už tam nebyl tank, ale doprovázela nás ozbrojená osoba.*“²⁰⁹ Letouny byly přemístěny na jihovýchodní stranu letiště a postaveni příděmi k sobě, téměř na dotek.

Po návratu delegace z Moskvy, 27. srpna, a vyloučení projevů státních představitelů zavládlo u většiny příslušníků pluku velké rozčarování vyvolané přijetím Moskevských protokolů a také pocit určité odevzdanosti. „*Zklamal mě Dubček, když se vrátil [z Moskvy] a měl projev, tak nakonec do mikrofonu brečel. To se ukázalo, že není tak tvrdý politik, aby dokázal prosadit, co chtěl,*“ vzpomíná mjr. Louda.²¹⁰ Je však třeba poznamenat, že projev Alexandra Dubčeka byl veřejností, tj. mimo okruh armády, přijímán mnohem kladněji a s větším pochopením než „nemastné a neslané“²¹¹ vystoupení Ludvíka Svobody, které mělo naopak úspěch u vojáků.²¹² Sovětský diktát znamenal ideové popření celého Pražského jara,

normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil, s. 22. Srv. *Analýza vojensko-politické situace od 13. sjezdu u útvaru*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02050/15.

²⁰⁸ Velitel 10. LA informoval MNO a prezidenta, že u některých útvarů je situace napjatá a velitelé spojeneckých vojsk nechtějí připustit ošetřování bojové techniky, kromě letišť Ostrava-Mošnov, Hradec Králové a Praha-Kbely. Pokud se tento stav nezmění, hrozí velké škody na technice. Nejkritičtější situace nastala 27. srpna, kdy se jeden velitel útvaru (nepodařilo se zjistit kterého) nervově zhroutil. Prezident Svoboda poté uložil genpor. Kúkelovi podat ministru Dzurkovi krátké hlášení, kde a v jakém rozsahu je bráněno ošetřovat techniku, a vyslovil také pochopení nad zhroucením velitele, není prý třeba se na něj zlobit. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II.*, s. 40. Srv. PAULÍK, Jan. *Po invazi*, s. 17.

²⁰⁹ BALDA, Josef. *Životopisné vyprávění*, s. 7.

²¹⁰ LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 11.

²¹¹ BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*, s. 189.

²¹² Opět v tom hrála roli především vojenská minulost tehdejšího prezidenta, během srpnových dnů navíc posílená o sebevražedné výhrůžky během „moskevského diktátu“. Ačkoliv byly tyto „legendy“ o hrdinném prezidentovi, který by se raději zastřelil než aby přistoupil na Brežněvovy požadavky, již dávno vyvráceny, mezi mnohými narátory zůstává tento příběh stále velmi živý. Srv. KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 9. BALDA, Josef. *Interview ČSLA*. Čáslav, 31. 3. 2009, s. 10. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček. FORST, Milan. *Interview 1968*, s. 2. MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremle*, s. 235-236.

přijetí „bratrské pomoci“ a otevření cesty k budoucí normalizaci. Velitel pluku vzpomíná na informace poskytnuté tehdejšími náčelníkem politického oddělení svazku na velitelském shromáždění, které se uskutečnilo 30. srpna v budově Generálního štábu v Praze: „*Prezident tehdy vyzval, abychom přešli od pasivní rezistence ke koexistenci, snažili se potlačit city, i když to bude velmi těžké. Znovu zdůraznil, že jsme v tvrdé realitě, ze které není jiné východisko. Nás letce požádal, abychom zabezpečili, aby nikdo neuletěl. V opačném případě [Sověti] naše letectvo rozpustí a náš vzdušný prostor budou chránit sami.*“²¹³

Již 1. září byl vydán *Rozkaz MNO č. 012*, který měl definitivně zlomit odpor armády vůči okupačním vojskům. V jeho úvodu byl sice oceněn příspěvek armády k jednotě, vlastenectví a kázni, nicméně s odvoláním na schválení Moskevského protokolu bylo dále nařízeno: „při upevňování velitelské pravomoci, kázně a pořádku vycházet z reálné skutečnosti, že ČSSR patří mezi socialistické státy a je členem Varšavské smlouvy; zabránit všem rušivým projevům proti socialistickým zemím a vojskům, která jsou dočasně na československém území; navázat kontakty s těmito vojsky a jejich funkcionáři k řešení otázek normalizace života ve vztahu k ČSLA i k veřejnosti.“²¹⁴ Tímto rozkazem se spolupráce s interventy zcela legalizovala a nemohla tak být pokládána za kolaborantství či zradu.

Během září začaly být u pluku uváděny v praxi konkrétní body Moskevského protokolu. Bylo zakázáno používat slova jako „okupant“ a „okupace“, nařízeno vyhybat se jakékoliv kritice Sovětského svazu a Varšavské smlouvy, odstranit všechny nápisy odsuzující okupaci a navázat přátelské styky se sovětskými útvary umístěnými na letišti, včetně poskytnutí materiální podpory.²¹⁵ Zejména ze strany pilotů však byla patrná značná rezervovanost v navazování kontaktů se Sověti, což vyústilo v usnesení stranické organizace pilotů neodvádět členské příspěvky.²¹⁶

Ing. Mísař například vzpomíná na soužití se Sověty na odloučeném stanovišti dálná: „*To byli obyčejní kluci. Ten kapitán, co jim velel, tak ten se držel stranou. Ten jen*

MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*, s. 125.

²¹³ KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 10. Srv. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II.*, s. 45. ČEŘOVSKÝ, Zbyněk. *Přepadení vojsky Varšavské smlouvy*, s. 203-204.

²¹⁴ POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II.*, s. 130. Srv. CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*, s. 35.

²¹⁵ Konkrétně se jednalo poskytnutí hangárů, radiotechnických prostředků, ubytování, dodávku teplé vody a leteckých pohonných hmot. *Odvolání proti doplňku řádného hodnocení z května 1970*, archiv J. Kloboučnicka. Srv. PAULÍK, Jan. *Po invazi*, s. 35.

²¹⁶ S odkazem na to, že piloti vlastně neví „komu příspěvky odvádějí.“ Za přijetí usnesení se angažovali ve štábu zejména pplk. Ing. Renner, pplk. Forst, mjr. Ing. Gregora a mjr. Ing. Foita, mezi piloty pak mjr. Havelka. *Přepřacovaná vojensko-politická analýza 28. sbolp za období od srpna 1968 do současné doby*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02219/15.

poslouchal a druhý den už to věděli naši kontráši, o čem jsme se bavili. Nám jako dvacetiletým to nedocházelo, ty souvislosti ze začátku. My jsme byli plní emocí a naštvaní. Já jsem se s nimi bavil normálně rusky, ale k žádnému vysvětlení to nepřispělo. My jsme měli svou verzi, oni měli svou verzi. Byli tam kluci, kteří chápali a někteří, kteří potom, když viděli jak to skutečně je, jak se tady veřejnost proti nim postavila, tak se jim začalo rozsvěcet. Když jsem se třeba někde dostal do rozhovoru jen s jedním, tak mě třeba ti kluci něco přiznali a vyprávěli jak to bylo, že fasovali přiděly cigaret, a že jim řekli, co se tady všechno děje, že je tady sto tisíc bundeswehru [vojáci SRN] v civilu. Oni sem jeli s tím, že jdou do války! Zajímavé třeba bylo, že tihle ti kluci, co byli na té dálce, ti neměli samopaly, ale dlouhé flinty na těch deset nábojů. Ti byli asi připravení na zákopy a na bodáky nebo já nevím na co.“²¹⁷

Poměry se začaly prudce měnit a s nimi i některé názory: „Potom jednadvacátém to pořád ještě takových deset, čtrnáct dní pořád šlo, než se to pomalinku začalo obrušovat a mezi lidmi diferencovat. Bouřliváci se začali pomalinku uklidňovat a najednou už jste viděl, že prostě támhle ti odpadávají, a potom jste teprve poznával ty charaktery.“²¹⁸ Byla rušena usnesení přijatá v průběhu roku, například souhlas s Provoláním 2 000 slov a následně opravována na nesouhlasná. „S přibývajícimi týdny pod rostoucím ideologickým tlakem a snahou o obnovení leteckého výcviku se začalo hovořit mnohem mírnějším tónem a také se začal používat jiný slovník. Z okupantů se stávali Sověti – většina pilotů chtěla létat a starší důstojníci chtěli sloužit.“²¹⁹

V polovině září se konečně vrátil z dovolené z Jugoslávie pplk. Forst a ihned po svém příjezdu se dostal během služby na řídicí věži do konfliktu s dozorcím důstojníkem „spřátelené armády“ kvůli nedodržování kázeňského řádu.²²⁰ Tato událost se mu již brzy měla stát osudnou ve spojitosti s jeho dalším působením v armádě. „Na věži jsme sice drželi službu, ale pochopitelně se nelétalo. Na té věži sedával s naším dispečerem i ruský seržant a toho jsem nechal zavřít. Přišel jsem ráno nahoru na věž, kde měl službu náš dispečer, podplukovník Šimáček, který hned vyskočil a hlásil co a jak. A seržant seděl klidně

²¹⁷ MÍSAŘ, Jan. *Interview 1968*, s. 12.

²¹⁸ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 11. Představitelé ČSLA vyčkávali téměř rok než invazi veřejně podpořili. V průběhu „normalizace“ československé armády lze podle Condoleezy Riceové rozlišit celkem tři fáze: „období následující bezprostředně po invazi, kdy doposud přetrvávaly některé liberální rysy a kdy se nejvyšší armádní představitelé aktivně podíleli na urovnání pookupačních poměrů, dále období silnějšího vlivu pravicových radikálů, které vyvrcholilo takzvaným ‚hokejovým šílenstvím‘ v dubnu 1969, a konečně závěrečnou fázi, kdy bylo radikální pravicové křídlo neutralizováno a přistoupilo se k vlastní konsolidaci ČSLA.“ RICEOVÁ, Condoleezza. *Sovětský svaz a československá armáda 1948 – 1983*, s. 154-155.

²¹⁹ VYSTAVĚL, Stanislav. *11. stíhací Invazní*, s. 147. Srv. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II.*, s. 143.

²²⁰ Po dobu nepřítomnosti pplk. Forsta vykonával funkci zástupce velitele pluku Ing. Jaroslav Renner. *Tajný rozkaz velitele pluku č. 025*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, k. č. 7.

dál. Tak jsem na seržanta zařval, jestli zná naše hodnosti a ví o co jde. Seržant vyletěl a tvářil se jak blbeček. Povídám: ‚spoj mě s tvým velitelem.‘ Tak jsem zavolal plukovníkovi Kochaňukovi [velitel sovětského leteckého pluku umístěného na letišti] a říkal jsem mu: ‚soudruhu veliteli, Váš seržant tady neumí ani vzdát poctu hodnostně vyššímu, nemluvě o tom, že se tváří jako pitomec, takže vezměte eskortu a pojdte si ho odvést než ho seberu a osobně ho nechám zavřít někam do šatlavy!‘ Za chvíli tam byl náčelník štábu, proč vyvolávám takové konflikty, že teď rozhodují o všem oni [Sověti]. Povídám: ‚Ano, a kde jste? Jste v Rusku nebo v Česku?‘ Odpověděl, že na tom nezáleží, a že o mě podá hlášení. Podal jistě dobré hlášení, protože to byl pak jeden z těch prvních incidentů, který mi dali [normalizátoři] později k dobru.²²¹

Na konci měsíce opouští sovětský stíhací pluk čáslavské letiště a po dlouhých průtazích je opět povolen letecký provoz. Pozemní jednotky však nadále zůstávají v prostoru letiště a jejich odsun se uskuteční až na konci října.²²² První let byl proveden 26. září na letounu MiG-15 UTI a od října se začalo znovu létat i na Su-7.²²³ Letoun pilotoval, zástupce velitele pluku, pplk. Forst, který vzpomíná na zvláštní pocit při vzletu spojený s přítomností polské tankové roty na letišti: ‚Podařilo se nám a byli jsme první tehdy v republice. To jsem byl první pilot, ale už nevím, kdo to byl se mnou v té spárce, ale mám takový dojem, že to byl kapitán Kica, že jsme tedy opět zahájili letový provoz. Na to nezapomenu, jak jsme poprvé startovali a Poláci s těmi dvojčaty [protiletadlové dělo] po nás takhle jeli hlavněmi. To bylo nepříjemný.‘²²⁴ ‚Samotný provoz byl doprovázen rozmístěním sovětských a polských stráží na stanovištích letounů, které nejen že by v případě potřeby ničemu nezabránily, ale svoji neznalostí jeho zásad narušovaly i jeho bezpečnost.‘²²⁵ Po obnovení letového provozu došlo

²²¹ FORST, Milan. *Životopisné vyprávění*, s. 9-10.

²²² HOTTMAR, Aleš; MACKOVÍK, Stanislav. *Rudé hvězdy nad Československem 1968–1991*, s. 9. Ministr národní obrany Polské lidové republiky vydal 23. října 1968 rozkaz, podle něhož byl velitel 2. armády povinen do 11. listopadu 1968 vyvést jednotky Polské armády z Československa a rozpustit velitelství posádek. Již 2. listopadu byla 2. armáda přeskupena a dočasně zůstal v ČSSR pouze 25. mechanizovaný pluk 10. obrněné divize. PIOTROWSKI, Pawel. *Účast Polské armády na intervenci v Československu*, s. 152.

²²³ Na uvedeném datu se shodli velitel pluku Ing. Kloboučník a jeho zástupce Ing. Forst, ostatní pamětníci si datum přesně nevybavují, uvádějí pouze, že k obnovení letového provozu došlo někdy na přelomu září nebo října. Oficiální prameny však hovoří o tom, že teprve 25. října kolem 13:00 ministr Dzúr zrušil svůj rozkaz o zákazu letů všech vojenských letounů, přičemž již 14. září Sověti povolili cvičné lety na letadlech L-29 Delfín. Vzhledem k tomu, že 28. sbolp Delfíny během roku 1968 neobdržel, je možné, že byly na letišti v Čáslavi povoleny vzlety na spárkách (MiG 15-UTI), nicméně ani v tomto případě tedy není možné, aby 26. září došlo k prvnímu vzletu v rámci celé ČSSR. Jako nejpravděpodobnější se jeví možnost, že narátoři „posunuli“ události spojené s obnovením letů při pozdější reinterpetaci vzpomínek o měsíc dopředu – tj. na letounech Su-7 se tak začalo létat až někdy během listopadu, nikoliv v říjnu. Srv. POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II.*, s. 138.

²²⁴ FORST, Milan. *Interview 1968*, s. 7.

²²⁵ KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 11.

velmi rychle k návratu plnění úkolů bojové přípravy a letového výcviku, což přispělo k uklidnění situace mezi příslušníky pluku.

Smlouva o dočasném pobytu vojsk z poloviny října, stejně jako pozdější listopadová rezoluce, definitivně pohřbili naděje na jakoukoliv kontinuitu s progresivními trendy Pražského jara. Ve smlouvě bylo stanoveno, že „část sovětských jednotek, nacházejících se v Československé socialistické republice, zůstává dočasně na území Československé socialistické republiky,“ aniž by bylo uvedeno, o jak velkou část a jak dlouhou dobu se má jednat.²²⁶ Spolu se smlouvou vstoupil v platnost i protokol, který stanovil, že na našem území bude umístěno 75 000 sovětských vojáků. Ostatní sovětská vojska i jednotky dalších intervenujících zemí měla být odsunuta v několika etapách.²²⁷ Někteří příslušníci pluku začali pod vlivem aktuální vnitropolitické situace „kriticky“ přehodnocovat své názory na polednový vývoj.²²⁸ Ze vzpomínek pamětníků vyplývá, že toto období vnímali s pocitem vnitřní rezignace a naprosté pasivity bez jakékoliv naděje na společenskou změnu.²²⁹

Pro vývoj vojenskopolitické situace v ČSLA od konce října 1968 až do zahájení listopadového pléna, bylo charakteristické především značné úsilí jejích příslušníků o úspěšné dokončení úkolů spojených s redislokací vojsk. Z velkého množství názorů, které se v armádě před listopadovým plénem vyskytovaly lze vydělit tři základní názorové proudy: důsledné reformisty pevně stojící na hlavních bodech dubnového *Akčního programu KSČ* a ostře vystupující proti vstupu vojsk; nerozhodné jedince přehodnocující nepromyšlené reformní pokusy realizované během polednového vývoje; a tvrdé konzervativce, kteří otevřeně

²²⁶ Umístění části sovětských intervenčních sil, spolu s následnou redislokací a reorganizací ČSLA, se týkalo celkem asi 100 útvarů, štábů, ústavů a týlových zařízení, rozmístěných v sedmi krajích. Redislokace uvedly do pohybu ve 32 posádkách asi 29 tisíc vojáků, z nichž bylo 4 500 – 5 000 tisíc vojáků z povolání a 900 občanských pracovníků vojenské správy. V rámci redislokace byl přemístěn 47. průzkumný letecký pluk, 22. letecký prapor a 2. prapor RTZ z Mladé (Milovice) do Pardubic a Čáslavi. V důsledku uvolnění čtyř letišť pro sovětské letectvo byl letecký personál, bojové letouny a všechen další potřebný materiál československého letectva nahromaděn na letištích v Pardubicích, Čáslavi a Brně. PAULÍK, Jan. *Po invazi*, s. 103, 111, 113.

²²⁷ BÁRTA, Miloš et al. *Československo roku 1968 II.*, s. 15. Podle mluvčího československé vlády opustilo ČSSR k 8. listopadu 1968 více než 86 % vojáků Varšavské smlouvy z celkového počtu určeného k odchodu PECKA, Jindřich. *Sovětská armáda v Československu 1968 – 1991*, s. 39.

²²⁸ Do čela boje za „objektivní, pravdivé a třídní chápání, pro realistickou a zásadovou politiku nového vedení strany“ se postavili zejména hlavní funkcionáři pluku a řada zkušených funkcionářů štábu i jednotek zejména komunistů jako pplk. Ing. Hovorka, mjr. Ing. Trčka, Kocián, Novotný, Kica, Potěšil, Komžák, Sladký a další. *Přepřacovaná vojensko-politická analýza 28. sbolp za období od srpna 1968 do současné doby*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02219/15.

²²⁹ Během podzimu rozčeřil klidné vody výcviku pohled od jednoho z vojáků základní služby, který okamžitě po odsouzení základní vojenské služby emigroval za svým strýcem do Kanady. Svým kamarádům, jimž zbýval do civilu ještě více než rok, ale především vojenské kontrarozvědce, tak připravil nejednu pernou chvíli: „Chovančák, ten říkal už na boudě, že se na to může vykašlat, že v okupovaném Československu nebude. On byl z Trnavy, ale vůbec domů nejel a vzal to rovnou do Vídně. On měl strýce v Kanadě a ten mu zaplatil letenku do Toronto. On nám blbec z Kanady poslal za měsíc pohled. Přišel někdy v říjnu nebo v listopadu. Adresa: Vojenské letiště Čáslav – Chotusice, vojenský útvar 5739, odloučené stanoviště blížná. Takhle to vypsal. No, to bylo něco, hrůza! Chodili jsme k výsledkům, že jsme o všem museli vědět a tak dále.“ MÍSAŘ, Jan. *Interview 1968*, s. 4.

schvalovali ozbrojený zákrok a zcela se ztotožňovali se sovětskými argumenty podporujícími invazi.²³⁰

Listopadová rezoluce byla dokumentem, jenž se mohl stát základem „pro postupné sjednocování komunistů na platformě reálné politiky“, které by umožnilo provádět byť omezenou, ale přesto stále ještě reformám nakloněnou politiku.²³¹ Tuto funkci však rezoluce nespĺnila. Projevilo se to rovněž v armádě, v níž část komunistů zaujala vůči závěrům listopadového pléna značně kritické stanovisko.

2. 3. Život v tzv. normalizaci : perzekuce a represe

Rok 1969 přinesl do života pluku řadu změn, které měly pokračovat v různé míře intenzity až do poloviny sedmdesátých let. V polovině ledna přiletěl na letiště náčelník Hlavní politické správy Sovětské armády genplk. Alexej Alexejevič Jepišev, aby vedl besedu o příčinách vstupu vojsk Varšavské smlouvy na naše území. „V úvodu prohlásil: *Naše země ztratila ve druhé světové válce dvacet tři milionů lidí. Slíbili jsme si, že se tento stav nesmí nikdy opakovat a že učiníme vše pro naši bezpečnost. Jedním z opatření bylo, že nedopustíme, abychom sousedili s kapitalistickým státem. My jsme si vyhodnotili, že váš vývoj spěje ke kapitalismu, a proto jsme k vám poslali vojska. Víme, že náš akt je odsuzován téměř celým světem, ale časem se vše urovná, opět budou nastoleny dobré vztahy. Bude opět družba a vše se vrátí do normálních kolejí, neboť přijdou nové události, které ty současné překryjí,*“ přičemž uvedl několik příkladů, kdy obdobným způsobem řešily své velmocenské zájmy také Spojené státy.²³²

Velitel pluku vzpomíná, že za několik dní po této besedě byl pozván k pohovoru do Pardubic před pětičlennou komisí důstojníků, kde mu byla položena zvláštní otázka, jež měla pravděpodobně zjistit případnou spolehlivost leteckého útvaru při jeho možném nasazení k potlačení vnitřních nepokojů: „*Ptali se mě jestli bych jako velitel pluku dal příkaz svým podřízeným potlačovat demonstrace. Já jsem to odmítl, protože to koliduje s Ústavou. Ústava jasně říká, že armáda plní funkci vnější, obrannou, potlačovatelskou funkci plní policejní*

²³⁰ V srpnových dnech se tito lidé v armádě ještě nijak neprojevovali, protože se báli různých nálepek, jejich početní růst byl i přes se zlepšující podmínky normalizace dosti sporadický. PAULÍK, Jan. *Po invazi*, s. 212.

²³¹ Pro lepší seznámení s výsledky listopadového pléna a lepší orientaci při stranické práci v armádě, byl 20. listopadu 1968 uspořádán celoarmádní aktiv. Náčelník HPS se ve svém referátu pokusil o zhodnocení vývoje v ČSLA v polednovém období. Učinil tak však jen na obecné úrovni, přičemž zdůraznil, že pravé nebezpečí bylo i v armádě tím hlavním. Aktiv se omezil pouze na dotazy k referátům. Gen. Bedřich kategoricky odmítl, aby na program jednání aktivu byla zařazena diskuse. Důvodem nebyla jen obava z možné kritiky, ale i představa, že diskuse je zbytečná tam, kde jsou dány úkoly. Šlo o typický velitelský přístup ke stranické práci. *Ibid.*, s. 213-214.

²³² Návštěva se uskutečnila pravděpodobně 20. ledna. KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 12.

*sbory a tak dále. A oni řekli, že přesto by se to mohlo stát, že taková situace může nastat. Řekl jsem že ne, protože by nedemonstrovali jenom nějakí kontrarevolucionáři, ale daleko širší spektrum lidí, a to jsou lidi, ze kterých já jsem vyšel. To znamená, že bych šel proti vlastním lidem. Řekli mi, že můžu odejít a bylo to.*²³³

Dění ve společnosti se v období od ledna do dubna 1969 u útvaru příliš neprojevovalo, což se potvrdilo například při událostech spojených s upálením Jana Palacha.²³⁴ „*Tendence oficiální propagandy a politruků byla zlehčovat to [smrt Palacha], že to je šílené, že to je blázen. My jsme čekali na vyjádření Svobody. Svoboda se vyjádřil celkem rozumně, že plně chápe zoufalý čin toho mladého člověka, ale že to není řešení. Já si moc dobře pamatuji v televizi třeba, když říkali, že to bylo spiknutí, které bylo organizované Západem, a že [Palach] používal takzvaný studený plamen. Nestyděli se říct sebevětší a horší věci. Brali jsme to opravdu jako zoufalý čin člověka, který je ohromným vlastencem, ale nebyli jsme schopní říci to nahlas. To jsme si říkali jen mezi sebou v těch skupinkách.*“²³⁵ Nastává období, kdy se již politické názory nediskutují veřejně na širokých fórech (zejména ty, které nejsou v souladu s tendencemi směřujícími ke konsolidaci poměrů ve straně i státu), ale v uzavřených skupinách.²³⁶

Obdobně tomu bylo během tzv. „hokejového šílenství“ v březnu (28. – 29. března), kdy československá sborná porazila sovětské mužstvo. Tato událost však v souvislosti s veřejnými nepokoji a zejména s obavami o udržení kázně přiměla vedení ČSLA přijmout preventivní opatření. Na základě rozkazu ministra národní obrany genplk. Martina Dzúra bylo po nepokojích nařízeno udržovat o volných sobotách, nedělích a svátcích v kasárnách 20 % vojáků z povolání od 7:00 do 16:00. Vojáci při tom neměli nárok na bezplatnou stravu a volno. Velitelé jednotek měli také dbát na to, aby se jejich podřízení nezúčastňovali jakýchkoliv

²³³ KLOBOUČNÍK, Josef. *Životopisné vyprávění*, s. 20. Ve snaze předejít zásahům okupačních vojsk akceptovala československá vláda již na podzim 1968 se souhlasem vedení KSČ sovětské požadavky na zajišťování normalizačního klidu a pořádku vlastními ozbrojenými silami. V listopadu 1968 se proto začaly připravovat vyčleněné jednotky ČSLA. Opatření ozbrojených sil k potlačení hromadných veřejných politických protestů obyvatelstva se prováděla v tajnosti. Ministr národní obrany vydal 4. ledna 1969 rozkaz velitelům a náčelníkům všech stupňů poskytovat na požádání místních orgánů státní moci vojenskou pomoc při „udržování pořádku a klidu“. MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*, s. 27-31.

²³⁴ Od 16. ledna do 30. dubna zaregistroval doc. Milan Černý na území Čech a Moravy ještě dalších 26 případů sebeupálení. Mezi nimi také čtyři ženy. Ačkoliv ne všechny případy těchto sebevražd byly důsledkem rozčarování z aktuální politické situace, je zřejmé, že tato „epidemie“ po smrti Jana Palacha svědčí o hluboké depresi celé společnosti a ztrátě smyslu existence. Zdravotníci tento stav později pojmenují „okupačním stresem“. ŠINKARJOV, Leonid Iosifovič. *Všecko jsem skoro zapomněl*, s. 331-332.

²³⁵ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 14. Srv. BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 3. LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 12.

²³⁶ Z uvedeného vyplývá, že bylo obtížné zjistit skutečné názory příslušníků a zejména případné nositele nezdravých tendencí u útvaru. Viz. *Přepřacovaná vojensko-politická analýza 28. sbolp za období od srpna 1968 do současné doby*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02219/15.

nezodpovědných akcí a provokací proti stranickým a státním orgánům nebo vojákům Varšavské smlouvy rozmístěných na našem území.²³⁷ Velitel pluku, pplk. Kloboučník, vzpomíná na shromáždění, které v těchto dnech probíhalo v Brně. Už tam bylo zřejmé, že situace je vážná a že pražské oslavy, které přerostly v protisovětské demonstrace, společně s rozbitím pobočky Aeroflotu²³⁸, budou mít dalekosáhlé následky: „*Otevřely se dveře a vstoupil [prezident] Svoboda. To byla ohromná euforie. Svoboda nám řekl, že nás žádá, abychom zabezpečili klid a pořádek, i když Rusové byli asi v pětasedmdesáti posádkách. Říkal: ‚Celou noc jsem byl s Brežněvem na telefonu. Abych vám řekl pravdu, já se jako představitel tohoto státu stydím za ty dopady, protože to [násilí během demonstrací] je neúměrné. Posílí to ducha, ale ničemu to nepřispěje. Brežněv mi jasně řekl, že jakmile se příště někdo přiblíží k sovětským kasárnám na sto metrů a blíže, okamžitě bez milosti začnou střílet a s nikým se bavit nebudou.‘ Přímo nás žádal: ‚Musíte udělat vše proto, aby nedocházelo k těmto provokacím. Já chápu, že mladí lidé jsou revoluční, že jsou avantgardní, ale není možné v tomhle dál pokračovat. Uvědomte si, že tohle je situace, ze které nás nikdo nedostane! Nikdo nemá absolutně zájem nás z toho dostat. To je naše věc, se kterou se musíme nějak vypořádat a koexistence s nimi [Sověty] je nutná. Jiná možnost není. Dnes není vlastenec ten, který takhle vyskakuje, ale vlastenec je ten, který zatne zuby!‘ S tím já jsem tedy absolutně nesouhlasil.*“²³⁹

Ihned po „hokejových“ událostech se na území ČSSR uskutečnilo vojensko-štábní cvičení VESNA, které proběhlo ve dnech 29. března – 4. dubna 1969, přičemž na poslední den v březnu byl naplánován příjezd hlavních představitelů Varšavské smlouvy do Prahy.²⁴⁰

²³⁷ *Tajný rozkaz č. 010/1969*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, k. č. 7. V armádě vyšetřovací komise zjistily účast asi 600 vojáků, ale ve skutečnosti jich bylo v ulicích mnohem více. Někteří velitelé se snažili své vojáky chránit, zatajili nebo upravovali záznamy jejich odchodu či návratu z vycházek. MADRY, Jindřich. *Mocenský zvrat v dubnu 1969 a podíl vojáků na jeho provedení*. In: *Historie a vojenství*. 1992, roč. 41, č. 4, s. 111.

²³⁸ Výloha kanceláře sovětské letecké společnosti Aeroflotu se stala terčem útoku demonstrantů již během Palachova pohřbu, 25. ledna 1969. Státní bezpečnost se tím nejspíše inspirovala a s předstihem přivezla na chodník před kancelář dlažební kostky. Srv. FORST, Milan. *Interview 1968*, s. 7. KUŘOPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview 1968*, s. 3. LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 12. RICEOVÁ, Condoleezza. *Sovětský svaz a československá armáda 1948 – 1983*, s. 155.

²³⁹ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 14. Podrobněji o průběhu demonstrací během hokejového mistrovství světa viz. MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*, s. 41-46.

²⁴⁰ Podle informační zprávy „v průběhu cvičení byla na území NDR, PLR, ČSSR a zčásti i SSSR rozvinuta spojovací soustava strategicko-operačního charakteru.“ Dodnes není zcela jasné, zda byla VESNA plánována jako součást sovětských příprav na řešení československé krize či zda šlo pouze o náhodu a cvičení nemělo se zostřením politické situace nic společného. Jisté však je, že výstavbou velitelských stanovišť a zabezpečením všech druhů spojení vojsk Varšavské smlouvy na území od západní Ukrajiny až po hranice SRN vytvořilo cvičení vhodné podmínky pro případné rychlé provedení nové vojenské akce proti Československu. MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*, s. 49.

Odvolání Alexandra Dubčeka a následné „zvolení“ Gustava Husáka v dubnu 1969 přineslo řadu změn, zejména v oblasti kádrové práce. Změna na postu prvního tajemníka ÚV KSČ přitom nebyla rozhodně přijímána s nadšením a byla brána jako předzvěst nástupu „tvrdých normalizačních“ opatření.²⁴¹ Ačkoliv první prověrky probíhaly již začátkem roku, nyní mělo dojít k razantnímu přitvrzení. Na základě inspekce velitele 10. LA byl pluk hodnocen pouze jako „vyhovující.“ Veliteli pluku byla vyčítána špatná politicko-výchovná práce, dozorčí služba, nevojenská vystupování a nedostatečná organizovanost života u pluku.²⁴²

V květnu také ministr národní obrany zrušil na dvě stovky přípravných výborů Svazu československých důstojníků a praporčíků a Svazu letců. Zájem o tyto organizace se pak přenesl na Vojenskou kontrarozvědku, která jejich organizátory prošetřovala s cílem najít podklady pro jejich trestní postih.²⁴³

Květnové plénum stanovilo základní zásady nové politiky: „obnovit jednotu strany na principiálních základech marxismu - leninismu, obnovit vedoucí úlohu strany, zejména ve společenských organizacích a orgánech Národní fronty a státních orgánech, upevnit funkci socialistického státu ve všech jeho člancích jako orgánu dělnické třídy a pracujícího lidu, konsolidovat československé hospodářství a konečně zásadně v duchu dobrého přátelství řešit vztahy ke KSSS a ostatních socialistických zemí.“²⁴⁴ Již za několik měsíců se mělo ukázat, že velení armády nemá rozhodně v plánu při plnění těchto zásad nějakým způsobem otálet.

První výročí srpnové okupace bylo očekáváno s napětím především na vyšších postech v ČSLA. Existovala reálná hrozba nepokojů, přičemž politické i armádní vedení počítalo s jejich potlačením i za použití armády. U pluku byla vyčleněna skupina, která měla, pokud

Srv. PECKA, Jindřich. *Sovětská armáda v Československu 1968 – 1991*, s. 46. BÁRTA, Miloš et al. *Československo roku 1968 II.*, s. 51-52.

²⁴¹ „S tím [odvoláním Dubčeka] jsme se nemohli smířit, protože jsme věděli, že Husák je kariérista a člověk, který se neštítí vůbec ničeho. Na jedné straně byl hrozně chytrý, na straně druhé byl tím systémem natolik převálcovaný. Ale i přesto cítil možnost, že může udělat kariéru a začal vystupovat naprosto bezohledně.“ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 15. Srv. BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 8. LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 13. Již v první informaci z 25. dubna, určené výhradně novému prvnímu tajemníkovi se Gustav Husák dozvěděl, že polovina funkcionářů KSČ hodnotí nové složení předsednictva ÚV KSČ zcela záporně a dalších 10 – 15 % jich zaujímá vyčkávací postoj. MADRY, Jindřich *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*, s. 68.

²⁴² DÚBRAVČÍK, Jan. *Osmadvacátka*, s. 153.

²⁴³ Při rozboru činnosti HPS mezi XIII. sjezdem KSČ a květnovým zasedáním ÚV KSČ v roce 1969 byl Svaz letců ČSSR označen za „nátlakovou organizaci“, jejíž vytvoření vyvolala a pak ovládala „skupina pravicových oportunistů“. Proti funkcionářům i neaktivnějším členům SL ČSSR byly vyvozeny stranické i velitelské postihy. Někteří z nich museli z armády odejít, většina byla přeřazena na nižší funkce nebo jinak postižena. Také Ústřední přípravný výbor SDČSP od podzimu 1968 přežíval či jen živořil. V květnu 1969, krátce po nástupu nového Husákovy vedení KSČ a dalším utužením normalizace, bylo na MNO rozhodnuto Svaz nevytvářet a činnost všech přípravných výborů administrativně ukončit. BÍLEK, Jiří. *Svaz československých důstojníků a praporčíků a Svaz letců ČSSR v letech 1968 – 1971*, s. 550, 554.

²⁴⁴ CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*, s. 53.

bude zapotřebí, případné nepokoje v Čáslavi a jejím okolí tzv. „zlikvidovat“. Během srpna 1969 vydal náčelník HPS zvláštní nařízení k politické přípravě na srpnové výročí. Pro každou vyčleněnou jednotku byl určen politický pracovník, který byl zodpovědný za chování podřízených vojáků. Jeho povinností bylo koordinovat činnost zásahových jednotek s vojenskou kontrarozvědkou a územními orgány KSČ.²⁴⁵ Kpt. Kuropatnický vzpomíná, že byla připravena nákladní vozidla pro zatarasění silnic u železničních přejezdů v Čáslavi a Kutné Hoře. Připravovala se a organizovala také spolupráce s lidovými milicemi.²⁴⁶ Samotný průběh 21. srpna se však obešel bez větších komplikací, a přestože u pluku byla vyhlášena bojová pohotovost, k nasazení armády nakonec nedošlo.²⁴⁷

Následující období se neslo ve znamení „očistného procesu“ v rámci celé ČSLA.²⁴⁸ Byla hodnocena činnost i názory jednotlivých příslušníků armády zejména v období srpnových událostí. Byly zřízeny kontrolní a revizní komise a využíváno různorodých nástrojů represe vůči „pravcovým oportunistům, revizionistům, neoliberalům a příznicům druhého centra,“ jak byli nazýváni všichni ti, kteří se postavili na stranu socialismu s lidskou tváří.²⁴⁹

²⁴⁵ PECKA, Jindřich. *Sovětská armáda v Československu 1968 – 1991*, s. 52.

²⁴⁶ KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview 1968*, s. 3. Srv. KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 15. BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 9-10.

²⁴⁷ Na jiných místech v republice tomu však bylo přesně naopak. Podle pozdější zprávy z 29. srpna bylo během nepokojů zraněno 436 příslušníků ozbrojených sil, z toho 27 těžce, usmrceno 5 demonstrantů a 1 voják při přesunu, zraněno bylo 33 demonstrantů, z toho 4 těžce. Počet zraněných civilních osob zkrsluje skutečnost, že lidé zatajovali příčinu svého poranění, aby nebyli za účast na demonstracích stíháni a také zdravotníci se je snažili chránit. V celé ČSLA bylo od 15. do 31. srpna zaznamenáno 62 mimořádných událostí politického charakteru, a to převážně u nenasazených jednotek. MADRY, Jindřich *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*, s. 113, 119. Srv. CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*, s. 84-88.

²⁴⁸ Nešlo jen o armádu, normalizační čistky se nezastavily před žádnou společenskou skupinou. Celkem tak KSČ ztratila téměř půl miliónu členů. Gustav Husák shledal jako hlavní příčinu této ztráty členské základny masový nábor členů po roce 1945 a hlavně po únoru 1948, kdy prý do strany pronikla „maloměšťácká kolísavost, sociální demokratismus, třídní smířlivost, masarykismus a přežitky kapitalistické minulosti s nedisciplinovaností a spolkařením.“ Většina těchto bývalých členů nekomunistických stran se prý nikdy nestala komunisty a socialisticky smýšlejícími členy KSČ. BÁRTA, Miloš et al. *Československo roku 1968 II.*, s. 99.

²⁴⁹ Základem dalšího postupu normalizace se mělo stát zpracování podrobných analýz politického vývoje v armádě od XIII. do XIV. sjezdu na všech úrovních, jejichž forma a zásady byly přesně stanoveny HPS. Každá analýza se musela povinně vyjadřovat k pevně stanoveným bodům minulého vývoje, které byly stanoveny takto: říjen 1967, leden 1968, konference a přípravné výbory v armádě, celoarmádní konference v Bratislavě, srpen 1968, listopadové plénum, závěry předsednictva ÚV KSČ ze 7. ledna 1969, tzv. „krizové situace“ mezi lednem a dubnem (zejména palachiáda a hokejové bouře), a konečně dubnové a květnové plénum 1969. Někteří důstojníci se tak ocitli ve velmi kontroverzní situaci, když jako funkcionáři nesouhlasící s normalizační politikou určení k brzkému odchodu, museli psát analýzy poplatné dobovým tendencím. Např. z rozborů a analýz signovaných Ing. Kloboučnickem je patrné nejen k jaké proměně došlo v následném období u útvaru, ale i jak se měnilo duševní rozpoložení pisatele pod tlakem neustálých požadavků na přepracování analýz a přesné určení stoupenců polednového vývoje u pluku. Zatímco dokumenty z roku 1969 vypovídají ještě o přímém a uvolněném vyjadřování autora a snaze reálně zhodnotit situaci, následující zprávy pomalu sklouzávají k normalizační šabloně od rozborů, které připouští chyby aniž by jmenovaly viníky, až po analýzy psané za asistence dalších příslušníků štábu, jež uvádějí konkrétní jména. Srv. např. *Rozbor bojové a politické přípravy 28. sbolp za rok 1968*, (leden 1969), *Vyhodnocení politické situace u útvaru* (prosinec 1969), *Analýza vojensko-politické situace*

Normalizátoři se rekrutovali z řad konzervativců („tvrdého jádra“), nových (srpnovými událostmi nezatížených) členů strany a z těch, kteří se rozhodli, že budou akceptovat normalizační směr a dobrovolně se podílet na stranických čistkách.²⁵⁰ Existovaly v podstatě dvě základní linie, po kterých bylo možné realizovat normalizační opatření v armádě a jejichž vzájemné kombinování se ukázalo být velmi účinné – politická (tj. stranická) a služební (velitelská).²⁵¹ Nebylo tomu jinak ani u 28. sbolp. Osudy jednotlivých pamětníků, se co do způsobu vyloučení z KSČ nebo propuštění z armády liší, co je jim však společné, jsou negativní důsledky, které se později projeví i v jejich civilních životech.²⁵²

Prvním normalizačním opatřením byl rozkaz nařizující vypracování povinného doplňku k životopisu každému vojákovi z povolání, jehož obsahem měl být přesný popis vlastní činnosti během takzvaného „krizového období“, včetně otázky: „Jak se stavíte ke vstupu vojsk na naše území?“²⁵³ „Začalo kádrování. Musel si napsat svůj životopis, který byl zajímavý zejména v oblasti těch [srpnových] událostí. Samozřejmě, že já jsem byl jedním z těch, kteří byli zvyklí psát pravdu, tak jsem napsal, že jsem přísahal prezidentovi a lidu této země věrnost, a jestliže prezident republiky Svoboda prohlásil, že jde o nezákonný vstup, já přeci nebudu proti panu prezidentovi! Tak jsem to tam doslova nějak vylíčil. A to už byla první záminka, poté probíhaly kádrové pohovory se všemi.“²⁵⁴

„Podzimní měsíce roku 1969 lze charakterizovat jako obrovskou kampaň plnou organizovaných akcí, aktivů, mítinků a schůzí, organizovaných jak po linii služební, tak

od 13. sjezdu u útvaru (leden 1970), *Přepřepovaná vojensko-politická analýza 28. sbolp za období od srpna 1968 do současné doby* (květen 1970). Srv. CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*, s. 62-63.

²⁵⁰ Jaroslav Kuropatnický v této souvislosti vzpomíná: „Měl jsem kamaráda a ten vždycky říkal, když jsme seděli v hospodě čtyři u stolu: ‚dva z nás jsou udavači.‘ Ke konci pak už říkal: ‚tři jsou udavači.‘ A to byla skutečnost, že jeden hlídá druhého a všechno donášel.“ KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview ČSLA*, s. 3.

²⁵¹ 28. ledna 1969 byla usnesením výkonného výboru předsednictva ÚV KSČ ustavena skupina, která se měla speciálně zabývat ozbrojenými složkami, tj. měla posoudit morálně politický stav příslušníků československé armády a složek ministerstva vnitra a vypracovat návrhy na opatření s jednoznačným cílem ovlivnit přípravu a provedení prověrek morálně politického stavu těchto složek v duchu soudobé politiky vedení komunistické strany. CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*, s. 43.

²⁵² Srpen 1968 přinesl krátkodobý, o to však významnější zlom ve vývoji identity důstojnického sboru ČSLA. Naprostá většina vojáků z povolání (95%) a jen o málo (84%) méně vojáků základní služby se domnívalo, že „zásah cizích vojsk v ČSSR byl omylem, který poškodil prestiž socialismu ve světě“. Všechny uvedené skutečnosti ukazují na zajímavou věc, že totiž u důstojnického sboru druhé poloviny šedesátých let muselo existovat již poměrně zřetelně zformulované vědomí vojenské, profesní a důstojnické hrdosti a cti, jež mělo obecnou povahu a nebylo bezprostředně navázáno na vládnoucí komunistickou ideologii, jakkoliv šlo v drtivé většině o organizované příslušníky komunistické strany. KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 308.

²⁵³ Doplněk k životopisu obsahoval celkem 48 detailních otázek spojených s politickou činností a postoji v letech 1967 – 1969, přičemž otázky se netýkaly jen vlastní osoby, ale též příbuzných a spolupracovníků. BÁRTA, Miloš et al. *Československo roku 1968 II*, s. 112.

²⁵⁴ BALDA, Josef. *Životopisné vyprávění*, s. 8. Srv. VYSTAVĚL, Stanislav. *11. stíhací Invazní*, s. 171. NEDBÁLEK, Václav. *Jaro skončilo v srpnu*. Praha : Ideál, 2005, s. 91-92. KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 16.

stranické, jejichž cílem bylo napomáhat šíření normalizace do širších vrstev armády.“²⁵⁵ Hlavní fáze prověrek prováděných v prostředí ČSLA se měla opírat o informace získané činností Vojenské kontrarozvědky během „krizového období“.²⁵⁶

Pomyslným „Kladivem na čarodějnice“ normalizátorů se tak staly dva základní dokumenty. Prvním z nich byla *Zpráva o případech zneužití sil a prostředků ČSLA v srpnových dnech 1968*, která rekapitulovala vlastenecké aktivity a postoje příslušníků armády ve dnech srpnové okupace až do období návratu československých představitelů z Moskvy. Tato důkladná a obsírná zpráva uváděla mimo jiné 81 případů „zneužití“ spojovacích prostředků, desítky případů zneužití tiskových a rozmnožovacích zařízení, včetně pokusů o jejich ukrytí pro další ilegální činnost a vydávání informačních periodik, zaměřených na armádu, ale i širší veřejnost, desítky aktivit složek armády ve prospěch regionálních stranických a státních institucí, včetně nejvážnějších, jako bylo vytváření tajných záložních štábů a organizování obrany vojenských prostorů a zařízení.²⁵⁷

Dalším normalizačním návodem, jak se vypořádat s exponenty pravice byl dokument *Politicko organizační zabezpečení lednového pléna ÚV KSČ a výměny stranických legitimací v roce 1970*, který zcela bez obalu doporučoval s označenými osobami nevést dlouhé diskuse a nezavádět s nimi šetření, ale urychleně přistoupit k zrušení jejich členství, nebo k vyloučení ze strany.²⁵⁸

Prověřkové komise se zaměřovaly především na čtyři hlavní okruhy problémů, na jejichž základě mohl být dotyčný vyloučen ze strany. Jednalo se o potlačování vedoucí úlohy strany, vyhraněné protisovětské postoje před srpnem, v srpnu a po něm, nesouhlas s normalizační politikou a narušování bojeschopnosti armády prostřednictvím zneužití

²⁵⁵ CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*, s. 98.

²⁵⁶ Aktivně pracující agentura VKR byla v poměru k počtu vojáků z povolání pětadvacetkrát početnější než agentura StB k počtu dospělých obyvatel republiky! MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*, s. 93. Srv. PROCHÁZKA, Stanislav. *Vzpomínka po 40. letech*, s. 40.

²⁵⁷ CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*, s. 111.

²⁵⁸ Postup se měl řídit následujícími pravidly: komise vybere čestné komunisty, z nichž vytvoří výbor, který provede analýzu, označí exponenty pravice a uvedeným způsobem je vyloučí ze strany. Pak provede pohovory s kolísavými členy, kteří musí prokázat, že aktivně uplatňovali zásady marxismu - leninismu, (ne tedy, že se neprovinili). V silně zasažené organizaci komise provede pohovory jen s těmi na správných pozicích, ostatním pozastaví členství. Okamžitě pozastaví členství všem, kdo na vyšších stranických fórech vystupovali jménem delegací z pravicových pozic, těm, kteří je zmocnili, účastníkům vysočanského sjezdu, pravicovým členům přípravných výborů, kontrolních a revizních komisí, hlavních výborů, bývalým členům vyšších stranických orgánů (ústředního výboru, krajských a okresních výborů), autorům významných článků v masmediích a těm, kteří jednali v patrném rozporu s rozkazy, vojenskou přísahou apod. Formálním výsledkem každého pohovoru byl formulář *Záznam o výsledku pohovoru*, jehož nejdůležitější částí byla rubrika „výsledek pohovoru a jeho zdůvodnění“, kde byly mimo jiné zachyceny reakce objektu pohovoru na výše uvedené okruhy a hlavně uveden navrhovaný závěr (ukázka *Záznamu* kpt. Kuropatnického viz. *Příloha*). *Ibid.*, s. 111-112.

armádních prostředků.²⁵⁹ Právě poslední z důvodů byl příčinou zahájení trestního stíhání pplk. Kloboučníka. Obvinění se vztahovalo k zapůjčení radiostanice v srpnových dnech. Nepodařilo se jej však, i přes velké úsilí tehdejších normalizátorů, prokázat. „*Když byly prověrky, my jsme jim to [radiostanici] dali i s obsluhou, protože oni [OV KSČ Kutná Hora] to neuměli obsluhovat. Jeden voják byl z východoslovenského kraje a druhý od Karlových Varů. Oni [prověřková komise] ty vojáky neváhali přivést, aby svědčili. Já jsem říkal: ‚Ano, mojí povinností bylo v případě ohrožení státu udělat vše proto, aby se stát nějakým způsobem ubránil, čili já jsem plnil svoje povinnosti. To je vše, nemám k tomu co dodat.‘ Trest za to byl tři až deset let. Zavolali mě a řekli: ‚Jelikož máte tři děti, tak se budeme snažit, abyste dostal tu nejnižší sazbu.‘ Já jsem jim potom pořád tvrdil, že přišla z velitelství armády šifrovaná zpráva, aby ty prostředky, pakliže můžeme, byly poskytnuty. Já jsem je mohl poskytnout, tak jsem je poskytl. Oni tu šifrovku nemohli najít, ale potom přišli na to, že taková šifrovka skutečně přišla, takže to trestní stíhání zrušili. Ale stejně mi ještě položili otázku: ‚Kdyby to nařízení nebylo, poskytl byste ty prostředky?‘ Povídám: ‚Já jsem vlastenec, to je mojí povinností.‘“²⁶⁰*

Formálně bylo možné vyloučit člena strany dvěma způsoby: rozhodnutím členské základní organizace nebo (ve zvláštních případech) rozhodnutím vyššího orgánu. Vzhledem k tomu, že některé stranické organizace na nižších úrovních nebyly vždy „spolehlivé“ a v mnoha případech neschválili vyloučení „odpůrce režimu“, stále častěji se normalizátoři uchýlovali k užití druhého způsobu vyloučení. Bylo tomu tak i v případě mjr. Loudy, jenž popisuje peripetie spojené se svým vyloučením z KSČ: „*Nakonec přišel sedmdesátý rok. Byl jsem navržen na vyloučení a Ruda Árlt taky. Tehdy, když se o tom hlasovalo na členské schůzi, tak nás členská schůze nevyloučila. Zvedlo se tolik hlasů proti, že nedošlo k vyloučení. Takže nás potom vyloučilo jako vyšší stranický orgán politické oddělení. To bylo těch pár politruků, co tam bylo. Tak mě zavolali, a že jako není pochyb o tom, že jsem zklamal a porušil linii*

²⁵⁹ Často diskutovaným problémem stranických čistek v armádě zůstává, zda existovaly jejich numerické, či procentuální limity, stanovené vedením KSČ. Zdá se, že dokumentačně zachytit existenci podobných limitů nelze, je však velmi pravděpodobné, že na aktivech normalizátorů byla některými funkcionáři určitá čísla pro orientaci funkcionářů nižších stupňů uváděna ústně, aniž by byla zachycena v dokumentech, (např. instruktor politického oddělení VA AZ „poučil“ v této době kontrolní a revizní komisi následovně - „soudruh Indra řekl, že stranu musí opustit velké množství členů a soudruh Horáček mluvil o nejméně o 10 procentech“), na nižších stupních pak byla spíše věcí soukromé iniciativy funkcionářů nižších stupňů, ulehčující jejich zodpovědnost v konkrétním prostředí (např. u útvaru). Vztah normalizátorů k číselnému vyjádření jejich likvidačních aktivit se během čistek vyvíjel, v jejich konečné fázi už sloužilo jako důkaz a útvary, které se mohly vykázat číslu menšími, než byl obecně dosahovaný průměr, byly nuceny k doplňujícím opatřením. V oficiálních statistikách armádní provenience čísla důstojníků, kteří byli z politických důvodů propuštěni z armády, najdeme zpravidla rozmělněna do celé řady podskupin s různým zdůvodněním - např. reorganizace, vlastní žádost při splnění závazku, vlastní žádost při nesplnění závazku, celkově hodnocen nevyhovující, nevyhovuje z jiných důvodů, převod, zdravotní důvody, starobní důchod apod. *Ibid.*, s. 114-115, 126-127.

²⁶⁰ KLOBOUČNÍK, Josef. *Životopisné vyprávění*, s. 20.

strany. Abych učinil všemu za dost, tak jsem se odvolal ještě na Armádu [velitelství 10. LA] k volené stranické komisi, kde byl někdo z pluku a ten byl zticha. Potom to ještě šlo na Hlavní politickou správu. To je taky perlička, protože ještě v učilišti působil jako ZVP [zástupce pro věci politické] letky, potom jako propagandista, jeden důstojník. Musím říct, že jsme se i trochu přátelili. Dvakrát jsme se navštívili s rodinami. On potom sloužil tady na Armádě, dělal ZVP odloučených pracovišť, takže vlastně náčelník politického oddělení. A ten potom seděl v té komisi na Hlavní politické správě, kam mě zavolali, aby to se mnou projednali. Když jsem zjistil, že tam je Lád'a, tak schválně, co pro mě udělá, nebo neudělá. Když jsme se pozdravili, tak první co: ‚Jirko, já už dělám náčelníka politického oddělení!‘ To bylo první co považoval za nejnnutnější mi sdělit. Potom, když se to projednalo, tak se do mě pustil, že sem pomýlený a že můžu být rád, že mi to nedali jako protagonistu nebo cílevědomě zaměřeného proti režimu, že ještě můžu sloužit u armády. Vzápětí na to přišlo, že vlastně končím, protože nemám důvěru. Potom mi nabízeli neletovou funkci, tak jsem řekl, že půjdu radši do civilu, že to nemá cenu. Nakonec mi nabídli, abych šel do Hradce [Králové] na patnáctky [MiG-15] a tam jsem tedy ve vší vážnosti dosloužil do sedmdesátého čtvrtého roku.“²⁶¹

Nejčastějším způsobem, kterým se snažila vyšší místa zabránit „negativním vlivům“ daného jedince na ostatní příslušníky pluku, bylo přeložení k jinému útvaru. Tak byl například již v listopadu 1969 přeložen pplk. Forst do Náměště k 20. sbolp.²⁶² Následovalo vyškrtnutí ze strany, popřípadě rovnou vyloučení. Sofistikovanou metodou, která se uplatňovala v této době napříč celou společností, byla výměna stranických legitimací na počátku roku 1970. Po vyloučení ze strany následovalo s různým časovým odstupem propuštění z armády podle předpisu Kádr-1-1, čl. 50, písm. c), tedy z polických důvodů.²⁶³

²⁶¹ LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 6.

²⁶² „Kádrovým rozkazem velitele 10. LA č. 0149 ze 4. října 1969 byl zástupce velitele pluku pplk. Milan Forst odvolán z funkce a dán do kádrové dispozice velitele 34. sbold.“ *Tajný rozkaz velitele pluku č. 030*. Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, k. č. 7. Srv. DÚBRAVČÍK, Jan. *Dvacítka*, s. 119.

²⁶³ Armáda přitom používala různých metod jak „očistný proces“ prezentovat veřejnosti ve „správném světle“ a propouštěla spolu s vojáky režimu nepohodlnými také problémovou skupinu důstojníků. Jako hlavní důvody propuštění tak byly nejčastěji uváděny: neschopnost, neodbornost, popř. holdování alkoholu. V této souvislosti je opět třeba zmínit kontroverzní stanoviska pplk. Sochora, jež jsou „poplatná“ jeho dalšímu působení v normalizační armádě: „Jen jedno bych chtěl ještě připomenout, a to, že vyloučení důstojníka z KSČ znamenalo automaticky odchod z armády. Vyplyvalo to i z kádrového předpisu. A právě touto okolností se v roce 1990 oháněla Vojenská obroda. Podle tohoto předpisu, který stanovil šest bodů pro propuštění vojáka z povolání, se ten, kdo byl vyloučen ze strany, propouštěl z armády automaticky z politických důvodů, byť to ve skutečnosti byly důvody veskrze nepolitické. Čili politicky motivovaná propuštění v celé řadě případů neodpovídala pravdě.“ SOCHOR, Ladislav. *Vzhůru do oblak*, s. 47. Nutno podotknout, že právě Ladislav Sochor byl jedním z těch, který si dopomohl díky své servilitě vůči normalizačním opatřením k pozdějšímu povýšení a vysoké funkci (gen. Ing. Ladislav Sochor v letech 1986 – 1990, náčelník 10. LA). Obdobně tomu bylo i v případě velitele letectva genpor. Josefa Remka (Srv. BALDA, *Interview 1968*, s. 1. FORST, Milan. *Životopisné vyprávění*, s. 7. KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 11. LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 4. ČEŘOVSKÝ, Zbyněk. *Přepadení vojsky Varšavské smlouvy*, s. 226). Podobným případem je i gen. Miroslav Vacek: „Život šel po roce 1968 dál. Všechny další roky jsou shrnuty těmi našimi vítězi studené války do období ‚normalizace.‘ Z armády

K 1. červnu 1970 převzal funkci velitele pluku pplk. Emil Orság, který se vrátil ze studií na VA AZ. Pplk. Kloboučník byl nejprve vyloučen ze strany, přeložen k 34. sbold a následně za několik měsíců poté propuštěn:²⁶⁴ „*Nás bylo asi pět velitelů pluků, kteří byli zbaveni funkcí, protože řekli [komise], že u pluku nebyla vedoucí úloha strany. Byl jsem mladý, bylo mi šestatřicet roků. Už jsem tam [v armádě] byl prakticky dvacet let. Měli jsme velké zkušenosti. Chtěli jsme se u toho letectví nějakým způsobem udržet, ale je jasné, že když jsem byl vyloučen z KSČ, že jsem nesměl mít podřízené. Zřídili bezpečnost letů a já jsem potom šel na leteckou divizi dělat inspektora pluku pro bezpečnost letu. Jenže to jsem dělal krátkou dobu, a potom jsem musel odejít. Měl jsem k dispozici letoun MiG-15 BIS a jako inspektor bezpečnosti jsem létal do Přerova, do Hradce, do Náměště, akorát jsem měl zákaz do Čáslavi, tam jsem nesměl, a víceméně jsem kontroloval dodržování bezpečnostních zásad při létání.*“²⁶⁵

Ing. Árlt v této souvislosti připomněl postupný morální úpadek, který normalizační období u pluku provázal: „*Někdo s tím [okupací] souhlasil kvůli kariéře, protože jinak profesně nebyl schopný, ale politicky byl pevný, nebo ještě pevnější. Byl schopen udávat, říkat, s kým se stýkáte. A to jste viděl, ten dotyčný šel kariérově velmi rychle nahoru. Najednou z posledního pilota byl velitel roje, velitel letky, velitel pluku a šel na Armádu [velitelství 10. LA]. A tihle lidé, kteří naopak se zachovali podle přísahy, protože zase, tady byla vláda naše, ať už je to Svoboda, to je jedno jak se na něj díváme, ale byl to prezident. Já jsem si myslel, že důstojník je od slova důstojnost a že musí některé věci hájit.*“²⁶⁶ Udělaly se prověrky, a když jste setrval na tom, že nesouhlasíte s okupací, tak jste zkrátka byl takzvaně odejit. Můžu Vám říct, protože jsem sloužil o tři roky déle než ostatní kluci, že odešli ti nejlepší, co byli. Mě tam [u pluku] podrželi díky tomu, že jsem vyhrál ten Štít [Štít ministra národní obrany – trofej pro nejlepšího bombardéra] v tom sedmašedesátém. Ono by to najednou vypadalo asi divně, že nejlepší atomový bombardér zradil Varšavskou smlouvu. To jim [komunistům] asi nešlo pod nos, tak mě tam ještě nechali, ale uklidili mě ke třetí letce, a protože jsem se politicky nesrovnal, tak v třiašedesátém to zdůvodnili tak, že dodnes udržují styky s lidmi, kteří nemají kladný vztah k socialistickému zřízení a skončil jsem v civilu. Ti lidé mě zklamali. Ti,

bylo vyhozeno asi 7000 vojáků z povolání. Jsem ochoten souhlasit s tím, že to bylo počínání nesprávné, kterého jsem se ani jako komunist, ani jako důstojník aktivně nezúčastnil, pokud někdo přizná, že to, co se dělo po roce 1989, byla rovněž „normalizace“ včetně vyhazovu lidí nejen z armády.“ VACEK, Miroslav. *Generál studené války*, s. 50.

²⁶⁴ Poslední rozkaz Ing. Kloboučníka ve funkci velitele pluku pochází z 27. května 1970. *Tajný rozkaz velitele pluku č. 018*. Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, k. č. 8.

²⁶⁵ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 6-7.

²⁶⁶ ÁRLT, Rudolf. *Životopisné vyprávění*. Kolín, 24. 4. 2009, s. 5. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček. Srv. KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 10.

*co byli vyškrtnutí ze strany byli zpátky přijmutí. Já nevím, jak se na to díváte Vy, ale mě když jednou nějaká organizace vyloučí, tak asi věděla proč, a já jsem asi musel taky vědět, proč jsem byl vyloučen. Nemůžu se tedy ztotožnit s tou samou stranou, která hájí stejné myšlenky jako hájila. Ale ti lidé si sypali popel na hlavu. Psali různé žádosti a dopisy, kde se hlásili, že oni jsou ti praví a věrní, že zkrátka došlo k chybě, že byli pomýlení. To byl ten hrozný termín, který používali.*²⁶⁷

Kpt. Kuropatnický byl nestraníkem, což se nakonec ukázalo být v normalizačním období spíše výhodou, přesto i jeho nakonec propuštění z armády dostihlo: „V sedmdesátém na podzim bylo cvičení na Doupově. Házeli jsme tam pumy a byla tam státní delegace, tenkrát tam byl ještě Svoboda, tuším. A asi měsíc na to mi zarazili létání. Bylo nás několik, ale udělali to tak, že nám zakázali létat na nadzvukových letadlech a poslali nás na přeškolení na vrtulníky do Piešťan. Tak jsme tři odešli a přeškolili jsme se na vrtulníky. Byli jsme tam asi půl roku a přišli jsme do Čáslavi. Zase pokračovala ta normalizace a za půl roku už jsme nebyli schopni létat ani na těch vrtulnicích. To jsme se dozvěděli, že nás chtějí vyhodit. Měl jsem kolegu komunistu. Ten za mnou přišel a říkal: ‚Napsali jsme ti posudek, kdybychom ti napsali lepší, tak tady vydržíš ještě rok, ale stejně tě pak vyhodí.‘ To mi řekl na rovinu. V armádě byla čísla, kolik je tam kontrarevolucionářů, a podle toho vyhazovali lidi. Ta čísla byla zkrátka daná, s tím se nedalo hýbat. Tak jsme se oblékli do uniforem a jeli jsme na Ústřední výbor [KSČ] jako nestraníci. Tam nás přijal nějaký soudruh Vrána a dal nám papíry: ‚soudruzi tak napište co se dělo tam u Vás na letišti, když přišli Rusové.‘ A už jsme jeli z Ústředního výboru. Přijeli jsme do Čáslavi a velitel Emil Orság už se nám smál: ‚Tak jak jste pochodili na Ústředním výboru?‘ Poslal nás domů. Tenkrát jsme byli asi tři měsíce doma, chodili jsme do práce jenom pro peníze a čekali jsme, co se bude dít. No a po třech měsících nám dali podepsaný vyhazov.²⁶⁸

Výsledky „očistného procesu“ u 28. sbolp byly v polovině září 1971 následující: 11 osob bylo vyloučeno z KSČ (z toho 5 pilotů), 33 vyškrtnuto (z toho 9 pilotů). Na základě vyhodnocení „třídně politických (TP)“ a „morálně politických kvalit“ (MPK) bylo propuštěno 13 osob (z toho 4 piloti). Podle vyhodnocení TP a MPK bylo plně způsobilých celkem 67 důstojníků a 16 praporčíků (z toho 27 pilotů). Způsobilých 46 důstojníků a 48 praporčíků (z toho 12 pilotů). Méně způsobilých 27 důstojníků a 20 praporčíků (z toho 11 pilotů). A nezpůsobilých 13 důstojníků a 2 praporčíci (z toho 4 piloti). Stranická organizace měla v této

²⁶⁷ ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 9-10. Srv. BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 8.

²⁶⁸ KUROPATNICKÝ, Jaroslav, *Životopisné vyprávění*. Čáslav, 20. 4. 2009, s. 2-3. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček.

době 91 členů, z toho 27 pilotů a 4 vojáky základní služby.²⁶⁹ V závěru *Zprávy o stavu 28. sbolp ke dni 10. 9. 1971* je konstatováno, že „útvár jako celek je plně konsolidován a zabezpečuje plnění úkolů v duchu rozkazů MNO. Morálně politický stav příslušníků pluku je na dobrém stupni a zabezpečuje splnění úkolů vyplývajících ze závěrů XIV. sjezdu KSČ a z rozkazu velitele svazku. Drtivá většina příslušníků pluku stojí pevně na pozicích současného politického vedení a v praxi prosazuje politickou linii strany.“²⁷⁰

Na závěr bych se rád zmínil o dalším osudu těch, kteří se postavili s větším či menším odporem tehdejšímu režimu a zůstali věrni svým názorům na období Pražského jara a následnou bratrskou pomoc. Šlo v převážné většině o vysokoškolsky vzdělané důstojníky, piloty nadzvukových letounů, kteří strávili v armádě více než dvacet let a jejichž výcvik stál nemalé peníze. Propuštění z armády a vyloučení z KSČ znamenalo pro všechny nejen ztrátu dosavadního zaměstnání, ale také problémy při hledání nového uplatnění v civilním životě.²⁷¹

Někteří z pamětníků nemohli najít zaměstnání déle než rok. Zapovězena jim měla až do roku 1989 zůstat jakákoliv oblast spojená s letectvím:²⁷² „*Chtěl jsem se za každou cenu udržet u toho létání. Měl jsem známé na Státní letecké inspekci v Praze na Ruzyni. Chodil*

²⁶⁹ Celkové výsledky masové čistky v KSČ v řadách armády byly mnohem děsivější. Podle údajů Hlavní kádrové správy ztratilo k 1. prosinci 1970 členství v KSČ 7 770 příslušníků stálého stavu, z toho 6 601 důstojníků (85 % celkového počtu) a 1 169 rotmistřů a praporčíků. To představovalo v této době 16,1 % všech důstojníků, z komunistů důstojníků bylo ze strany exkomunikováno 20,4 %, z praporčíků komunistů 25,8 %. Z uvedeného celkového počtu postižených bylo 52,4 % z komunistické strany vyloučeno a 47,6 % bylo zrušeno členství. Protože proces služebního postupu odchodu důstojníka z armády byl formálně značně složitý a časově náročný, bylo k tomuto datu propuštěno z armády zatím jen 677 příslušníků stálého stavu, většinou obětí první vlny čistek, ostatní byli v různých fázích řešení. Jen během výměny stranických legitimací v roce 1970 muselo odejít 60 % kádrů v nomenklatuře prezidenta republiky, byla vyměněna většina velitelů armád, více jak 40 % velitelů divizí, většina pedagogického sboru Vojenské politické akademie a vedoucích pracovníků stranického aparátu v armádě. Celkově bylo během prověrek „vypuzeno“ ze strany v rámci armády 10 465 členů, což při počtu členů 54 704 (k 1. lednu 1970) činilo téměř 20 %. Z tohoto počtu bylo 72,5 % vojáků z povolání, 21 % občanských zaměstnanců a 6,4 % vojáků základní služby. Tyto masové odchody nezůstaly samozřejmě bez vlivu na zastoupení komunistů v jednotlivých složkách armádního organismu. U generálů a důstojníků klesl počet komunistů z 81,8 % na 66,5 %, u praporčíků z 47,5 % na 36 % u vojáků základní služby z 3,1 % na 2,4 % a občanských pracovníků z 20,7 % na 16,9 %. Nejvíce byly čistkami postiženy tiskové, vědecké a umělecké složky armády, kde ztratilo členství ve straně až 34,8 % jejich dosavadních příslušníků.²⁶⁹ Percentuálně byli nejvíce postiženi piloti (plných 39,60 %) a učitelé vojenských škol (34,6 %), dále vědečtí a kulturní pracovníci (27,22 %) a lékaři (27,18 %). CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*, s. 124-125.

²⁷⁰ *Zpráva o stavu 28. sbolp ke dni 10. 9. 1971 pro závěrečnou prohlídku komisí FMNO-SL a vPVOS*, Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 01445/41.

²⁷¹ V dokumentu kádrové správy MNO z roku 1971 bylo uvedeno, že četné závody a instituce odmítaly přijímat propuštěné vojáky z povolání nejen na řadové funkce, ale i do dělnických profesí. Podle informace pro předsednictvo ÚV KSČ z 1. října 1970 je k propuštěným vojákům „všeobecně zaujímano tvrdé stanovisko, nebere se v úvahu, že jde převážně o kvalifikované kádry, není ojedinělý případ, kdy kvalifikovaní vojáci nenašli zařazení ani v dělnických profesích a pracují jako pomocné brigádnické síly.“ VHA, HPS 1970, 24/4-1, 003600/127. In: MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*, s. 146.

²⁷² „Když se v Rakousku dozvěděli, že naše armáda propouští piloty, žádali naše zástupce, že jich hned 210 zaměstnají. Byli však odmítnuti, neboť jako „údajní“ nositelé státního tajemství jsme nesměli opustit republiku. Nesměli jsme již nikdy usednout do letounů, neboť jsme byli stále podezíráni z úletů do zahraničí.“ KLOBOUČNÍK, Josef. *Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi*, s. 12.

jsem tam a říkal jsem: ‚Aspoň jako práškař létat.‘ Musíš uspět jedině tady dole na kádrovém oddělení v přízemí. Tam byla soudružka, já tam vždycky přišel s nadšením a odcházel jsem zklamaný. Ona říkala: ‚Soudruhu, vždyť mi Vám přece nemůžeme svěřit letoun do rukou. Vy jste zklamal dělnickou třídu. A my máme hranici tady pod okny!‘²⁷³

Obdobné vzpomínky mají také Jiří Louda a Rudolf Árlt: *‚Nevzali mě například, když jsem chtěl jít ke Slovaíru. To byli práškaři. Odpověď mám ještě někdo schovanou: ‚Kromě jiného jste příliš starý!‘ I když tam lítali mnohem starší chlapi, než jsem byl já. Mě bylo dvaadvacet a tam lítali padesátiletí. I na Súčkách se ještě létalo v tomhle věku. Ale tam bylo jasně cítit, že tam jde o to: kromě jiného.‘²⁷⁴*

Propuštěním z armády bývala často postižena i celá rodina, a to nejen v důsledku ztížené finanční situace:²⁷⁵ *‚Kvůli tomu, že já jsem odešel z armády, tak ztratila zaměstnání manželka. Pracovala jako stavební technik a najednou byla taky odejitá, a přitom to byla civilní firma!‘²⁷⁶ Potom byl člověk zvyklý na nějaký standard. Letectvo sice nebylo placené jako na Západě, ale přece jen bylo placené lépe než normální lidi. S tím se musel člověk také nějakým způsobem srovnat.‘²⁷⁷*

Do života mnohých pamětníků zasáhl také permanentní dohled příslušníků StB a VKR:²⁷⁸ *‚Já jsem neměl měsíc klidu. Pořád na mě něco hledali [VKR], pořád se na něco dotazovali. Kontrarozvědka si mě zvala na policii a tam mě vyslychali. Pořád se ptali, kde jsem byl za minulé období a s kým jsem mluvil. Samozřejmě, že jsem jim vědomě nic neřekl, ale ani to nebylo třeba, všechno věděli. Prostě bylo vidět, že cíleně mojí osobu sledují. A vždycky, kdykoliv mě tam měli, tak vždycky chtěli vědět co bylo na tom VS [velitelském stanovišti], co tam [v srpnu 1968] Kloboučník říkal.‘²⁷⁹ Někteří propuštění vojáci figurovali také v seznamech celostátní akce StB NORBERT, jež si kladla za cíl v případech mimořádných událostí nebo při vyhlášení branné pohotovosti státu zlikvidovat předem vytipované jedince.*

²⁷³ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview ČSLA*, s. 8.

²⁷⁴ LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 13.

²⁷⁵ Pro srovnání jeden z dalších zcela „objektivních“ názorů pplk. Sochora: *‚Dodám, že těmto našim bývalým spolubojovníkům [propuštěným] stát dlouhá léta normalizace vyrovnával jejich měsíční civilní platy ve výši 1 200 až 2 200 korun bez zdanění. Většina z těch, kteří odešli, ať už z jakýchkoli důvodů, vlastně měla nadále stejné platy jako v armádě, nicméně mnozí z nich se přesto považovali za postižené.‘* SOCHOR, Ladislav. *Vzhůru do oblak*, s. 46.

²⁷⁶ ÁRLT, Rudolf. *Životopisné vyprávění*, s. 6.

²⁷⁷ *Ibid.*, s. 7. Srv. BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 8. FORST, Milan. *Interview 1968*, s. 8.

²⁷⁸ Od 30. června 1970 VKR zavedla evidenci 3 425 osob označených za „pravicové a protisocialistické elementy“. Z 2 042 propuštěných vojáků bylo 89 % předáno pod operativní dohled teritoriálních útvarů StB a zbývajících 11% sledovala nadále samotná VKR. MÁDRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*, s. 146.

²⁷⁹ BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 10. Srv. KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview ČSLA*, s. 17.

Politické vedení se tak mělo zbavit potenciálních odpůrců režimu a nositelů protikomunistických postojů ve společnosti, včetně jejich rodinných příslušníků.²⁸⁰

Jaroslav Kuropatnický vzpomíná na opakované výslechy a nesmyslná podezření, která si příslušníci StB vymýšleli: „*Byl jsem u pumpy a zrovna bylo výročí srpna. V Ronově [nad Doubravou] někdo zapálil stoh a já jel od pumpy, a to jsem neudělal úmyslně, nechal jsem rozsvícená světla. Večer přišli policajti: ‚Kde jste byl?‘ Říkám: ‚V práci, a pak jsem šel do Grandu a dal jsem si jedno pivo.‘ ‚Ne, dvě jste si dal! A proč jste jel s rozsvícenými světly?‘ Jel jsem ráno ještě za šera a zapomněl jsem je zhasnout. Pořád byli za mnou. Tady byl jeden tajnej estébák, a to jsem někam jel a už jsem ho viděl ve zpětném zrcátku.*“²⁸¹

Nejpalčivější důsledky však měly postihy spojené s persekucí dětí bývalých vojáků, kterým nebylo umožněno studovat na školách dle svých skutečných studijních výsledků, nýbrž byli mnohdy nuceni nastoupit na obor dalece vzdálený jejich původním představám o budoucím uplatnění: „*Rozhodující problém byl dostat dceru na školu. Směrnice byla jasná: pro vyloučené ze strany nelze! Mohl jste se zúčastnit přijímacích pohovorů, ale nebyl jste přijat, protože jste nevyhověl přijímacím podmínkám. Jedna z těch podmínek byla, že Váš syn nebo dcera nepatří k člověku, který je vyloučen ze strany, čili neměl jste nárok. Nejhorší je, že dcera si usmyslela, že bude učit. A teď jí vysvětlíte, že to nejde. Tak šla na vysokou do Liberce na strojařinu, protože jsem tam měl nějaké konexe a lidi nějak pomohli, ale nepomohlo to jí, protože nebyla technický typ.*“²⁸² Ministerstvo školství tak veřejně porušovalo Ústavu, když v jedné ze svých směrnic nařídilo přihlížet při přijímacích zkouškách na jednotlivé školy k vlivům prostředí, v němž uchazeči vyrůstali, a celou věc zdůvodnilo tím, že „nelze opomíjet působení rodiny a postoje rodičů k zájmům státní politiky.“²⁸³

Jak tedy konkrétně dopadli někteří z aktérů srpnových událostí roku 1968 z řad 28. sbolp? Ing. Rudolf Árlt v armádě zůstal až do roku 1973, kdy byl vyloučen ze strany a následně propuštěn. Po svém odchodu pracoval jako technický pracovník u Povodí Labe až do roku 1989. Josef Balda byl na stranické schůzi štábu v roce 1970 vyloučen ze strany a o rok později hodnocen jako „nevyhovující z politické přípravy“. Následovalo propuštění

²⁸⁰ Počátky akce spadají do šedesátých let, přičemž k zásadnímu rozpracování a vytvoření operativních seznamů osob došlo v letech 1970 – 1979 a jejich existence trvala až do listopadu 1989. V armádních seznamech výběr osob provádělo na nejvyšší úrovni kolegium MNO. Hodnocení bylo vyjadřováno písemně a razítkem „N“ nebo „2N“ (Norbert, nezařazovat, nežádoucí, nespolehlivý). PROCHÁZKA, Stanislav. *Vzpomínka po 40. letech*, s. 142.

²⁸¹ KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview 1968*, s. 4.

²⁸² ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 7. Srv. KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview 1968*, s. 4. LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 7.

²⁸³ MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 138.

z armády. Na konci téhož roku byl pravomocně odsouzen pro „trestný čin hanobení republiky a jejího představitele“ k šesti měsícům 10 % srážky ze mzdy. Po propuštění z armády začal pracovat nejprve jako řadový dělník v ČSAO a později nastoupil na funkci mladšího kontrolora motorů. V osmdesátých letech byl zaměstnán jako vedoucí stavebnin v Jednotě v Čáslavi. Ing. Milan Forst byl propuštěn již v roce 1969 a déle než dva roky nemohl sehnat žádné zaměstnání. Od roku 1971 pracoval jako skladník a později jako vedoucí prodejny domácích potřeb až do roku 1985. Ing. Josef Kloboučník po odchodu z armády v roce 1971 hledal práci téměř půl roku. Nakonec byl přijat do podniku Sfinx Žleby, kde byl zaměstnán jako vedoucí nádvorní party a zajišťoval vykládání a nakládání vagónů. V průběhu sedmdesátých let byl pod dohledem Státní bezpečnosti. Následně byl jmenován vedoucím investiční výstavby a rozvoje závodu. Jaroslav Kuropatnický po svém propuštění v roce 1971 nastoupil na místo závozníka u zemědělsko-nákupního závodu a později pracoval jako vedoucí benzinové pumpy v Chrudimi. Od roku 1985 byl zaměstnán jako instruktor autoškoly v Kutné Hoře. Jiří Louda odešel z armády teprve v roce 1974 v rámci poslední fáze normalizačních čistek. Po svém propuštění byl zaměstnán jako dělník ve sběrných surovinách a později začal pracovat jako řidič autobusu a trolejbusu u dopravního podniku v Hradci Králové, kde vydržel až do svého odchodu do důchodu na konci devadesátých let.²⁸⁴

²⁸⁴ Kompletní životní příběhy jednotlivých narátorů jsou součástí *Přílohy*.

3. Vývoj po roce 1989

Po více než dvaceti letech tzv. normalizace začal totalitnímu režimu v Československu, ale i v ostatních zemích Východního bloku, pomalu docházet dech. Druhá polovina osmdesátých let je spojena s érou hlubokého propadu sovětské ekonomiky a s vyprázdňením komunistické ideologie. Tři základní pilíře na nichž stál celý Sovětský svaz – vedoucí úloha strany, sociální inženýrství a centrálně řízená ekonomika – se začaly bortit. Pád režimu nezachránily ani reformní pokusy nového generálního tajemníka ÚV KSSS Michaila Sergejeviče Gorbačova. Myšlenky tzv. perestrojky (přestavba ekonomiky) a glasnosti (otevřenost - demokratizace) naopak rozkladný proces sovětského impéria ještě urychlily.

Rok 1989 byl ve znamení efektu, při němž se jako kostky domina hroutily jednotlivé komunistické režimy v zemích východní Evropy. Jednou z pomyslných a téměř posledních kostek bylo také Československo, kde se měl režim změnit po dlouhých čtyřiceti letech nadvlády jedné strany. Výměna stráží se uskutečnila poklidnou cestou, tzv. sametovou revolucí, jež začala 17. listopadu 1989. Perzekuce a represe normalizačního režimu se měly stát minulostí. Nastal čas nápravy škod.

Následující oddíl se zabývá třemi hlavními okruhy, které jsou spojeny s dalšími životními osudy narátorů. Jedná se o problematiku soudních či mimosoudních rehabilitací a návratu do aktivní služby (reaktivace) bývalých vojáků z povolání. Dále o sdružení a organizace, jež se podílejí na aktualizaci a fixaci vzpomínek v rámci kolektivní paměti zkoumané skupiny, ale i široké veřejnosti. Poslední okruh této části se věnuje dnešnímu pohledu pamětníků na současnou armádu.²⁸⁵

3. 1. Rehabilitace a reaktivace

V prosincových dnech roku 1989, vzápětí po listopadových událostech a vytvoření nezávislé politické platformy Občanské fórum (OF), bylo ustanoveno Sdružení vojenská obroda (SVO), které začalo úzce spolupracovat s nově vzniklou Vojenskou komisí Koordinačního centra Občanského fóra (VK KC OF).²⁸⁶ Členové sdružení se pak společně se

²⁸⁵ Rehabilitace se týká všech pamětníků, reaktivace pouze některých (viz. *Tabulka č. 2 v Příloze*).

²⁸⁶ Mimo jiné se VK KC OF podílela svým aktivním dohledem také na postupném odsunu sovětských vojsk z Československa, přičemž poslední transport se uskutečnil z Československa 21. června 1991. Protokol o ukončení odsunu byl podepsán o čtyři dny později a 25. června opustil zemi také poslední sovětský voják gen. Eduard Vorobjov.

členy této komise podíleli na průběhu rehabilitací, popř. i reaktivací, bývalých vojáků z povolání, uskutečněných na počátku devadesátých let.

Původní snaha SVO podílet se aktivně na tvorbě nové branné politiky státu a vojenské doktríny zkrachovala, když se nový prezident rozhodl obracet při řešení problémů spojených s armádou raději na staré totalitní generály, než na propuštěné vojáky nepohodlné dřívějšímu komunistickému režimu. V této souvislosti nemůže tehdejší vedení SVO dodnes Václavu Havlovi zapomenout, že do funkce ministra národní obrany jmenoval, ač na krátkou dobu pouhých deseti měsíců (prosinec 1989 – říjen 1990), armgen. Ing. Miroslava Vacka, bývalého náčelníka Generálního štábu ČSLA.²⁸⁷

Rozpadem Sovětského svazu a zánikem Varšavské smlouvy 1. července 1991 nastala pro Československo zcela nová strategická situace – armáda se musela přeorientovat z „útočné“ na „obrannou“. Parlament schválil novou vojenskou doktrínu, která nepojmenovávala žádného konkrétního nepřítele a vycházela tak z tzv. „azimutové obrany“, na jejímž základě byla vojska dislokována rovnoměrně po celé republice a podřízena třem hlavním velitelstvím (Západ, Střed, Východ).²⁸⁸ V rámci redislokace vojsk a přizpůsobení se novým podmínkám bylo zrušeno celkem devět motostřeleckých, pět tankových a dva letecké pluky. Letecký provoz se soustředil celkem na dvanácti letištích. Vojenská základní služba se zkrátila z 24 na 18 měsíců. Již krátce po listopadu 1989 začala Československá republika uvažovat o své další orientaci na mezinárodní obranné scéně.

Obecně lze říci, že převládaly dvě základní tendence: „severoatlantický přístup“ jednostranně zaměřený na vstup do NATO, jakožto hlavní složky zajišťující

²⁸⁷ Václav Havel je tak například kritizován za to, že 30. ledna 1990 schválil na doporučení ministra národní obrany Vacka operační dokumenty zcela poplatné komunistickému režimu, konkrétně se mělo jednat o *Operační plán použití vojsk Československého frontu* pro bojovou činnost v případě války namířené proti vojskům NATO. Na obranu tehdejšího prezidenta je však třeba říci, že vše se uskutečnilo v časové tísní, kdy nově ustavená republika nutně potřebovala oficiální vojenskou doktrínu, navíc prezident absurdnost situace vyřešil půvabnou větou, kterou vlastnoručně připsal na titulní stranu dokumentu: „pro případ, že NATO napadne VS [Varšavskou smlouvu]“. KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 61. Srv. STODŮLKA, Luděk. *Reforma armády*, s. 4. Zajímavá jsou však i další obvinění, která jsou spojena s Vackovým působením na MNO – likvidace materiálů spojených s tzv. normalizací, začernění politických pasáží ve spisech aktivních vojáků z povolání a slib, že zůstanou na svých místech aj. Osobní reakce armgen. Vacka na výše uvedenou kritiku je k dispozici na „jeho“ diskusním fóru webu ČSLA. Dostupné z <http://forum.csla.cz/forums/thread/4110.aspx>. Pro srovnání lze doporučit taktéž článek genpor. v. v. Stanislava Procházky taktéž kritizující roli Václava Havla a Miroslava Vacka v polistopadovém období v souvislosti s armádou. Viz. PROCHÁZKA, Stanislav. *Zpravodaj Vojenského sdružení rehabilitovaných 4/2009*, s. 14-17. Dostupné z <http://www.rehabilitovani-vojaci.cz>.

²⁸⁸ KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 62.

evropskou bezpečnost, a „historický přístup“ vycházející z událostí krizových let (1938, 1968) varující před jednostrannou orientací na spojence, jež se Československu nikdy nevyplatila.²⁸⁹

Teprve až za působení federálního ministra Luboše Dobrovského v letech 1990 až 1992 začalo docházet ke změnám, jež nastartovaly rehabilitační proces, s nímž se do funkcí dostali i „osmašedesátníci“. „Lidé, kteří se až do roku 1989 jen těžko mohli uchytit v jakémkoliv zaměstnání, které by odpovídalo jejich kvalifikaci, byli nyní připraveni na dva až čtyři roky zaujmout místa v armádě.“²⁹⁰ Členové VK KC OF například požadovali: „propustit z armády ihned hlavní nositele totalitních idejí,²⁹¹ zrušit politický a stranický aparát v armádě, připravit a bez prodlení uskutečnit reorganizaci a redislokaci vojsk a současně snižovat jejich počty a zbraňové systémy“, a v neposlední řadě také „zajistit rehabilitaci a odškodnění nezákonně postižených příslušníků československé armády z let 1948 až 1989.“²⁹²

Rehabilitační proces započal 1. dubna 1990 a na základě *Rozkazu MNO č. 7/1990* byly vytvářeny rehabilitační komise při krajských a okresních vojenských správách, přičemž na MNO byla zřízena Centrální rehabilitační komise.²⁹³ Celkem o rehabilitaci požádalo 11 710 bývalých vojáků z povolání a 1 400 žádostí bylo podáno „in memoriam“. Rehabilitováno bylo 9138 žadatelů (tj. 78 %), přičemž zamítnuto bylo 2 572 těchto žádostí.²⁹⁴ Při rehabilitaci bylo jmenováno nebo povýšeno do vyšších hodností 7 451 generálů, důstojníků a praporčíků. Reaktivováno bylo 1 204 vojáků a další pracovali v resortu obrany jako občanští zaměstnanci.²⁹⁵

Pro všechny narátory byla rehabilitace spojena s pocitem alespoň částečného zadostiučinění – ať už v morální či finanční podobě. Josef Balda například

²⁸⁹ RAŠEK, Antonín. *Listy : Dvoutměsíčník pro kulturu a dialog* [online]. 25. 1. 2005 [cit. 2010-12-02]. Patnáct let polistopadové armády. Dostupné z WWW: < <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=051&clanek=010505>>, s. 3.

²⁹⁰ PROCHÁZKA, Stanislav. *Vzpomínka po 40. letech*, s. 75. Srv. STODŮLKA, Luděk. *Listy : Dvoutměsíčník pro kulturu a dialog* [online]. 3. 10. 2010 [cit. 2010-12-02]. Reforma armády: mohlo to být jinak. Dostupné z WWW: < <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=055&clanek=050503>>, s. 3.

²⁹¹ Srv. SOCHOR, Ladislav. *Vzhůru do oblak*, s. 46.

²⁹² Dále měli být do funkcí na ministerstvu a ve štábu zařazeni rehabilitovaní a reaktivovaní důstojníci, připraveny nové zákonné i resortní normy, vypracovány základní ideje československé vojenské doktríny atd. *Ibid.*, s. 76.

Rozkaz byl nadepsán *Politická, služební a pracovní rehabilitace vojáků z povolání, občanských pracovníků vojenské správy a pracovníků státních podniků v působnosti FMNO postižených za své politické a občanské postoje v letech 1948-1989* a mimo jiné ukládal: přijmout opatření k umožnění studia dokladů ve vojenských archívech členům rehabilitačních komisí, určit 2-3 představitele SVO do těchto komisí, zajistit vojenského lékaře, jež provede preventivní a posudkové prohlídky žadatelů o rehabilitace atd. PROCHÁZKA, Stanislav. *Vzpomínka po 40. letech*, s. 82-83.

²⁹⁴ Rehabilitace byla zamítnuta těm, kteří sice splňovali podmínky podle zákona, ale před svým odchodem z armády v rámci normalizačního procesu poškodili jiné s cílem zachránit sebe. Nespokojeno s výsledkem rehabilitace bylo z tohoto důvodu 18 žadatelů, kteří podali soudní odvolání. *Ibid.*, s. 77.

²⁹⁵ RAŠEK, Antonín. *Patnáct let polistopadové armády*, s. 2.

vzpomíná: „Obdržel jsem pozvánku k rehabilitačnímu řízení do Prahy, kde jsem dostal vyznamenání, byl jsem povýšen do hodnosti plukovníka, a že obdržím rehabilitační list. Ty jsme dostávali až později tady na okresním úřadě v Kutné Hoře. V tom rehabilitačním osvědčení bylo napsáno, že se na mě pohlíží jako bych sloužil až do roku 1989.²⁹⁶ A dostali jsme výnosem ministra přiznáno jakési odstupné, na které jsme měli stejně zákonný nárok, protože tehdy, když odcházel voják, důstojník z povolání, do civilu, tak mu měli být vyplaceny asi tři platy. Ty tři platy, které nám měli [v roce 1968] dát, tak ty by mi bývaly stačily, ale oni [rehabilitační komise] mi namísto toho vypočítali podle hodnosti nějaké odstupné. Já jsem dostal asi deset tisíc.“²⁹⁷

Svérázně, ale ve své podstatě podobně, vylíčil vzpomínky na pohovor s rehabilitační komisí také Ing. Forst, kterému byl navíc během rehabilitace přiznán vysokoškolský titul, jenž mu nemohl být v roce 1968 udělen: „Přišel jsem před komisi, kde seděl nějaký generál, a ptal se mě jestli se jako cítím ukřivděn za ta léta. Povídám: ‚A Vy byste se necítil pane generále?‘ Pan generál odvětil, že ano, že zde má vše vypsáno, a jak prý bych si to [rehabilitaci] představoval. ‚Já přece neznám Vaše možnosti, co můžete, co nemůžete.‘ Tak říkal: ‚Za prvé, komise navrhuje, abyste byl povýšen do hodnosti plukovníka.‘ Pak se ptal, jak to bylo, když jsem odcházel a jestli jsem dostal nějaké odstupné. ‚No, nikdo mě s kapelou nevyprovázel, nic jsem nedostal.‘ Povídá: ‚tak navrhuje, aby Vám byly vyplaceny čtyři platy.‘ Dále se ptal na studium na VA. ‚Já jsem ho dokončil, mám na to papír, že mám vysokoškolské vzdělání, akorát jsem tehdy roztrhal diplomovou práci před panem docentem, takže jsem pochopitelně nedělal obhajobu, protože mi bylo řečeno, že obhajobu dělat nebudu, nýbrž přišel rozkaz, že mám okamžitě z akademie vypadnout!‘ Na to řekl, že tedy navrhuje, aby mi byl přidělen titul inženýr, a že mám úplné vysokoškolské vzdělání. Navíc mi ještě bylo umožněno plně využívat vojenské zdravotnictví, takže můžu kdykoliv nastoupit do vojenské nemocnice a získat tam úplnou péči, ale to už dnes může každý, a že mám v případě úmrtí nárok na vojenský pohřeb. To už snad ale zrušili. A ještě mi pan generál nabídl jestli bych se nechtěl vrátit zpátky do armády na funkci zástupce náčelníka katedry na VA [vojenské akademii], což jsem tedy odmítl, protože co se tam budu v šedesáti ztrapňovat. Tohle je šance pro mladý.“²⁹⁸

Nicméně problémy se nevyhnuly ani rehabilitacím. Mezi reaktivované se nakonec dostali i někteří bývalí spolupracovníci StB a VKR, což některé členy SVO demoralizovalo a vedlo k nechuti angažovat se v „nové“ armádě prolezlé starými strukturami – v rámci

²⁹⁶ BALDA, Josef. *Životopisné vyprávění*, s. 12.

²⁹⁷ BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 12.

²⁹⁸ FORST, Milan. *Interview 1968*, s. 10.

rehabilitací se tedy sice odškodňovalo, ale netrestalo se. Členové normalizačních komisí KSČ, ale i odpovědní velitelé a náčelníci podílející se na tehdejších čistkách, tak zůstávali v armádě i po listopadu 1989. Také systém reaktivací nebyl důsledně připraven. Několikrát se stalo, že byl žadatel reaktivován, aniž by byl vůbec ještě rehabilitován, popřípadě nebylo pro reaktivovaného vhodné zařazení.

Reaktivaci, jako nejvyšší stupeň rehabilitace, téměř všichni nárátoři odmítli s poukazem na svůj vysoký věk a neznalost nových technologií v oblasti vojenského letectví.²⁹⁹ Obecně lze říci, že převážnou motivací žadatelů o návrat do aktivní služby byla snaha „pomoci armádě v realizaci procesu demokratizace a humanizace armády.“³⁰⁰ Našly se však i výjimky potvrzující pravidlo. Tak například na funkci náčelníka velitelského stanoviště na letišti v Čáslavi reaktivoval Jaroslav Kuropatnický.³⁰¹

Ing. Rudolf Árlt se po sametové revoluci vrátil jako velitel pluku na místo, které opustil před více než dvaceti lety - na čáslavské letiště: *„Byl jsem rehabilitován a vrátil jsem se do Čáslavi, kde mě nabídli x funkcí, do nichž můžu okamžitě nastoupit. Člověk musí mít rozum, co může dělat v padesáti letech? Takže jsem začal na sociálním oddělení a poslali mě do Bratislavy do školy. Když jsem se vrátil zpátky, tak jsem si říkal, že tohle asi nebude ta správná parketa. No, a dostal jsem místo staršího operačního důstojníka, což je důstojník, který v případě nepřítomnosti velitele divize povolujete létání. Tam spadala Náměšť, Přerov, Pardubice a Čáslav. Zkrátka všechny pluky pod divizí. Sloužil jsem v protiatomovém krytu za Čáslaví, kde bylo všechno - celá směna, řídicí létání, meteorologové, spojaři – fungovali jsme prakticky jako velení pro případ nějakého konfliktu, i když v té době už samozřejmě žádný konflikt nehrozil. Potom mě bylo nabídnuto, což by za normální situace asi nebylo možné, abych velel čáslavské základně. Na vojně nemůžete říct, že ne! Ale já jsem říkal generálovi Váňovi, že si myslím, že to není správné, protože za těch dvacet let, co jsem byl v civilu, šla technika po všech stránkách dopředu. Jenže on si nechal svolat štáb armády a každého se zeptal, zda je to jeho rozhodnutí správné. Samozřejmě, že mu všichni řekli: ‚Ano pane generále, to bylo nejlepší rozhodnutí jaké jste mohl udělat!‘ Zkrátka se báli, že sloužili tomu jinému režimu, a že kdyby něco proti Vám řekli, že by skončili. Chtěl jsem týden na rozmyšlenou, ale on mi [generál Váňa] řekl: ‚Na tom není co si rozmyslet, teď můžeš na*

²⁹⁹ Ing. Kloboučník tak například v roce 1990 opakovaně odmítl nabídku vysoké funkce na Generálním štábu ČSFR. KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 17. Srv. LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 14.

³⁰⁰ PROCHÁZKA, Stanislav. *Vzpomínka po 40. letech*, s. 84. Abychom však byli objektivní je třeba říci, že někteří se rozhodli reaktivovat také proto, aby si před či v důchodovém věku finančně přilepšili a získali výsluhy. Srv. RAŠEK, Antonín. *Patnáct let polistopadové armády*, s. 2. Pro další srovnání odkazují na názor armgen. Vačka uveřejněný na diskusním fóru ČSLA. Dostupné z. <http://forum.csla.cz/forums/thread/4110.aspx>.

³⁰¹ KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Životopisné vyprávění*, s. 4-5.

chodbu, zavři dveře, otevři dveře a zahlas se jako velitel základny! Čili tak jsem velel té osmadvacáté základně až do jejího zrušení.“³⁰²

S reaktivací bylo často spojeno také rozčarování z tehdejšího stavu armády a celkového úpadku k němuž došlo v krátkém polistopadovém období. Vzhledem k tomu, že „transformační“ velitelé nevěděli, jak dlouho na svých místech zůstanou, armáda byla demoralizovaná a technika chátrala. Nový velitel 28. sbolp vzpomíná, že byl doslova šokován poměry, které panovaly na letišti v době, kdy převzal funkci velitele útvaru: „*Můžu Vám říct, že Čáslav, když jsem tam přišel a nechal nastoupit všechny vojáky z povolání, tak to byla katastrofa! Všechno tam za tu dobu od roku 1989 do roku 1992 strašně zpusťlo. Počítali s tím, že budou zlikvidováni, že zkrátka je taková doba. Při tom nástupu: boty sešmajdaný, lidi zarostlý, uniforma co pes, to jiná ves, někdo nastoupil v tom, někdo v onom. Copánky, náušnice, zkrátka špatný. Když jsem sloužil já, tak si tohle nikdo nedovolil. Tak jsem ten nástup zrušil a řekl jsem, že za dvě hodiny nástup znova, a že chci, aby byli tak a tak oblečení. Čili musel jsem začít od píky a asi to pak pochopili, když jsem jim vysvětloval, že u letectva demokracie končí na bráně! Tady se velí, a když není kázeň, tak jsou mrtví. Když se bude špatně dělat na technice, když se tu bude někdo flákat, tak ty letadla budou padat! Můžu Vám říct, že za těch dva a půl roku, co jsem tam velel, než jsem odešel do důchodu, tak jsme neměli jedinou kraksnu [leteckou nehodu]. A můžu Vám říct, že to bylo hlavně tím personálním řešením, že ta Čáslav přežila. Byly zrušeny Hradec, Pardubice, Bechyně, Budějovice, Líně, Žatec, Mošnov, Prostějov, Přerov, ale Čáslav jako základna zůstala. Tam byly největší nálety v historii letiště, tam se nalétalo 4 200 hodin ročně bez mimořádné události. Možná na to mělo i vliv to, že Čáslav byla jediným letištem, kde velitelem základny byl reaktivovaný. To je také možné, že to bylo z politických důvodů nějak podržené, ale my jsme tam tu práci skutečně odváděli. Musel jste těm lidem říct, ať zapomenou na minulý režim, že dneska máme nějaké výložky, z toho plynou nějaké povinnosti, a že když ty povinnosti budou plnit tak, že doslouží do toho důchodu.*“³⁰³

3. 2. Vojenské sdružení rehabilitovaných

Vojenské sdružení rehabilitovaných armády České republiky (VSR), jež je hlavní institucí sdružující vojáky z povolání perzekuované minulým režimem, je jednou z organizací aktivně se podílejících na utváření, udržování a proměně kolektivní paměti zkoumané skupiny

³⁰² ÁRLT, Rudolf. *Životopisné vyprávění*, s. 9.

³⁰³ ÁRLT, Rudolf. *Životopisné vyprávění*, s. 10.

narátorů.³⁰⁴ Velkou roli v tomto procesu upevňování a předávání společné identity sehrávají dva prvky – morální „vyšší“ posláni (tj. pravdivě informovat širokou veřejnost o minulých křivdách spáchaných totalitním režimem) a materiální „společné“ cíle (tj. dosáhnout adekvátního finančního odškodnění).

Počátky Vojenského sdružení rehabilitovaných jsou spojeny se vznikem SVO, k jehož založení došlo 16. prosince 1989 v kině Kyjev za účasti ministra národní obrany Miroslava Vacka. V roce 1994 po přijetí závěrů celostátní konference SVO došlo k přejmenování organizace na Vojenské sdružení rehabilitovaných armády České republiky, což mělo signalizovat rozchod se všemi postkomunistickými levicovými pohledy na armádu. Již od svého vzniku se sdružení ostře vymezilo proti všem stoupencům komunistického režimu, když mimo jiné přijalo usnesení stanovující, že členem nejvyššího orgánu sdružení, tj. Ústřední rady, může být pouze držitel čistého lustračního osvědčení.³⁰⁵

VSR je nezávislým, dobrovolným, nadstranickým, profesním, neziskovým a společenským sdružením, jež sdružuje bývalé vojáky z povolání a občanské pracovníky vojenské správy a občany České republiky, kteří byli v letech 1948 až 1989 z politických důvodů perzekuováni a podle zákona č. 87/91 Sb., nebo zákona č. 119/90 Sb., mimosoudně či soudně rehabilitováni. V současnosti čítá VSR 1 246 členů,³⁰⁶ kteří se různou měrou podílejí na aktivitě sdružení, a to jak v rovině občanské, sociální, právní, ekonomické či kulturní, tak v rovině politické. Historickým a politickým významem se sdružení programově řadí k odbojovým organizacím a hlásí se ke kontinuitě třetího – protikomunistického – odboje.³⁰⁷

³⁰⁴ Za další organizaci lze považovat po sametové revoluci znovu obnovený Svaz letců ČR. Nicméně v tomto případě se jedná především o stavovskou a profesní organizaci pilotů a dalších příslušníků letectva – svou činností a záměrem se tedy přímo nezaměřuje primárně na bývalé letce perzekuované minulým režimem. Svaz letců tak představuje spíše jen jednu z dalších platforem umožňující setkávání a vzájemnou komunikaci určité skupiny lidí, včetně „osmašedesátníků“. Početně jde o přibližně stejně velkou organizaci. Počet členů k 12. únoru 2011 byl 1248 členů (z toho 44 bývalých příslušníků RAF, tj. veteránů druhé světové války). K historii Svazu letců viz. BORO VAN, Václav. *Po zavátých stopách*, s. 154-158.

³⁰⁵ VSR se po celou dobu své existence snaží upozorňovat na dřívější normalizátory, kteří dodnes slouží v armádě, popř. pobírají výsluhy za odsloužená léta. V roce 2003 upozornilo VSR tehdejšího ministra obrany Jaroslava Tvrdíka na normalizační minulost rektora Vojenské akademie v Brně prof. Obermanna, přičemž požadovalo, aby byl tento člověk odvolán z funkce a bylo mu tak zabráněno v dalším působení při výchově důstojnického sboru armády. Ministerstvo zcela nepochopitelně, namísto toho, aby celou věc prošetřilo, předalo obvinění vedení VA. Výsledkem byla žaloba prof. Obermanna na VSR – žalovaným byl v tomto případě, statutární orgán, plk. Ing. Rudolf Árlt, tehdejší předseda Ústřední rady VSR. Spor se po několika odvoláních dostal až k Vrchnímu soudu v Praze, který potvrdil názor VSR, že bývalý rektor VA se dlouhodobě a aktivně podílel na normalizačních čistkách v armádě. Celý průběh soudního sporu nakonec přispěl k právní formulaci osoby, kterou lze považovat za „normalizátora“ a „typického normalizátora“. PROCHÁZKA, Stanislav. *Vzpomínka po 40. letech*, s. 80.

³⁰⁶ Údaj platný k 31. prosinci 2010. Srv. *Zpravodaj Vojenského sdružení rehabilitovaných 1/2011*, s. 2. Dostupné z <http://www.rehabilitovani-vojaci.cz>.

³⁰⁷ *Ibid.*, s. 1. Podmínky pro činnost VSR jsou vytvořeny zákonem o sdružování č. 83/90 Sb. a obsahem *Narizení vlády č. 145/04* ze dne 17. března 2004 a aktivitami Klubů vojenských důchodců při Krajských vojenských velitelstvích. VSR úzce spolupracuje s orgány všech stupňů řízení a velení včetně Ministerstva obrany ČR.

Členem VSR může být občan České republiky, nebo bývalý československý občan, který se „nezpronevřil cti příslušníka ozbrojených sil či sborů, jednáním, nebo činem, který měl za následek politické, nebo náboženské pronásledování, či poškozování jiných občanů.“³⁰⁸ Sdružení „vyvíjí úsilí k tomu, aby dějiny národního odboje za svobodu, demokracii, národní a státní samostatnost, byly zpracovány a vykládány pravdivě a objektivně“.

K naplnění tohoto cíle byla v rámci sdružení zřízena Vojensko-historická komise, která se, vedle analytického zpracování témat spojených s vývojem v armádě, stala hlavním činitelem při „zdůvodnění nutnosti a oprávněnosti vyššího legislativně právního posouzení“ postavení rehabilitovaných bývalých vojáků z povolání a občanských zaměstnanců vojenské správy, kteří prožili nezákonnou vojenskou, politickou a občanskou perzekuci komunistickým režimem.³⁰⁹

Mezi aktuální cíle sdružení patří především snaha o vypracování a schválení „skutečně spravedlivého“ zákona o třetím (protikomunistickém) odboji, který by „oprávněně“ ocenil každého, kdo se „postavil“ totalitní moci“.³¹⁰ Hlavním problémem tohoto zákona zůstává dodnes přesně nedefinovaný pojem „protikomunistického odbojáře“. Parlamentu bylo předloženo již několik návrhů, ale žádný (mimo návrhu VSR z roku 2004) nepočítal se zařazením příslušníků ČSLA propuštěných během období tzv. normalizace po bok ostatních skupin (např. političtí vězni nebo váleční veteráni), kteří byli komunistickým režimem cíleně perzekuováni.³¹¹

Důvodem nesouhlasu některých zákonodárců je především obecně sdílený názor, že by neměli být finančně odškodňováni lidé, kteří byli v minulosti (bez ohledu na to zda před rokem 1968 či po něm) členy komunistické strany a aktivně sloužili režimu, což byla, vzhledem k tehdejší koncepci ČSLA jakožto instituci zajišťující obranu socialismu, většina mimosoudně rehabilitovaných vojáků.

³⁰⁸ Stanovy Vojenského sdružení rehabilitovaných z roku 2010, s. 1. Dostupné z <http://www.rehabilitovani-vojaci.cz>.

³⁰⁹ PROCHÁZKA, Stanislav. *Vzpomínka po 40. letech*, s. 81. Pod vedením této komise vznikly například sborníky vzpomínek rehabilitovaných na srpen 1968 a následnou normalizaci: CHRÁSTIL, Sylvestr; NOVOTNÍK, Jiří. *Vojáci, kteří neztratili svou čest I.-II.*

³¹⁰ *Zpráva pro 12. Celostátní konferenci VSR dne 15. listopadu 2010*. In: *Zpravodaj Vojenského sdružení rehabilitovaných 4/2010*, s. 2-11. Dostupné z <http://www.rehabilitovani-vojaci.cz>.

³¹¹ PhDr. Miroslav Pavlík, předseda VSR, opakovaně upozorňuje na negativní roli Konfederace politických vězňů (KPV) v procesu tvorby zákona o protikomunistickém odboji. Ačkoliv předsednictvo VSR aktivně spolupracovalo s řadou odbojových organizací, včetně KPV, na verzi tohoto zákona, nakonec byl vypracovaný návrh představiteli KPV „zamlčen“ a ke schválení předložen jiný. Původní návrh má nicméně VSR stále k dispozici a hodlá jej v nejbližší době opětovně předložit. *Ibid.*, s. 6, 17.

Vedoucí Vojensko-historické komise VSR, plk. Ing. Jiří Novotník, k tomu dodává: „Někteří nám bývalým vojákům z povolání často vyčítají, že jsme sloužili režimu KSČ. Sloužili jsme s dobrým úmyslem v systému obrany vlasti, což bylo režimem zneužito. Nesloužili snad režimu ti, co kopali uranovou rudu a ti, co ji vyváželi do bývalého SSSR? Nesloužili režimu ani ti, co plnili dodávky na 120 %, a ti, kteří organizovali a prováděli represe proti vlastnímu lidu v zájmu režimu, a rovněž ti, kteří nalévali do hlav národa nutnost třídního boje a jiné bludy marxismu – leninismu?“³¹²

Pomyslný olej do ohně přilila také první ministryně obrany Vlasta Parkanová, když se v souvislosti s projednávaným zákonem vyjádřila v osobním dopise jednomu ze členů sdružení (konkrétně plk. Ing. Karlu Štěpánkovi) v tom smyslu, že finanční odškodnění pro ty, co byli „vyhozeni z armády po roce 1968 nepřichází v úvahu, protože se podíleli na likvidaci kvalitního československého velitelského sboru v době čistek po roce 1948“.³¹³ Podle současného předsedy VSR, PhDr. Miroslava Pavlíka, by přitom stačilo „pouhých“ 100 milionů korun z resortu Ministerstva obrany ČR na odškodnění všech mimosoudně rehabilitovaných: „umíráme [rehabilitovaní] po desítkách a všichni čekají náš úplný zánik, což nebude armádu stát nic“.³¹⁴ Bez ohledu na oprávněnost či neoprávněnost požadavků sdružení na plošné finanční odškodnění svých členů zůstává nepopíratelnou skutečností, že vysoký věk rehabilitovaných, který se již nyní pohybuje mezi 70 – 85 lety, bude nadále růst, zatímco členská základna se bude ztenčovat.³¹⁵

Význam VSR a jeho úloha v procesu působení na kolektivní paměť zkoumané skupiny je zřejmá. Sdružení se aktivně podílí jak na veřejném připomínání křivd spáchaných minulým režimem na jednotlivých členech (ale i obětech komunismu obecně), tak na upevňování kolektivní identity rehabilitovaných prostřednictvím různých společenských akcí jako je například pokládání věnců na hroby padlých, oslavy významných historických výročí, pravidelné celostátní schůze, exkurze a zájezdy s vojenskou tematikou. K šíření oficiálních názorů a postojů mezi své členy využívá organizace celostátní schůze, tištěný a elektronicky šířený *Zpravodaj Vojenského sdružení rehabilitovaných*, emailovou komunikaci a webové stránky (<http://www.rehabilitovani-vojaci.cz>).

³¹² *Zpravodaj Vojenského sdružení rehabilitovaných 1/2010*, s. 4. Dostupné z <http://www.rehabilitovani-vojaci.cz>.

³¹³ *Ibid.*, s. 6.

³¹⁴ *Ibid.*, s. 7.

³¹⁵ *Zpravodaj Vojenského sdružení rehabilitovaných 1/2011*, s. 2. Dostupné z <http://www.rehabilitovani-vojaci.cz>.

Základním motivem kolektivního snažení skupiny aktivizujícím valnou většinu členské základny tak nadále zůstává snaha o „spravedlivé“ finanční a materiální odškodnění, jež by navázalo na morální satisfakci z počátku devadesátých let.³¹⁶

3.3. Pohled narátorů na současnou armádu

Poslední oddíl je věnován názorů narátorů na současnou armádu České republiky a její úlohu na domácí a mezinárodní scéně. Tato část byla do výzkumu zařazena vzhledem k aktuálnímu stavu naší armády, jež byla od počátku devadesátých let nejprve početně redukována, přičemž tato redukce se v masovém měřítku dotkla také vojenského letectva, a následně plně profesionalizována, což zcela změnilo, jak její charakter, tak i úlohu, již měla sehrát v případném bipolárním konfliktu. Ačkoliv tedy tato problematika přímo nesouvisí s osudy jednotlivých pamětníků, přesto považuji za vhodné využít příležitosti k možnosti zprostředkování a prezentace názorů bývalých dlouhodobých příslušníků ČSLA na současný stav české armády.

Narátoři se nejčastěji vyjadřovali ke třem základním okruhům tohoto tématu – k profesionalizaci (popř. k transformaci) polistopadové armády, zrušení základní vojenské služby a obecně k situaci ve vojenském letectvu (pronájem nadzvukových letounů JAS-39 Gripen).

Armáda České republiky prošla od rozpadu Československa v roce 1993 řadou transformačních procesů, včetně vstupu do NATO v březnu 1999, nicméně teprve v dubnu 2001, po nástupu Jaroslava Tvrdíka do funkce ministra obrany, bylo rozhodnuto o její úplné profesionalizaci, která měla být dokončena v co nejkratší možné době.³¹⁷ Formálně začal

³¹⁶ Někteří narátoři v této souvislosti hovořili o dvou křídlech v rámci VSR. S trochou nadsázky lze členskou základnu rozdělit na tzv. „idealisty“ (mezi než lze zařadit například, nedávno zesnulého, genpor. v. v. Stanislava Procházkou), jež kladou důraz na seznamování veřejnosti s morálními aspekty (čest, odvaha, vlastenectví) svého postojů během Pražského jara a následné normalizace; a „materialisty“, jejichž hlavním cílem zůstává zajištění finančního odškodnění od státu, jakožto vítaného přilepšení k jejich současnému důchodu. Nicméně snahu „materialistů“ nelze v tomto případě považovat za pouhou „amorální touhu po penězích“. Členové VSR dlouhodobě a opakovaně upozorňují na vysoké důchody bývalých normalizátorů, kteří zůstali po roce 1968 v armádě a dodnes tak mají nároky na výsluhy za odsloužená léta (včetně výhod spojených se zdravotní a sociální péčí), zatímco propuštění vojáci o tento nárok přišli svým „nespravedlivým“ propuštěním - „Je pro nás rehabilitované, tehdy zlikvidované, dodnes nepochopitelné, že tito lidé, tvůrci nebo spolutvůrci tehdejších [normalizačních] politických čistek mají dodnes podle nových zákonů veškeré výhody jako řádní vojenští důchodci včetně svých rodinných příslušníků, což je pro nás rehabilitované dodnes nedosažitelné.“ Rehabilitovaní v této souvislosti mluví o tzv. „dvojím trestu“ – nejprve po roce 1968 a poté po roce 1989. In: *Zpravodaj Vojenského sdružení rehabilitovaných 1/2008*, s. 12, 16 a 19. Dostupné z <http://www.rehabilitovani-vojaci.cz>. Srv. BALDA, Josef. *Interview 1968*, s. 12-13. FORST, Milan. *Interview 1968*, s. 10. KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview 1989*, s. 9.

³¹⁷ Nicméně za „prvotního hybatele“, který přišel s myšlenkou profesionalizace armády a aktivně ji zapracoval do politických plánů, je možné považovat nynějšího premiéra vlády Petra Nečase z ODS, který v roce 1998 společně s celostátní komisí pro obranu vypracoval materiál s názvem *Česká armáda pro 21. století*, což byl

proces profesionalizace 12. listopadu 2003 schválením *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky* a byl dovršen na konci roku 2006, kdy bylo dosaženo počátečních operačních schopností ozbrojených sil České republiky v souladu s přijatým dokumentem.³¹⁸ „Příčinné souvislosti profesionalizace jsou zřejmé: profesionalizace, jež byla součástí komplexní reformy armády, nikoliv osamoceným aktem, vyplynula ze změn ve vnějším a vnitřním bezpečnostním prostředí na přelomu století.“³¹⁹

Plk. v. v. Ing. Rudolf Árlt se domnívá, že armáda se měla po roce 1989 zcela zrušit a vybudovat na nových základech, což by zajistilo jak její legitimitu, tak zvýšilo její výkonnost: „*Můj názor je ten, že po osmdesátém devátém roce se měla celá armáda jako taková rozpustit a znovu vytvořit z mladých lidí. Protože dodnes to [staré struktury] v armádě ještě přežívá. Jsou tam lidé, kteří jsou před odchodem do důchodu, čili sloužili ještě za minulého režimu a ty staré názory u nich pořád přetrvávají. Bohužel jsou tam i lidé relativně mladší, ale vychovávaní v tom [komunistickém] duchu, který tam byl. Do armády tehdy chodili lidé, o nichž se vědělo, že je to pro ně možnost jak získat funkci a moc, a že jim [komunistům] budou za to vděční a tu stranu [KSČ] budou hájit, protože jinak by těch pozic nikdy nedosáhli. Těžko se může v civilu uplatnit člověk na nějaké řídicí nebo vědecké funkci bez toho, aniž by byl schopný, zatímco u armády tu funkci získá za určitou loajalitu a schopný být nemusí.*³²⁰ *Dnes máte smlouvu [vojáka z povolání] na dva, tři nebo pět let. Můžete být na jedné funkci dejme tomu maximálně čtyři roky, ale pak musíte jít někam jinam. Tehdy [za minulého režimu] to tak nebylo, nastoupil jste jako nadporučík a dosloužil jste jako nadporučík třeba až do důchodu. Dnes, když po dvou letech nejdete na vyšší funkci, nebo nestudujete dál, tak jdete pryč. Jiná cesta není, protože kromě toho, že se vyžaduje, aby byl*

ucelený program transformace tehdejší české armády na malou, mobilní a plně profesionální armádu v časovém horizontu deseti let. KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 189.

³¹⁸ Již v říjnu 1992 přitom Institut pro strategická studia publikoval práci *Transformace československé armády – Vznik republikových armád*, v níž se nové armádě doporučovalo vydat se cestou výstavby nekonvenční a výrazně redukováné armády snížením počtů z 1 % na 0,3 – 0,5 % populace. Postupně se profesionalizující armádu měly tvořit mobilní a funkční síly s moderní výzbrojí pro obranu teritoria a účast v zahraničních misích. Tato varianta výrazně zvyšovala hospodárnost, podstatně omezovala těžkou bojovou techniku a drahé operační systémy. RAŠEK, Antonín. *Patnáct let polistopadové armády*, s. 3-4.

³¹⁹ Hlavní nebezpečí v současnosti nepředstavují „klasické“ konflikty mezi státy, ale „asymetrické hrozby“ vyplývající z terorismu, zneužití zbraní hromadného ničení, regionálních národnostních, etnických a náboženských konfliktů, zhroucení státu, migrací, živelných katastrof, organizovaného zločinu a epidemií či pandemií. Nejpodstatnějšími bezpečnostními zájmy ČR je zajištění vlastní existence, státní suverenity a nezávislosti, ochrana demokracie a životů a svobody obyvatel, včetně minimalizace rizik vyplývajících ze současných bezpečnostních hrozeb (zejména boj proti terorismu). Charakteristické pro novou strategickou doktrínu je vytvoření malých, vysoce profesionálních a specializovaných ozbrojených sil, jejichž doba připravenosti a způsoby nasazení jsou dány specifickou povahou hrozby. KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 63-64, 189.

³²⁰ ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 19.

člověk fyzicky zdatný a uměl ovládat svou zbraň, tak by měl mít také nějaké vystupování a nějakým způsobem uvažovat.³²¹ Ten, kdo byl dvacet roků v partaji [KSČ], setrval na nějakých zásadách a byl vychováván určitým směrem, tak ten názor nezmění. A teď to řeknu vulgárně, když sáhnete do krysího hnízda, vytáhnete vždycky jen krysu, když sáhnete do komunistického hnízda, vytáhnete vždycky jen komunistu. Tak to prostě je.³²²

Rozšířený byl mezi narátory také názor, že Česká republika ve své podstatě žádnou armádu nemá, a pokud ano, pak jsou její příslušníci pouhými žoldáky, jimž pojmy jako vlast a národ nic neříkají. Negativně byla hodnocena účast našich vojáků v zahraničních misích a kritika se nevyhnula ani členství ČR v mezinárodních organizacích typu NATO:³²³ „My vlastně armádu nemáme, my máme žoldnéře. Já to vnímám tak, že pokud udržujeme armádu proto, aby mohla jet do Afghánistánu, Jugoslávie a tak dále, tak to není žádná armáda. Na druhé straně je potřeba říci, že ta naše armáda začala dobře, ale já jsem tomu prostě nějak nepřišel na chuť. Podmínky mají [vojáci] vynikající, třeba když jsem se byl podívat tady na letišti, tak ta technika je samozřejmě zase o dvě generace dál. Podmínky pro piloty a techniky jsou daleko lepší. Technici jsou dnes jako doktoři, na těch letounech už se nedělá skoro žádná manuální práce. Dřív prohlídka trvala týden, deset dní a než se to éro uschoptilo, tak to celkem trvalo nějakých dvacet dní! Dnes to mají za pár hodin.“³²⁴

Obdobně se k tomuto tématu vyjádřil také Ing. Kloboučník: „Armáda je vlastně zlikvidovaná. Nemáme brannou politiku státu, což znamená, že nemáme ani žádné vodítko podle něž bychom tu armádu budovali. Pokud bychom měli počítat s útokem ze všech stran, pak bychom museli mít takovou armádu, kde by sloužili i kojenci. Za socialismu byl vždycky stanoven jasný nepřítel, čili existovala nějaká tendence směřovat obranu určitým směrem. Jenže současná doktrína takový cíl nemá, čili teď je hlavním úkolem naší armády účast v zahraničních misích, což je žoldněřská služba.³²⁵ Co má s obranou země společného současná válka v Afghánistánu? To přece nepřísluší nám, my tam nemáme vůbec žádné zájmy. Nic z toho mít nebudeme, akorát získáme nové nepřátele. Naše armáda by měla sloužit

³²¹ ÁRLT, Rudolf. *Životopisné vyprávění*, s. 10.

³²² ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 19.

³²³ Stereotyp profesionálního vojáka jako žoldnéře byl velmi živý i v období socialismu, a to nejen v rámci komunistické propagandy, ale i např. ze strany vojáků z povolání. Zatímco v pozdním středověku a v raném novověku lze vnímat pojmy „žoldněř“ a „vojenský profesionál“ jako synonyma, v kontextu novodobých dějin už to neplatí. Nicméně narátoři v tomto případě nepřijímají obecně rozšířené odlišení těchto dvou termínů – zatímco „vojenského profesionála“ můžeme definovat jako občana, jehož povoláním je služba v armádě jeho státu; „žoldněř“ naproti tomu pracuje na zakázku jakéhokoli zadavatele, ať již jde o cizí stát, hnutí sledující politické, náboženské, ideové či sociální cíle, o nejrůznější organizace, nebo třeba o soukromý podnikatelský subjekt. KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 187.

³²⁴ BALDA, Josef. *Interview ČSLA*, s. 13.

³²⁵ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 18.

zájmům tohoto státu.³²⁶ *To jsou žoldáci, kteří nemají s obranou vlasti nic společné, a když vidím, že jsou hodnoceni na úrovni našich veteránů z druhé světové války, tak se úplně stydím. To nejsou žádní veteráni, ale normální žoldnéři, kteří bojují za zájmy cizích velmocí. Navíc je to [armáda] dnes šíleně drahá věc. Pravdou zůstává, že letectvo bylo za nás předimenzované. My jsme měli devatenáct pluků, de facto dvě letecké armády, přes dva tisíce letadel!*³²⁷

Jiří Louda byl zklamán jak transformací armády, tak vstupem České republiky do NATO v roce 1999: *„Slovo ‚naše‘ mi v případě české armády příliš nesedí. Dovedete si představit, že to [vojenská technika], co tady je, by nás mělo nějak chránit nebo bránit, a proti komu, a jak? Bohužel, jsme součástí NATO, s čímž já osobně tedy nesouhlasím a nesouhlasím ani s tím, že taková organizace vůbec ještě existuje. Protože i [prezident] Havel ze začátku proklamoval, že tyhle pakty musí skončit. To byla jeho myšlenka. Jenže zatímco Varšavská smlouva skončila, NATO nadále existuje. Tahat horké kaštany z ohně za Spojené státy, které si proti sobě postavily Islám, africké a asijské země?³²⁸ Navíc si myslím, že tahle profesionální armáda, která nám v podstatě moc neslouží, je dražší než základáci. Jenomže základáci by nemohli posílat do Kosova nebo Afghánistánu. To by si nedovolili [česká vláda]. Pro tenhle cíl byla asi nakonec ta profesionální armáda vytvořena. Já jsem tedy byl také profesionál, ale byl jsem přesvědčen o tom, že sloužím svojí zemi. Existoval určitý protivník a člověk by do toho [války] šel, protože by se nedalo nic dělat, i když o to samozřejmě nikdo nestál. Ale dnes? Bipolární svět neexistuje, už nás nikdo neohrožuje. Nejideálnější by byl takový stav, kdybychom byli neutrální země jako Rakousko.*³²⁹

Výše uvedené názory jsou poplatné většinovému a dlouhodobému názoru české společnosti na armádu, neboť „moderní česká společnost vykazovala, byť v nestejně intenzitě a s určitými výjimkami (období Mnichova), kontinuální nedůvěru k armádě nebo alespoň odstup od ní bez ohledu na vládnoucí režim a také si nikdy vojenského stavu a povolání příliš necenila“,³³⁰ což může do určité míry také souviset s nechutí našich zákonodárců věnovat se tématice soudních či mimosoudních rehabilitací, popř. finančnímu odškodnění členů VSR.

Také ke zrušení základní vojenské služby se stavěli narátoři vesměs negativně. Převládaly názory, které upřednostňovaly zejména životní přínos „vojny“ pro mladé muže ve

³²⁶ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview ČSLA*, s. 39.

³²⁷ KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*, s. 18. Výjimkou byl názor Jaroslava Kuropatnického a Rudolfa Árlta: *„Jenže tady [účast armády v zahraničních misích] nejde o státní zájmy, ale o naši bezpečnost, protože to, co se děje tam, se může dít klidně i u nás.“* Srv. KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview ČSLA*, s. 11.

³²⁸ LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 15.

³²⁹ LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 16.

³³⁰ KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 312.

smyslu výchovy a životní zkušenosti:³³¹ „*Já osobně bych krátkou základní službu ponechal. Na vojně ten chlap, který tam přišel, přestože to bylo pro něj tvrdé a musel se podřít, tak se musel také něco naučit. Získal nějakou kázeň a respekt, protože tam zkrátka existoval nějaký trest a určitá solidarita. Když někdo něco provedl, tak to odkašlala celá četa třeba zákazem vycházek. Musel se naučit pořádku a tak dále. Pomohlo to [vojna] navíc třeba i nějakému profesnímu růstu potom v civilním zaměstnání. Třeba řidičák. Naučil se žít více samostatně a hlavně chovat se tak, jak je podle dané situace zapotřebí. Když měl třeba vousy, tak jsem ho nechal jít do plynové komory, aby viděl, že ta maska holt nepřiléhá, že se to nedá vydržet, a že tedy když je tím vojákem, že musí také něco splňovat. Ten voják poznal, že když se něco žádá, že je to asi odůvodněné, a že to tak prostě musí být. Takže si myslím, že ty dva nebo tři měsíce základní [vojenské] služby by tomu klukovi nijak neublížily, spíše naopak.*“³³²

V případě názorů narátorů na pronájem nadzvukových letounů třetí generace JAS-39 Gripen českou vládou, potažmo armádou, lze odpovědi rozdělit do dvou skupin – na souhlasné a nesouhlasné. Souhlas s „nákupem“ byl vyslovován nejčastěji z důvodu pokračování dlouhodobé tradice československého letectva, velmi dobré úrovni našich pilotů a nutnosti vyrovnat se podmínkám ostatních členských zemí NATO.

Argument vztahující se k nutnosti efektivního zabezpečení obrany vzdušného prostoru státu přitom vyslovil pouze Rudolf Árlt: „*Za dané situace [offsetový program] považuji nákup [pronájem] a volbu těch Gripenů za správnou a v podstatě jedinou možnou. Protože podívejte se, v případě narušitele [vzdušného prostoru] existují nějaká pravidla hry. Máte cizí neidentifikovatelný cíl třeba nad Karlovými Vary, který se blíží směrem ku Praze. L-159, Gripen, F-16, ve své podstatě cokoliv, ten cíl umí sestřelit z Čáslavi raketou, ale Vy to nesmíte udělat. Vy se tam musíte dostat, zamávat, vyhodit podvozek, aby Vás to letadlo následovalo. Pokud Vás nenásleduje, dáte výstražnou dávku, teprve potom ho můžete sestřelit. Čili důležité je, že ten nadzvukový aeroplán se tam dostane v relativně krátké době, zatímco než se tam*

³³¹ Také v tomto případě se jedná o prastarý stereotyp, že „vojna činí z chlapců muže“. V roce 1965 se tak například 72,9 % obyvatelstva ČSSR domnívalo, že ti, kdo prošli základní vojenskou službou, jsou lépe připraveni k samostatnému životu. O podobném stereotypu v české společnosti svědčí také vysoká sledovanost (ať už v minulosti či v současnosti) „normalizačního“ seriálu z vojenského prostředí *Chlapci a chlapi* (1988) a jeho časté opakování (dokonce i v hlavním vysílacím čase). *Ibid.*, s. 187.

³³² ÁRLT, Rudolf. *Životopisné vyprávění*, s. 12. Obdobně se vyjádřil také Josef Balda: *Z mého pohledu se stala myslím dost závažná chyba, že byla zrušena základní vojenská služba, protože to těm klukům chybí ať chceme nebo nechceme. Ten kluk, když přišel třeba k nám na letiště, tak to byl vyjevenej zajíc, ale pak se z něj stal chlap, protože se musel o sebe postarat a na vojně, u letectva zvláště, se i něco naučil. Když pak šel do civilu, tak dalece převyšoval svoje kamarády, kteří třeba na té vojně nebyli.*“ BALDA, Josef. *Interview ČSLA*, s. 11. Srv. FORST, Milan. *Interview ČSLA*. Třebíč, 14. 4. 2010, s. 13. Rozhovor vedl Jiří Hlaváček. KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview ČSLA*, s. 11. LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 16.

dohrabe ta podzvuková L-159, tak ten cíl už je nad Prahou.³³³ Nejvíce mě mrzí, že se letectvo neustále zmenšuje. Dnes máme čtrnáct Gripenů. Jedna letka Súček měla více letadel.³³⁴ Zkrátka musíte mít odpovídající a alespoň trochu srovnatelnou techniku. Já přece nemůžu na závody Formule-1 přijet wartburgem. Chápu, že je to drahé. Objevují se názory zlikvidovat nadzvukové letectvo úplně, někdo řekne než čtrnáct aeroplánů, tak radši žádné! Já bych byl taky rád, kdyby prezident měl vládní letku jako ve Francii, ale my máme jen čtrnáct letadel, které musí odlétat všechno.³³⁵

Příčinou nesouhlasného názoru byla obvykle vysoká finanční náročnost na pronájem a provoz letounů, poklidná aktuální mezinárodní situace bez nebezpečí přímé hrozby pro Českou republiku a naše členství v NATO, tj. obklopení spojenci. I přes uvedené výhrady nicméně narátoři nakonec přiznali, že jsou rádi, že nějaké letectvo vůbec ještě máme. Za všechny uvedme názor Josefa Baldy: „*Já s tím [nákup Gripenů] nesouhlasím, protože nám to nebylo zapotřebí. Jsme v NATO, vedle je Německo, které má nadzvukové aeroplány. Nám by tady stačily ty naše L-159. To jsou letadla, kterým teprve teď začíná svět přicházet na chuť. Ale když už se to tedy takhle udělalo, tak to považuji za jediné správné řešení, poněvadž nákup by náš stát opravdu potopil a neměli bychom těch letadel čtrnáct, ale šest nebo čtyři.*“³³⁶

³³³ ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 20.

³³⁴ ÁRLT, Rudolf. *Životopisné vyprávění*, s. 12.

³³⁵ ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*, s. 21. Srv. KUROPATNCKÝ, Jaroslav. *Interview ČSLA*, s. 11. MÍSAŘ, Jan. *Interview 1968*, s. 12-13.

³³⁶ BALDA, Josef. *Interview ČSLA*, s. 13. Srv. LOUDA, Jiří. *Interview 1968*, s. 16.

4. Závěr: „Vojáci, kteří neztratili svou čest“

Pražské jaro bylo jedním z nejvýznamnějších pokusů zemí Východního bloku o změnu politického režimu založeného na principech stalinistického komunismu. Československý experiment zašel v realizaci svých reformních cílů mnohem dále než „kontrarevoluce“ v Maďarsku nebo Polsku. Specifikem vývoje v Československu byla snaha tehdejších nejvyšších představitelů komunistické strany provádět reformu vedenou „shora“, jejímž cílem měla být komplexní změna socialistického systému a postupné směřování k přijetí základních principů pluralitní demokracie.

Iniciativa mocenské elity, jež z vlastní vůle usilovala o posílení demokratických principů v rámci vlády „jedné strany“, byla v dějinách komunismu, až na několik výjimek, něčím zcela ojedinělým. Byl to právě tlak „osvícenské“ vládnoucí garnitury „shora“, který po propojení s pozvolna se aktivizující občanskou společností „zdola“, vytvořil klima, jež umožnilo vznik ojedinělých výchozích podmínek, díky nimž směřovala vláda ČSSR i její občané po dlouhé době opět ke společnému cíli. Do té doby vzorný satelit Sovětského svazu se začal v lednu 1968 pomalu vychylovat ze své oběžné dráhy.

Proces demokratizace se nezastavil před žádnou ze složek tehdejší společnosti. Nevyhnul se tedy ani resortu Ministerstva národní obrany ČSSR. Československá lidová armáda jako jeden ze základních pilířů komunistické ideologie přijala myšlenky polednového vývoje za své a aktivně se podílela na jejich realizaci v prostředí ozbrojených sil. Stejně jako ostatním společenským skupinám, ani vojákům neměla euforie z prováděných reforem vydržet dlouho. K uvedení zásadních politických reforem do praxe již nedošlo. Přijaty byly pouze dva důležité zákony - o zrušení cenzury a rehabilitacích.

Intervence ze srpna 1968, mající za cíl potlačit „kontrarevoluci a pravicové živly“ v Československu, byla překvapením (snad až na několik výjimek) pro všechny příslušníky armády – jak pro řadové vojáky, tak pro jejich nadřízené. Rozkazy nepřipouštěly ozbrojený odpor a vojenské řády nepřipouštěly protivit se rozkazům. Vojáci tedy zůstali v kasárnách a s pocitem bezmoci, mnohdy hraničícím se vztekem, z povzdálí sledovali postupující jednotky spřátelených armád při obsazování strategicky významných pozic v celém Československu. Své postoje k obsazení země mohli vyjádřit pouze prostřednictvím zaujetí stanoviska tzv. pasivní resistance. Postupně se tak i v armádě vytvářelo hnutí neozbrojeného odporu.

Paleta možností jak sabotovat či alespoň zpomalit postup okupačních vojsk se nakonec ukázala být poměrně široká: od „pouhého“ veřejného odsuzování okupace jednotlivými vojenskými útvary, manipulování s dopravním značením, až po zapůjčení vojenských radiotechnických prostředků pro zajištění vysílání civilních orgánů či odmítnutí jakékoliv pomoci (ať už materiální či logistické) intervenčním jednotkám. Velení armády se během srpnových dnů jako celek postavilo za tehdejší vedení strany a státu, představované reformní skupinou kolem Alexandra Dubčeka. Svědčí o tom stovky stranických či služebních rezolucí z řad armády, hlásící se k důslednému pokračování v politice polednového období a trvajících na výsledcích XIV. sjezdu KSČ.

Emočně vypjaté období spojené s okupací ukončilo až přijetí listopadové rezoluce na podzim 1968, jež také naznačilo jakým směrem se bude ubírat další politický vývoj v Československu. Naděje na vzkříšení idejí Pražského jara tak byly definitivně pohřbeny. Následné změny v názorových postojích jednotlivých představitelů ÚV KSČ a „dočasné“ umístění bratrských vojsk „nastálo“ měly naznačit, že společenské ovzduší v ČSSR se začíná měnit a dříve nebo později bude muset dojít k opětovné „konsolidaci“ či „normalizaci“ poměrů.

Pomyslný hon na čarodějnice vyhlásila normalizační „inkvizice“ (paralela se středověkem je zde více než příhodná) na počátku roku 1969, kdy zasedly zvláštní komise, jež měly následujících několik let posuzovat kdo a do jaké míry se provinil proti komunistické ideologii během období Pražského jara. Jen v armádě bylo za své pravicově oportunistické názory a postoje vyloučeno ze strany přes deset a půl tisíce vojáků z povolání a téměř osm tisíc z nich propuštěno.

Vzpomínky pamětníků nejsou zcela jistě nejdůvěryhodnějším prostředkem k zaznamenání historických událostí, nicméně jsou bezesporu prostředkem nezastupitelným. Osobní výpovědi totiž v řadě svých jednotlivostí a individualit dokáží přiblížit ono těžko zachytitelné ovzduší doby, slovy českého historika Josefa Pekaře „ducha doby“, jehož prostřednictvím lze navodit autentickou atmosféru tolik potřebnou pro pochopení základních vzorců a motivů chování. „Vyprávěním životního příběhu můžeme dosáhnout něčeho, čeho jiným způsobem nelze. V tomto smyslu jsou životní příběhy užívány ke konstrukci kvality a individuálnosti. Jsou to příběhy, skrze něž se můžeme dotýkat individuálních událostí a situací v jejich singularitě.“³³⁷

³³⁷ KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.). *Otevřená minulost*, s. 73.

Během hodiny dějepisu si můžeme bez problémů zapamatovat (pokud se ve výkladu dějin dostaneme dále než do roku 1945), co se odehrálo v noci z 20. na 21. srpna 1968 v Československu, kdo byl v dané chvíli prezidentem, stejně tak jaká byla jeho rozhodnutí, jenže jaký to má význam, pokud nemáme představu o tom, jakým způsobem žili, vnímali své okolí a přemýšleli přímí účastníci této události?

Cílem této práce byl „pokus o co nejvěrnější rekonstrukci“ událostí a momentů, k nimž došlo v letech 1968 – 1974 u jednoho konkrétního útvaru vojenského letectva. Záměrně uvozuji slova jako „pokus, nejvěrnější“ a „rekonstrukce“. Žijeme totiž v postmoderní době vycházející z předpokladu, že neexistuje jediná objektivní verze minulosti. Psaní historické práce je ve své podstatě procesem neustále selekce, při němž se z různých pramenů vybírají různá fakta, která se po kritickém zvážení buď navzájem vylučují nebo doplňují. Poznátky a informace, které se shodují, do sebe postupně zapadají a vytváří tak určitý druh obrazu zkoumané reality.³³⁸ Tento obraz je však vždy bytostně subjektivní, protože je výsledkem uvažování svého tvůrce - jedince. Jiný badatel může shromážděná fakta vyhodnotit jinak a při troše štěstí sestavit podobný, ale také možná naprosto odlišný obraz zkoumané reality.

Zásadní význam pro kvalitu celé práce proto mají data, jež badatel během svého výzkumu a rešeršní přípravy nashromáždí. Vycházel jsem z drtivé většiny ze svědectví pamětníků patřících mezi skupinu lidí, která byla po roce 1968 za své postoje z armády propuštěna, perzekuována a následně po roce 1989 rehabilitována. Ukázalo se, že získat výpovědi z „druhé strany barikády“ je pro nepřekonatelný odpor potenciálních narátorů k diskusi na toto téma téměř nemožné. Proto byla také do výzkumu zahrnuta problematika „kolektivní paměti“, jež má poukázat na případné odchylky či příliš nápadné shody ve výpovědích jednotlivců. Vzhledem k tomu, že se jedná o okruh lidí se stejnou minulostí, jež se pravidelně setkává, navíc je sdružen v jednom či dvou hnutích, nelze považovat líčení tehdejších událostí za zcela přesný průběh, nýbrž za rekonstrukci, která je výsledkem kombinace tehdejších a současných názorů pamětníků, navíc navzájem sdílených a komunikovaných v rámci dané skupiny.

Dovoluji si nicméně tvrdit, že část práce mapující události Pražského jara u 28. sbolp je podložena dostatečně širokou škálou literatury, výpověďmi narátorů (včetně korektivu v podobě vzpomínek Ing. Jana Mísaře) a také archivními materiály různé provenience, což

³³⁸ Historiografie je výběrová, stejně jako je výběrový i diskurs vyprávění a obrazu, který redistribuuje a podává fakta z minulosti v jistém společném rámci děje a z hlediska jistého pozorovatele. VAŠÍČEK, Zdeněk. *Obrazy minulosti : O bytí, poznání a podání minulého času*. Prostor, 1996, s. 37.

možnost případného zkreslení rekonstrukce zkoumaného období na základě stejnorodé skupiny narátorů (tj. rehabilitovaných) snižuje na minimum. Taktéž přiložené životní příběhy a přepisy rozhovorů s jednotlivými pamětníky by měly čtenáři umožnit, nezávisle na svých závěrech, interpretovat zkoumané téma a udělat si tak na věc vlastní názor.

Pokusme se nyní v závěru shrnout základní poznatky týkající se kolektivní paměti bývalých příslušníků 28. sbolp. Budeme se přitom inspirovat, již v metodologické části zmiňovaném, schématem AGIL, které vychází z předpokladu, že obdobně jako každý sociální systém, musí i kolektivní paměť zajistit pro své přetrvání čtyři základní funkce: adaptace, dosažení cíle, integrace a udržování latentních kulturních vzorců.³³⁹

Pokud jde o proces „adaptace“ postačí nám v případě kolektivní paměti, stejně tak jako u problematiky paměti obecně, spokojíme-li se s tím, že lidský mozek je po celou dobu svého života schopen neustále rekonstruovat a aktualizovat vzpomínky uložené v paměti, což filosoficky řečeno znamená, že realita existuje pouze v lidské mysli, a změníme-li vzpomínku na jistou událost, změníme i událost samu. Samozřejmě pouze v hypotetické rovině, nicméně s postupem času některé vzpomínky v naší paměti blednou a v tuto chvíli nastupuje aktivní schopnost rekonstrukce. Vzpomínky jsou doplněny jinými (podobnými) zážitky, navíc obohaceny o poznatky získané jinou cestou – například vyprávěním jiných svědků, informacemi z literatury či médií atd. Původní vzpomínka je tak rekonstruována (v případě, že je velmi útržkovitá může být dokonce zcela nahrazena), čímž vzniká vzpomínka nová – aktualizovaná - a následně připravená k okamžitému vybavení. V případě narátorů se jedná například o vzpomínky na konkrétní zážitky, které, ač dotyčný osobně neprožil, často vypráví jako by se jich ve skutečnosti fyzicky účastnil nebo se přihodily přímo jemu.³⁴⁰ Schopnost procesu adaptace v tomto případě roste hlavně po roce 1989, protože právě v tuto dobu se skupina rehabilitovaných teprve seznamuje se všemi fakty a dostupnými informacemi o období Pražského jara a tzv. normalizace a vyměňuje si své poznatky o této době v rámci členství v jednotlivých organizacích (VSR, popřípadě SL ČR), které sdružují lidi s podobným osudem.

Další funkce kolektivní paměti se zaměřuje na „dosažení cíle“, resp. stanovování dominant paměti (či epifanií) – tj. upřednostňování těch vzpomínek, které slouží k legitimizování minulosti a upevňování kolektivní identity. Dominanty jsou hlavní prvky,

³³⁹ Schématicky, včetně volné aplikace konceptu AGIL, je kolektivní paměť narátorů, resp. její základní podoba, znázorněna a poznatky shrnuty v *Tabulce č. 8 v Příloze*.

³⁴⁰ Tak například Ing. Forst v některých chvílích hovoří o srpnových dnech na letišti, jako by tam skutečně byl, ačkoliv byl v té době na dovolené v Jugoslávii a vrátil se až na konci září. Stejně tak Ing. Kloboučník líčí několikrát setkání s Ludvíkem Svobodou, přičemž mu osobně přítomen nebyl aj.

kteří utvářejí celistvý životní příběh každého člověka – v případě rehabilitovaných jsou to vzpomínky na klíčové události jejich života, které mají osvětlit následující vývoj a pozdější rozhodování. V období dětství se jedná zejména o vzpomínky na druhou světovou válku jako přelomovou událost dějin dvacátého století, jež má „ospravedlnit“ narátorů vstup do KSČ. Narátoři často upozorňovali na to, že do strany vstoupili jako mladí a nerozvážení, buď pod vlivem tehdejší ideologické propagandy, nebo pod tlakem vnějších okolností.

Místo a úlohu KSČ v životě jednotlivců lze sledovat ve dvou vzájemně propojených rovinách „hodnotově existenciální“ (světový názor a víra) a „materiálně existenční“ (zajištění běžných podmínek existence).³⁴¹ První rovina vztahu k ideologii převládá u většiny pamětníků zhruba od období dospívání přibližně do poloviny šedesátých let³⁴² a je spojena s nadšením pro „budování socialismu“. Určitou roli zde hraje také generační hledisko – konkrétně tehdejší mladý věk narátorů a jejich zkušenost s druhou světovou válkou. KSČ získala většinu svých stoupců právě díky náladám válkou zdecimovaného obyvatelstva: touha změnit svět a začít znovu, zvláštní komplex msty na Západu za Mnichov, obdiv ke Stalinově Rudé armádě (Osvoboditelce) a ke komunistům obecně kteří vyšli z okupace s velkým morálním kreditem.³⁴³ Od poloviny šedesátých let se miska vah začíná nenápadně, a od konce roku 1968 již zcela nepokrytě, přesouvat z jedné roviny do druhé. „Materiálně existenční“ rovina je přitom typická pro celé období tzv. normalizace a vychází z ustálené teze o komunistickém režimu, který si zajišťuje formální souhlas a oddanost své ideologií, prostřednictvím poskytování sociálních jistot a částečných ústupků svým občanům. Samozřejmě, že v případě narátorů se o jakékoliv sympatii vůči KSČ po roce 1968 a následném propuštění z armády již nedá hovořit. Zejména ve stáří však převládá pozitivní postoj k levicovým pohledům na společnost ve smyslu utopických představ komunistické společnosti.

Další epifanií paměti je vstup do armády, jakožto další ze zásadních životních změn, která zcela poznamenala jak rodinný život, tak především osobnost a charakter člověka ve smyslu stanovení nového žebříčku hodnot. Armáda je spojena s kázní, morálkou, disciplínou a vlastenectvím. Na rozdíl od třídní armády dělnicko-rolnických kádří padesátých let je armáda šedesátých let (ČSLA) moderní a kvalitně vycvičenou armádou Východního bloku, která, pokud jde o kvalitu, snese i srovnání s „neporazitelnou“ armádou Sovětského svazu.

³⁴¹ Částečně převzato dle: KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.). *Otevřená minulost*, s. 156.

³⁴² U některých narátorů je „procitnutí“ z nadšení pro komunistickou ideologii spojeno již s rokem 1956, tj. s informacemi o průběhu XX. sjezdu KSSS. Např. Josef Kloboučník.

³⁴³ KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.). *Otevřená minulost*, s. 157.

Období strávené v armádě chápe každý narátor jako „zlatý věk“ svého života, kdy se mohl aktivně věnovat létání a své práci, která ho naplňovala. Do určité míry lze vysledovat i vazbu na přechod z období dospívání do produktivního věku spojenou se vstupem do manželství a založením rodiny, což ještě navíc koresponduje s obecně přijímanou tezí o zlatých šedesátých letech a pozdějším uvolnění. Tyto momenty mají legitimizovat především službu v socialistické armádě, která byla oporou vládnoucího režimu a později během tzv. normalizace i jeho represivní složkou.

Dominanty „středního období“ lze označit za „krizové“ – po zlatém věku přichází doba temna: intervence vojsk Varšavské smlouvy, propuštění z armády a vyloučení z KSČ (někdy v opačném pořadí a s různým časovým odstupem v horizontu několika let). Tyto okamžiky jsou spojeny s celospolečenským úpadkem a změnou poměrů. Narátoři často poukazují na bezpátečnost a bezcharakternost kariéristů, kteří bez ostychu hodili své dosavadní kamarády přes palubu jen proto, aby se dostali do vyšších funkcí. Toto období je ze všech nejdůležitější, protože vytváří prostor pro obhajobu vlastních postojů a pozdějších názorů. Vyzvedávají se pojmy jako čest, vlast, odvaha a morálka. Hodnocení této fáze života je často zpětně megalomanské, nejprve se poukazuje na výše uvedené momenty a neochvějně postoje, místy ovšem vyplouvají na povrch také autentické pocity jako strach, úvahy nad vlastním postojem a nejistota, toho co bude, které dodávají tématu lidskost. Objevují se také paušální hodnocení – nejprve jsou okupanti jako celek odsouzeni, následně však narátoři vzpomínají na jednotlivé osobní rozhovory a hodnocení se zmírňuje a racionalizuje. Čím více do hloubky je dané téma rozebíráno, tím více dochází vyplouvají na povrch zjištění, že dotyční byli mnohem více ve vleku událostí než, že by se zcela úmyslně postavili na stranu „odporu“ a cíleně se tak nechali vyhodit ze zaměstnání, kterému zasvětili celý svůj dosavadní život. Logický motiv „nějak to přežít“ nakonec prostupuje většinou rozhovorů a je skrytou součástí mnoha výpovědí pamětníků. Do určité míry zde silně působí také tendence spojená se současným vysokým věkem narátorů přehodnocovat a bilancovat svůj uplynulý život a včetně jeho významných milníků.

Nejmladší epifanie, čili pro život relevantní momenty, jsou spojeny s polistopadovým vývojem. Proměňují se podle dalšího životního směřování narátorů – většina zvolila setrvání v dosavadním (civilním) zaměstnání nebo odchod do důchodu, část však přistoupila na nabídku reaktivace od tehdejšího MNO ČSFR. Sametová revoluce se zapsala do paměti většiny jako rozporuplná událost, která na jednu stranu svrhla normalizační režim, na stranu druhou její představitelé (především první prezident Václav Havel) nesplnili původní očekávání a naděje. Mnozí z narátorů se aktivně účastnili zakládání místních Občanských fór,

a mnozí také byli zklamaní pozdějšího vývoje této „unikátní“ politické platformy (vznik ODS). Pro mnohé je tato dominanta prostředkem k tomu, aby legitimizovala jejich negativní postoj k současné vnitrostátní i mezinárodní politické situaci (česká vládní krize, zadlužení státu, úloha USA jako globálního policisty, existence NATO) a celospolečenskému úpadku. Z pozitivních dominant polistopadového období lze vyzdvihnout vzpomínky na rehabilitaci, popř. reaktivaci. Přestože ani tento proces se neobešel bez komplikací, a je navíc stále aktuální v souvislosti s přijetím plánovaného zákona o třetím odboji, je považován alespoň za částečné morální ocenění, které je zpětným ujištěním, že ať už šlo o úmysl nebo náhodu, nakonec udělali narátori správnou věc, když se proti okupaci v srpnu 1968 postavili.

Třetím prvkem celého systému je „integrace“ – tedy schopnost organizovat vzpomínky kolem orientačních bodů v prostoru a čase, jež umožňují blíže lokalizovat vyvolané vzpomínky. Domnívám se, že „integrace“ v tomto pojetí by mohla být jakousi nadstavbou dominanty, která umožňuje její snazší vyhledání. Jedná se o zasazení do širšího kontextu prostorového a časového celku - „sociálního rámce“ -, který je tvořen nejen naší běžnou zkušeností, ale také biografickými, politickými a historickými pojmy (tj. heterostereotypy a autostereotypy). Tyto „sociální rámce“ se tak často kryjí s oficiální historickou periodizací dvacátého století v rámci soudobých dějin. První životní epochou narátorů je tak poválečná doba, která je v tomto případě vymezena vzdělávacím procesem (především základním a středním) – jedná se o jednu velkou kategorii vzpomínek vztahující se k rodině, dospívání a studiu. Mezi vzpomínky na toto období tak například patří všechny zážitky ze školních let, včetně dospívání a dětství. Jedná se o záchytný bod, který v sobě spojuje prostředí domova a vzdělávacích institucí. Druhou částí integračního procesu je období Pražského jara, jež propojuje dominanty zásadního významu spojené s okupací na letišti v Čáslavi. Do tohoto období se již zpětně promítá pozdější mediální a historická produkce pojednávající o tomto tématu (tj. knihy, novinové články, televizní pořady atd.). Následuje období tzv. normalizace organizující vzpomínky kolem civilního zaměstnání a místa jeho výkonu. Posledním integračním prostorem a časem – „sociálním rámcem“ - je domov narátora a jeho okolí v čase demokratické společnosti. Tento integrační bod v sobě zahrnuje dominanty spojené s rehabilitací a reaktivací, ale také s důchodovým věkem a rodinou.

Závěrečným a pro kolektivní paměť nejdůležitějším prvkem celého systému je „udržování kulturních vzorců“ – tj. schopnost reprodukce a udržování celého systému. V rámci konceptu kolektivní paměti se tedy jedná především o zajištění a předávání vzpomínek zkoumané skupiny, popř. její identity, dalším generacím či zájemcům o tuto

identitu. V základní rovině se na reprodukci názorů a postojů každého narátora po celou dobu jeho života podílí jeho rodina a nejbližší, tj. potomci a příbuzní. Stejně tak to však mohou být jeho spolupracovníci, přátelé či známí, kteří převezmou od daného jedince určitou část jeho zvyků nebo příběhů, jež potom šíří dál. Nicméně mezi zkoumanou skupinou narátorů se jako nejdůležitější v tomto procesu jeví organizace a sdružení zajišťující oficiální přetrvání identity a paměti daného kolektivu napříč celou společností – tj. Vojenské sdružení rehabilitovaných AČR a Svaz letců ČR. Tato uskupení nejenže udržují mýtus „vojáků, kteří neztratili svou čest“ uvnitř zkoumané skupiny, ale také jej oficiálně prezentují široké veřejnosti a starají se o jeho neposkvrněnost a vysoký morální kredit. „Skupiny, které se konstituují na bázi určitého pospolitého vzpomínání, svoji minulost ochraňují a střeží. Důležité je v tomto směru jednak vědomí jedinečnosti, pramenící z diferenciací vzhledem k okolnímu světu, jednak vědomí identity, trvání v čase, které je pěstováno s péčí o zapamatovaná fakta o jejich výběr.“³⁴⁴

Existence mýtu „vojáků, kteří neztratili svou čest“ v souvislosti s rokem 1968 v české společnosti je nepochybně realitou, protože okupace vojsky Varšavské smlouvy splňuje všechny tři náležitosti, jež má mít každý „správný“ historický mýtus.³⁴⁵

Jako každý mýtus, má i příběh propuštěných vojáků z povolání po srpnu 1968 svou hlavní dějovou linku („příběhovost“): elitně vycvičení vojáci připravení položit svůj život při obraně vlasti, byli nečekaně a zákeřně přepadeni přesilou z Východu. Místo boje však museli uposlechnout rozkazu a složit zbraně, což je nejprve zdecimovalo, ale následně inspirovalo k využití různých forem neozbrojeného odporu, za což je také později stihl krutý trest. Po sametové revoluci však byli za svou statečnost a chrabrost náležitě odměněni. Druhý základní prvek historického mýtu představuje jeho „schematičnost“, která je nadřazena úsilí o pravdivost historického poznání, nebo se dokonce ocitá v rozporu s ním. Pokud jde o intervenci nechybí zde především fáze sporu: boj mezi dobrem (vojáky ČSLA, popř. občany ČSSR) a zlem (Sovětským svazem, popř. vojsky Varšavské smlouvy), ani některé další heterostereotypy (např. slovanská holubičí povaha, motiv zrady aj.). Poslední náležitostí každého správného historického mýtu je jeho zakořeněnost v historickém a národním povědomí dané společnosti. Srpen 1968 je v tomto případě, stejně jako Mnichov 1938 nebo Bílá hora 1620, opět jedním z příkladů *par excellence*. Jaký je skutečný odraz tohoto historického mýtu v naší současné postmoderní společnosti však zůstává nadále předmětem vášnivých diskusí a debat.

³⁴⁴ ŠUBRT, Jiří; PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání, s. 16.

³⁴⁵ Základní prvky historického mýtu viz. KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 376.

Průměrný věk narátorů, kteří v šedesátých letech sloužili v armádě se pohyboval v rozmezí třiceti až čtyřiceti let. Někteří narátoři si již velmi dobře pamatovali průběh druhé světové války a výběr jejich povolání byl do určité míry motivován také snahou zabránit tomu, aby se podobný konflikt mohl v budoucnu opakovat. Jiní vstoupili do armády, protože to byla možnost (v mnoha případech jediná), jak se dostat k práci, která je skutečně bavila – létání a obsluha té nejmodernější techniky. Zcela nepochybně existovaly i mnohem prozaičtější důvody vstupu do armády – ošacení, strava a ubytování zdarma, to vše navíc nadprůměrně finančně ohodnoceno. Na druhou stranu byl tento komfort, zejména v případě letectva, vyvážen nebezpečím nasazení v první linii, téměř permanentní pracovní dobou a extrémně vysokými požadavky na psychický a fyzický stav jedince. Nelze zastírat, že příslušníci 28. sbolp byli elitně vycvičení vojáci připravení nasadit svůj život pro obranu socialistického tábora, a to i v případě jaderné války. Míra jejich oddanosti a loajality vůči režimu však začala během šedesátých let postupně klesat, což bylo spojeno s vývojem na domácí i mezinárodní politické scéně. Vojáci z povolání by neměli být srovnáváni s příslušníky veřejné či státní bezpečnosti, už jen z toho důvodu, že ČSLA v šedesátých letech nebyla represivní složkou mocenského aparátu státu. Její primární funkcí byla obrana ČSSR před potenciální hrozbou zvenčí, byť vnucenou Sovětským svazem a uměle vytvořenou na ideologickém základě.

Stejně jako v ostatních patrech společnosti i v armádě vyvolalo Pražské jaro řadu změn a diversifikovalo její členskou základnu na stoupence a odpůrce. Následné perzekuce a represe v rámci tzv. normalizace vůči vojákům z povolání, kteří se aktivně postavili proti vstupu vojsk, se svým rozsahem a způsobem provedení nelišily (ba v mnohém jej dokonce i předčily) od normalizačních opatření přijatých vůči jiným socioprofesionálním skupinám. Z tohoto důvodu se také domnívám, že finanční odškodnění bývalých vojáků z povolání, kteří byli rehabilitováni, ať už formou navýšení důchodů či výplatou jednorázové částky (nejlépe z rozpočtu Ministerstva obrany), je zcela legitimním požadavkem.

Nicméně základním předpokladem pro uspokojení tohoto požadavku je zakotvení třetího – protikomunistického – odboje *de iure*, které by mělo být předmětem široké diskuse jak laické, tak i odborné veřejnosti.

Bohužel, zdá se, že současná vnitropolitická situace nahrává zcela jiné a mnohem smutnější variantě řešení celého problému, totiž že než dojde k projednání a přijetí výše zmiňovaného zákona, nebude již koho odškodňovat...

5. Použité zkratky

AČR	armáda České republiky
armgen.	armádní generál
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSSR	Československá socialistická republika
gen.	generál
GŠ OS SSSR	Generální štáb ozbrojených sil Sovětského svazu
HPS	Hlavní politická správa
kpt.	kapitán
KPV	Konfederace politických vězňů
mjr.	major
MNO	Ministerstvo národní obrany
NATO	Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization)
npor.	nadporučík
nrtm.	nadrotmistr
OF	Občanské fórum
plk.	plukovník
por.	poručík
pplk.	podplukovník
PŠM	politické školení mužstva
PVOS	protivzdušná obrana státu
RTZ	prostředky radiotechnického zabezpečení
sbold	stíhací bombardovací letecká divize
sbolp	stíhací bombardovací letecký pluk
SČSDP	Svaz československých důstojníků a praporčíků
SL ČR	Svaz letců České Republiky
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SVAZARM	Svaz pro spolupráci s armádou
SVP	Svaz vojáků z povolání
ÚSD AV ČR	Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, v. v. i.
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV KSSS	Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu
VA AZ	Vojenská akademie Antonína Zápotockého
VHÚ	Vojenský historický ústav
VK KC OF	Vojenská komise Koordinačního centra Občanského fóra
VKR	Vojenská kontrarozvědka
VSR	Vojenské sdružení rehabilitovaných
VTA	vojenská technická akademie
VÚ	vojenský útvar
v. v.	ve výslužbě
VVP	vojenský výcvikový prostor
ZVP	zástupce pro věci politické

6. Seznam literatury a jiných pramenů

6.1. Rozhovory

- ÁRLT, Rudolf. *Životopisné vyprávění*. Kolín, 24. 4. 2009.
- ÁRLT, Rudolf. *Interview ČSLA*. Kolín, 27. 4. 2009.
- BALDA, Josef. *Životopisné vyprávění*. Čáslav, 30. 3. 2009.
- BALDA, Josef. *Interview ČSLA*. Čáslav, 31. 3. 2009.
- BALDA, Josef. *Interview 1968*. Čáslav, 23. 6. 2010.
- FORST, Milan. *Životopisné vyprávění*. Třebíč, 12. 4. 2010.
- FORST, Milan. *Interview ČSLA*. Třebíč, 14. 4. 2010.
- FORST, Milan. *Interview 1968*. Třebíč, 27. 5. 2010.
- KLOBOUČNÍK, Josef. *Životopisné vyprávění*. Ronov nad Doubravou, 5. 2. 2009.
- KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview ČSLA*. Ronov nad Doubravou, 10. 2. 2009.
- KLOBOUČNÍK, Josef. *Interview 1968*. Ronov nad Doubravou. 24. 6. 2010.
- KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Životopisné vyprávění*. Čáslav, 20. 4. 2009.
- KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview ČSLA*. Čáslav, 22. 4. 2009.
- KUROPATNICKÝ, Jaroslav. *Interview 1968*. 22. 6. 2010.
- LOUDA, Jiří. *Životopisné vyprávění*. Hradec Králové, 15. 5. 2010.
- LOUDA, Jiří. *Interview 1968*. Hradec Králové, 16. 5. 2010.
- MÍSAŘ, Jan. *Interview 1968*. Libice nad Doubravou, 7. 3. 2011.

Všechny rozhovory s narátory byly realizovány autorem této práce a jsou uloženy v jeho soukromém archivu. Část rozhovorů je zpřístupněna ve sbírce *Rozhovory při COH ÚSD AV ČR*, v. v. i.

6.2. Literatura

- ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť : písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha : Prostor, 2001. 317 s.
- BAČOVÁ, Viera (ed.). *Historická paměť a identita*. Košice : Společenskovedný ústav SAV, 1996. 96 s.
- BÁRTA, Miloš et al. *Československo roku 1968 II. : Počátky normalizace*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1993. 134 s.
- BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha : Mladá fronta, 2007. 514 s.
- BENČÍK, Antonín; DOMAŇSKÝ, Josef. *21. srpen 1968*. Praha : Delta, 1990. 156 s.
- BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy : květen 1955 - srpen 1968*. Praha : Ministerstvo obrany ČR, 2008. 257 s.
- BÍLEK, Jiří. Svaz československých důstojníků a praporčíků a Svaz letců ČSSR v letech 1968 – 1971. In: *Historie a vojenství*. 2003, roč. 52, č. 3-4, s. 538-556.
- BOROVAN, Václav. *Po zavátých stopách : historie Svazu letců ČR*. Praha : Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, 1998. 179 s.
- ČEŘOVSKÝ, Zbyněk. *Přepadení vojsky Varšavské smlouvy : svědectví zástupce velitele letiště v Hradci Králové*. Olomouc : Votobia, 2001. 247 s.
- DÚBRAVČÍK, Jan. *Dvacítka : historie 20. stíhacího, později stíhacího bombardovacího leteckého pluku*. Cheb : Svět křídel, 2004. 283 s.
- DÚBRAVČÍK, Jan. *Osmadvacítka : historie 28. stíhacího bombardovacího leteckého pluku*. Cheb : Svět křídel, 2007. 298 s.
- DÚBRAVČÍK, Jan et al. *Padesáté výročí založení leteckého pluku v posádce Čáslav : základna taktického letectva (1957 – 2007)*. Praha : Ministerstvo obrany ČR - Agentura vojenských informací a služeb, 2007. 47 s.
- DVOŘÁK, Jaroslav. *Letcem ve studené válce*. Praha : Erika, 2003. 323 s.
- DVOŘÁK, Jaroslav. Vojenské důvody invaze do Československa v roce 1968. In: *Soudobé dějiny*. 1994, roč. 1, č. 4-5, s. 591-597.
- FIDLER, Jiří. *21. 8. 1968 – okupace Československa : bratrská agrese*. Praha : Havran, 2003. 195 s.
- GRYGAR, Jakub. Historie, paměť, autobiografie : Poznámky k tematizování minulosti. In: *Lidé města*. 2002, roč. 4, č. 7, s. 139-152.
- HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009. 289 s.

- HLAVÁČEK, Jiří. *Sloužili jsme vlasti : Biografická vyprávění příslušníků Československé lidové armády v Čáslavi, kteří opustili armádu v důsledku sovětské okupace v srpnu 1968*. Praha, 2009. 89 s. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií.
- HOTTMAR, Aleš; MACKOVÍK, Stanislav. *JaPo Publishing* [online]. 7. 6. 2008 [cit. 2010-12-01]. Rudé hvězdy nad Československem 1968 – 1991, Část První. Dostupné z WWW: <http://www.japo.eu/download/RA%201_CZ.pdf>.
- CHRASTIL, Sylvestr. *Normalizace Československé armády na počátku 70. let*. Brno : Vojenská akademie, 2002. 201 s.
- CHRASTIL, Sylvestr; NOVOTNÍK, Jiří. *Vojáci, kteří neztratili svou čest I. : sborník vzpomínek československých vojáků na srpen 1968 a následná normalizace československé armády*. Praha : Ministerstvo obrany ČR - AVIS, 2002. 191 s.
- CHRASTIL, Sylvestr; NOVOTNÍK, Jiří. *Vojáci, kteří neztratili svou čest II. : sborník vzpomínek československých vojáků na srpen 1968 a následná normalizace československé armády*. Brno : Vojenské sdružení rehabilitovaných ČR, 2006. 82 s.
- KANSTEINER, Wulf. Finding Meaning in Memory : A Methodological Critique of Collective Memory Studies. In: *History and Theory*. 1999, vol. 41. no. 2, p. 179 – 197.
- KLOBOUČNÍK, Josef. *Svaz letců ČR* [online]. 25. 4. 2008 [cit. 2010-12-01]. Podrobné události roku 1968 na letišti v Čáslavi. Dostupné z WWW: <<http://www.csletci.cz/adakt/30.htm>>.
- KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách : sociohistorické črty*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 579 s.
- KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.). *Otevřená minulost : autobiografická sociologie státního socialismu*. Praha : Karolinum, 2009. 371 s.
- KULIČ, Evžen. *U letectva je krásně*. Cheb : Svět křídel 1998. 175 s.
- KUSÁ, Zuzana. Problém pravdivosti informací v životopisných rozprávaniach. In: *Genealogicko – heraldický hlas*. 1995, roč. 5, č. 2, s. 17-20.
- LE GOFF, Jacques. *Paměť a dějiny*. Praha : Argo, 2007. 264 s.
- LUNĚK, Petr (ed.). *Plánování nemyslitelného : československé válečné plány 1950 – 1990*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. 446 s.
- MACÁK, Milan. *Tváří v tvář okupaci : příběh čs. vojenské rozvědky v srpnu 1968*. Praha : Ministerstvo obrany ČR - AVIS, 2008. 157 s.
- MADRY, Jindřich. Mocenský zvrát v dubnu 1969 a podíl vojáků na jeho provedení. In: *Historie a vojenství*. 1992, roč. 41, č. 4, s. 103-134.

- MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. 169 s.
- MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus : paměť a politická identita*. Praha : Argo, 2009. 273 s.
- MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremle*. Praha : Mladá Fronta, 1990. 283 s.
- NEDBÁLEK, Vinek. *Jaro skončilo v srpnu*. Praha : Ideál, 2005. 98 s.
- PAUER, Jan. *Praha 1968 : vpád Varšavské smlouvy*. Praha : Argo, 2004. 358 s.
- PAULÍK, Jan. *Po invazi : podkladová studie o vojenskopolitickém vývoji Československa od srpna 1968 do přelomu let 1968 – 1969*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. 289 s.
- PECKA, Jindřich. *Sovětská armáda v Československu 1968 – 1991*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. 231 s.
- PIOTROWSKI, Pawel. Účast Polské armády na intervenci v Československu. In: BLAŽEK, Petr; KAMINSKI, Lukasz; VÉVODA, Rudolf (ed.). *Polsko a Československo v roce 1968 : sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference (Varšava 4. - 5. 9. 2003)*. Praha : Dokořán, 2006. s. 139-156.
- PORTELLI, Alessandro. The Death of Luigi Trastulli : Memory and the Event. In: *The death of Luigi Trastulli, and other stories*. New York : SUNNY Press, 1991, p. 1-28.
- POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara I. : Invaze armád Varšavské smlouvy*. Praha : Ministerstvo obrany ČR - Agentura vojenských informací a služeb, 2008. 167 s.
- POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara II. : Československá lidová armáda v srpnu 1968*. Praha : Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum MO, 2010. 199 s.
- PROCHÁZKA, Stanislav; NOVOTNÍK, Jiří. *Vzpomínka po 40. letech : komunistický režim, sovětská okupace, normalizace a jeho okupační sovětizace*. Brno : Tribun EU, 2009. 242 s.
- RAŠEK, Antonín. *Listy : Dvuměsíčník pro kulturu a dialog* [online]. 25. 1. 2005 [cit. 2010-12-02]. Patnáct let polistopadové armády. Dostupné z WWW: < <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=051&clanek=010505>>.
- RICEOVÁ, Condoleezza. *Sovětský svaz a československá armáda 1948 – 1983 : nejisté spojení*. Praha : XYZ, 2005. 249 s.
- RITCHIE, Donald. *Doing Oral History*. Oxford : Oxford University Press, 2003. 318 s.
- ROUSSO, Henry. K dějinám kolektivní paměti : postvichystické období. In: sborník *Dějiny a paměť*. Praha : Historický ústav Armády ČR, Památník odboje, CERFES, 1993, s. 57-67.
- SOCHOR, Ladislav. *Vzhůru do oblak : československé letectvo v letech 1948 – 1989*. Praha : Erika, 2000. 150 s.

- SCHNEIDER, Dušan. *Osudy letců*. Brno : Doplněk, 1998. 281 s.
- SCHNEIDER, Dušan. *Vzlet povolují!* Cheb : Svět křídel, 1996. 193 s.
- SMITH, Richard. Analytic Strategies for Oral History Interview. In: GUBRIUM, J. a HOLSTEIN, A. (ed.). *Postmodern interviewing*. London : Sage Publications, p. 203 – 224.
- STODŮLKA, Luděk. *Listy : Dvuměsíčník pro kulturu a dialog* [online]. 3. 10. 2010 [cit. 2010-12-02]. Reforma armády: mohlo to být jinak. Dostupné z WWW: < <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=055&clanek=050503>>.
- SVOBODA, Michal. Biografická metoda v antropologii. In: *Přehledové studie 7/12*. Plzeň : Filozofická fakulta Západočeské univerzity, 2007. s. 12 .
- ŠINKARJOV, Leonid Iosifovič. *Všecko jsem skoro zapomněl : pokus o psychologickou skicu událostí v Československu 1968*. Praha : Akropolis, 2009. 443 s.
- ŠTĚPÁNEK, Karel; MINAŘÍK, Pavel. *Československá lidová armáda na Rýnu*. Praha : Naše vojsko, 2007. 348 s.
- ŠUBRT, Jiří; PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. In: *Historická sociologie*. 2010, roč. 1, č. 1, s. 9-29.
- THOMPSON, Paul. *The Voice of the Past Oral History*. Oxford : Oxford University Press, 1978. 257 s.
- VACEK, Miroslav. *Generál studené války*. Praha : Erika, 2004. 203 s.
- VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel; PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti : teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. 224 s.
- VANĚK, Miroslav. *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty*. Praha : Centrum orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. 112 s.
- VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. 175 s.
- VAŠÍČEK, Zdeněk; MAYER, Françoise. Minulost a současnost, paměť a dějiny. In: *Soudobé dějiny*. 2004, roč. 11., č. 4, s. 9-32.
- VAŠÍČEK, Zdeněk. *Obrazy minulosti : O bytí, poznání a podání minulého času*. Praha : Prostor, 1996. 140 s.
- VINEN, Richard. *Evropa dvacátého století*. Praha : Vyšehrad, 2007. 556 s.
- VYSTAVĚL, Stanislav. *11. stíhací Invazní : o lidech a letadlech z letiště Korea v letech 1951 až 1993 v dokumentech, fotografiích a vzpomínkách*. Cheb : Svět křídel, 2006. 359 s.

6.3. Prameny

Rozbor bojové a politické přípravy 28. sbolp za rok 1968

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/190, 07114/8

Vyhodnocení politické situace u útvaru (prosinec 1969)

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/196, 01358/6

Analýza vojensko-politické situace od 13. sjezdu u útvaru

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02050/15

Doklad velitele 28. sbolp o stavu a připravenosti pluku ke dni 9. 2. 1970

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02071/27

Přepracovaná vojensko-politická analýza 28. sbolp za období od srpna 1968 do současné doby

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 3/205, 02219/15

Zpráva o stavu 28. sbolp ke dni 10. 9. 1971 pro závěrečnou prohlídku komisí FMNO-SL a vPVOS

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 01445/41

Zpráva velitele 28. sbolp pro velitele 34. sbold o stavu pluku ke dni 16. 11. 1970

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, 02476/16

Tajné rozkazy velitele pluku, č. 01-030, 1968

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, k. č. 7.

Tajné rozkazy velitele pluku č. 02-039, 1969

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, k. č. 7.

Tajné rozkazy velitele pluku č. 01-039, 1970

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, k. č. 8.

Denní rozkazy velitele pluku, č. 1-139, 1968

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, k. č. 18.

Denní rozkazy velitele pluku č. 1-240, 1969

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, k. č. 19.

Tajné spisy VÚ 1115, 1968-1973

Vojenský správní archiv Olomouc, f. 1249, k. č. 1.

Úder, okresní noviny – orgán OV KSČ a ONV v Kutné Hoře, roč. IX., 1968

Státní okresní archiv Kutná Hora

Úder, okresní noviny – orgán OV KSČ a ONV v Kutné Hoře, roč. X., 1969

Státní okresní archiv Kutná Hora

Stanovy Vojenského sdružení rehabilitovaných, 2010

Dostupné z <http://www.rehabilitovani-vojaci.cz>

Zpravodaj Vojenského sdružení rehabilitovaných, roč. 2008-2011

Dostupné z <http://www.rehabilitovani-vojaci.cz>

Všechny archivní materiály uložené ve Vojenském správním archivu v Olomouci pocházející z fondu č. 1249 (22. slp, 28. sbolp 1957 – 1994) a použité v rámci této práce byly během výzkumu „odtajněny“ ke dni 1. 6. 2010.

6. 4. Internetové zdroje

21. základna taktického letectva „Zvolenská“ Čáslav

<http://www.afbcaslav.cz>

Centrum orální historie ÚSD AV ČR

<http://www.coh.usd.cas.cz>

Česká asociace orální historie

<http://www.oralhistory.cz>

Československá armáda

<http://armada.vojenstvi.cz>

Československá lidová armáda

<http://www.csla.cz>

Listy: Dvoutměsíčník pro kulturu a dialog

<http://www.listy.cz>

Ministerstvo obrany ČR

<http://www.army.cz>

Parallel History Project on Cooperative Security

<http://www.php.isn.ethz.ch>

Pražské jaro 1968

<http://www.68.usd.cas.cz>

Svaz letců ČR

<http://csletci.ipraxe.com>

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v. v. i.

<http://www.usd.cas.cz>

Vojenský historický ústav

<http://www.vhu.cz>

Vojenské sdružení rehabilitovaných

<http://www.rehabilitovani-vojaci.cz>

Vojenský ústřední archiv

<http://www.vuapraha.cz>

Webové odkazy byly aktualizovány k datu 1. 5. 2011, pokud není uvedeno jinak.

7. Přílohy

7. 1. Životní příběhy narátorů

Záměrem několika následujících stránek je ve stručnosti představit jednotlivé narátory a přiblížit čtenáři jejich životní příběhy od narození až do současnosti.

7. 1. 1. Plk. v. v. Ing. Rudolf Árlt

příslušník 28. sbolp v letech 1961 – 1973, pilot 1. třídy, v r. 1967 držitel „Štítu ministra národní obrany“ pro nejlepšího stíhacího bombardéra, propuštěn z armády z politických důvodů v r. 1973, v letech 1992 – 1994 velitel 28. letecké základny v Čáslavi, v r. 1995 člen GŠ AČ

Narodil se v roce 1939 v Českém Dubu na severu Čech, kde také absolvoval základní školu. Otec pracoval jako živnostník, po válce mu byla odebrána koncese a živil se jako číšník. Matka byla ženou v domácnosti. Po únoru 1948 se rodina odstěhovala do Liberce. Stát se pilotem bylo jeho snem již od mládí. Během studia na jedenáctileté střední škole s maturitou (dnešní gymnázium) začal létat v aeroklubu místního SVAZARMu. Nad službou u letectva však vzhledem ke svému politickému profilu nikdy nepřemýšlel. Po ukončení studia dostal nečekaně přihlášku do pilotní školy v Prostějově, kam byl jako jeden z velkého množství uchazečů přijat. Během pilotního výcviku byl spolu s ostatními studenty, z důvodu zrušení Letecké technické akademie v Hradci Králové, několikrát přemístěn, nejprve do Prešova a později do Košic. Vzhledem k právě probíhající „berlínské krizi“ byl z motorových letounů (C-205, C-11 JAK) rychle přeškolen na proudové (MiG-15) a po dokončení stíhacího výcviku nastoupil v roce 1961 v hodnosti poručíka k 28. sbolp v Čáslavi.

Na letišti v Čáslavi začal létat na letounu MiG-15 a poměrně brzy absolvoval potřebná vyšetření v Ústavu leteckého zdravotnictví v Praze, aby se mohl v roce 1964 přeškolit v Mladé (součást VVP Milovice), spolu s první letkou, na stíhací nadzvukový bombardér Su-7. V roce 1967, již jako kapitán, získal „Štít ministra národní obrany“ pro nejlepšího stíhacího bombardéra, který mu osobně předal tehdejší ministr národní obrany armgen. Lomský. Celkem nalétal více než 1 500 hodin.

S invazí vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 nesouhlasil. V následujícím roce začal vzhledem k vyhrocené situaci v armádě dálkově studovat stavební průmyslovou školu, aby se po případném odchodu mohl živit civilním zaměstnáním. V armádě zůstal až do roku

1973, kdy byl vyloučen ze strany a propuštěn se zdůvodněním, že „dodnes udržuje styky s lidmi, kteří nemají kladný vztah k socialistickému zřízení“. Propuštěním z armády byla poznamenána celá jeho rodina. Zaměstnání ztratila i manželka, přestože pracovala v civilním sektoru, a dcera měla v pozdějších letech problémy s přijetím na vysokou školu, když místo na pedagogickou fakultu, kam složila přijímací zkoušky, musela nastoupit na ČVUT. Po odchodu z armády pracoval jako technický pracovník u Povodí Labe až do roku 1989, kdy byl pozván tehdejším velitelem čáslavské letecké základny na letiště.

Následovala rehabilitace a studium na Vysoké škole vojenské v Bratislavě. V roce 1992 byl jmenován velitelem 28. základny taktického letectva v Čáslavi a tuto funkci vykonával až do jejího zrušení a následné reorganizace v roce 1994. V roce 1995 krátce sloužil na generálním štábu AČR a poté odešel v rámci reorganizace armády s hodností plukovníka do civilu, kde pracoval jako pilot aero-taxi-služby až do důchodu. Několik let byl také předsedou Vojenského sdružení rehabilitovaných.

7. 1. 2. Pplk. v. v. Josef Balda

příslušník 28. sbolp v letech 1958 – 1970, od r. 1958 starší technik pluku, od r. 1966 zástupce inženýra pluku, v r. 1971 propuštěn z armády z politických důvodů

Narodil se v roce 1937 ve Slatinách u Jičína. Pochází z maloroľnické rodiny. Otec byl zemědělcem a o hospodářství přišel v důsledku únorového převratu v roce 1948. Matka byla ženou v domácnosti. Již od dětství měl kladný vztah k letecké technice. Po absolvování povinné školní docházky si bez vědomí rodičů podal v roce 1952 přihlášku do Školy technického dorostu letectva v Popradě, kam byl přijat. V roce 1954 po vyučení leteckým mechanikem pokračoval ve studiu na Leteckém technickém učilišti v Liptovském Mikuláši. Po jeho ukončení v hodnosti poručíka nastoupil k letce vlečných terčů v Košicích.

V roce 1957 byl přeložen jako starší technik draků a motorů do leteckých divizních opraven v Čáslavi. O rok později nastoupil k 28. sbolp, kde sloužil jako starší technik pluku a od roku 1966 jako zástupce inženýra pluku a náčelník provozu. V roce 1964 byl přeškolen spolu s první letkou na nové letouny Su-7 v Košicích a v Mladé. Ve funkci náčelníka provozu řídil dvě přehlídky na Letné. Nabídku studia v Sovětském svazu odmítl a začal dálkově studovat Strojní průmyslovou školu v Čáslavi.

V roce 1968 nesouhlasil se vstupem vojsk. O rok později pronesl, v restauraci „Na baště“ při oslavě ukončení studia strojní průmyslové školy, „hanlivý a urážlivý výrok k osobě prvního tajemníka ÚV KSČ s. dr. Gustava Husáka“. Na stranické schůzi štábu pluku v roce

1970 byl vyloučen ze strany. V následujících stranických prověrkách v roce 1971 byl hodnocen jako „nevyhovující z politické přípravy“ a v hodnosti majora propuštěn z armády. Na konci téhož roku byl pravomocně odsouzen pro „trestný čin hanobení republiky a jejího představitele“ k šesti měsícům 10 % srážky ze mzdy.

Po propuštění z armády měl jako nestraník problémy s hledáním civilního zaměstnání. Vyloučením ze strany byly poznamenány i jeho děti, což se projevilo zejména při výběru jejich budoucího povolání. Začal pracovat nejprve jako řadový dělník v Československých automobilových opravárnách a později jako mladší kontrolor motorů po generální opravě. Díky svým vynikajícím výsledkům byl jmenován nákupčím a sháněl náhradní díly pro autobusy po celé republice. V osmdesátých letech kvůli neshodám s tehdejším ředitelem z podniku odešel a začal pracovat v Jednotě jako vedoucí stavebnin v Čáslavi.

Po listopadu 1989 byl rehabilitován a povýšen do hodnosti podplukovníka. V roce 1993 odešel do důchodu a nyní si příležitostně vydělává jako řidič v odpadovém hospodářství. Ve volném čase se věnuje myslivosti.

7. 1. 3. Plk. v. v. Ing. Milan Forst

příslušník 28. sbolp v letech 1958 – 1969, od r. 1966 zástupce velitele pluku, v r. 1969 nejprve přeložen k 20. sbolp a následně propuštěn z armády z politických důvodů

Narodil se v roce 1930 v Plzni. Otec pracoval v závodě ŠKODA jako zámečník a matka jako dělnice ve šroubárně. Po absolvování obecné školy nastoupil na reálné gymnázium v Plzni. Z finančních důvodů studium nedokončil a přestoupil na učební obor modelář. Po vyučení nastoupil do závodu ŠKODA a v sedmnácti letech si podal přihlášku do pilotní a navigační školy. V roce 1947 vstoupil do KSČ a byl pozván na psychotechnické a zdravotní zkoušky do Ústavu leteckého zdravotnictví v Praze, které úspěšně absolvoval. Povolávací rozkaz však obdržel až o dva roky později, kdy nastoupil do přípravné pilotní školy ve Šternberku. Po ukončení základního výcviku a úspěšném zakončení bojové školy, byl vyřazen jako podporučík letectva.

Po vyřazení nastoupil k 3. stíhacímu leteckému pluku do Brna, kde létal na letounech S-199. V srpnu 1952 byl v Prostějově přeškolen na MiG-15. Téhož roku v listopadu byl přeřazen k 16. stíhacímu leteckému pluku v Líních a následně k 5. stíhacímu leteckému pluku z důvodu potřeby doplnění stavu při ochraně státní hranice. V roce 1953 se společně s por. Šrámkem zúčastnil leteckého souboje nad Merklínem během něhož došlo k sestřelení amerického letounu F-84. Jednalo se o první vzájemný střet amerického a československého

letectva během studené války. O rok později byl již pilotem 1. třídy a nastoupil do kurzu šturmanů a střeleckých důstojníků v Hradci Králové. V roce 1958 odešel společně s pplk. Mošnou do Čáslavi ke 28. sbolp na pozici inspektora techniky pilotáže. Dvakrát působil jako instruktor střelby v Egyptě. V roce 1963 byl ustanoven zástupcem velitele pluku a dálkově studoval na VA AZ v Brně obor „vojenské letectví – organizace a řízení provozu“. Nalétal téměř 2 000 hodin.

V srpnu 1968 byl na dovolené v Jugoslávii. Po svém návratu v září ostře vystupoval proti okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy a o rok později mu bylo z tohoto důvodu ukončeno studium na VA AZ těsně před obhajobou diplomové práci. Na protest proti tomuto postupu svou kvalifikační práci před posudkovou komisí roztrhal. Poté byl přeložen k 20. sbolp a následně propuštěn z armády jako politicky nevyhovující. Více než rok a půl nemohl nalézt práci a jeho rodina byla sledována příslušníky StB a VKR.

V roce 1970 konečně získal zaměstnání jako skladník v domácích potřebách v kovomatu. V březnu dalšího roku byl vyloučen z KSČ. Po roce nastoupil na pozici vedoucího okresní prodejny domácích potřeb v Třebíči, kde se dostal do konfliktu s členy KSČ, kteří se ho pokoušeli prostřednictvím ředitele podniku opakovaně odvolat z pozice, již vykonával. Ředitel se za něj však vždy postavil a tak zůstal na tomto místě až do svého odchodu do důchodu v roce 1985.

V lednu 1990 jako náruživý myslivec požádal Ministerstvo zahraničního obchodu o licenci na provozování loveckých doprovodů a tuto činnost provozoval až do roku 2000, kdy byl nucen, vzhledem ke svému vážnému zdravotnímu stavu, svou zálibu omezit a podnikání ukončit. V roce 1990 byl rehabilitován a následně mu byl přidělen titul inženýra.

7. 1. 4. Plk. v. v. Ing. Josef Kloboučník

příslušník 28. sbolp v letech 1964 – 1970, od r. 1964 zástupce velitele pluku, od r. 1966 velitel pluku, v letech 1970 – 1971 inspektor bezpečnosti letů na velitelství 34. sbold, v r. 1971 propuštěn z armády z politických důvodů

Narodil se v roce 1934 v Ronově nad Doubravou. Pochází z dělnické rodiny. V roce 1940 začal navštěvovat obecnou školu a o čtyři roky později měšťanskou školu v Ronově nad Doubravou. V roce 1949 nastoupil do Stalinových závodů v Záluží u Mostu, kde se vyučil provozním zámečníkem. Jeho snem však bylo dostat se k letectvu. Po vyučení se přihlásil do gymnázia v Novém Jičíně na Moravě, kde absolvoval maturitní ročník a poté nastoupil do přípravné letecké školy ve Šternberku.

Po absolvování pilotní školy nastoupil v roce 1953 ke stíhacímu leteckému pluku do Plzně a po reorganizaci divize k stíhacímu pluku do Pardubic, kde od roku 1955 létal na letounech MiG-15. V roce 1959 nastoupil do Vojenské technické akademie v Brně. Po absolvování školy v roce 1964 chtěl pokračovat v dalším studiu, ale kádrovým oddělením byl přidělen k 28. sbolp v Čáslavi na pozici zástupce velitele pluku. Přestěhoval se tedy s celou rodinou do Čáslavi. Během své služby absolvoval přeškolení na nové bombardovací letouny Su-7 a v roce 1966 byl jmenován velitelem pluku. Celkem nalétal okolo 1 600 hodin.

V roce 1968 nesouhlasil se vstupem vojsk a při stranických prověrkách v roce 1970 byl vyloučen ze strany a zbaven funkce velitele pluku z důvodu „nedostatečného uplatňování vedoucí úlohy strany.“ Jako nestraník nesměl mít podřízené, a proto byl ustanoven inspektorem bezpečnosti letů na velitelství 34. sbold. Tuto funkci však vykonával pouze krátce a v roce 1971 byl jako „politicky nespolehlivý“ z armády propuštěn.

Po odchodu z armády nemohl déle než čtyři měsíce sehnat zaměstnání. Nejprve hledal místo u civilního letectva, nicméně marně. Nakonec byl přijat do podniku SFINX Žleby, kde pracoval jako vedoucí nádvorní party a zajišťoval vykládání a nakládání vagónů. V průběhu sedmdesátých let byl pod dohledem Státní bezpečnosti. Absolvoval dvouleté nástavbové studium projektování ekonomických a investičních činností v průmyslu, a poté byl jmenován vedoucím investiční výstavby a rozvoje závodu.

Po roce 1989 byl rehabilitován a byla mu nabídnuta funkce na generálním štábu armády v hodnosti plukovníka. Tuto nabídku však odmítl. V roce 1992 opustil podnik a odešel do důchodu. Ve volném čase se věnuje včelařství.

7. 1. 5. Plk. v. v. Jaroslav Kuropatnický

příslušník 28. sbolp v letech 1964 - 1970, pilot 1. třídy, v r. 1970 přeškolen na vrtulníky, v r. 1971 nucen opustit armádu z politických důvodů, v letech 1991 – 1992 velitel stanoviště na letišti v Čáslavi, od r. 1993 až do současnosti civilní zaměstnanec 21. taktické základny letectva v Čáslavi

Narodil se v roce 1937 v Teplicích nad Bečvou. Otec pracoval v hotelu Praha jako domovník a později řidič. Matka byla ženou v domácnosti. Navštěvoval obecnou školu v Hranicích a poté nastoupil do Školy jemné mechaniky a optiky v Přerově. V druhé třídě průmyslové školy začal létat na bezmotorových letadlech v místním SVAZARMu na letišti v Drahotušicích. Po absolvování školy dostal nabídku ke studiu do leteckého učiliště. To však

odmítl a nastoupil do podniku TESLA ve Valašském Meziříčí jako konstruktér. V roce 1956 byl vojenskou správou povolán k nástupu do leteckého učiliště pro nedostatek uchazečů.

V roce 1959 ukončil studium na Leteckém učilišti v Přerově a kádrovým oddělením byl přidělen k stíhacímu bombardovacímu leteckému pluku do Bratislavy na letiště Ivanka, kde začal létat na letounech MiG-15 jako starší pilot a létal zde až do roku 1964, kdy bylo letiště zrušeno a příslušníci pluku byli přeloženi k různým útvarům po celé republice. V roce 1964 nastoupil k 28. sbolp v Čáslavi jako mladší pilot a přeškolil se na nadzvukové letouny Su-7 ve VVP Mladá. Celkem nalétal přes 750 hodin.

V roce 1968 nesouhlasil s invazí vojsk Varšavské smlouvy a o dva roky později mu bylo zakázáno létat na nadzvukových letounech. Poté byl přeložen na přeškolení k letce bojových vrtulníků Mi-4 do Piešťan. Jako jediný z narátorů nebyl vyloučen z KSČ, protože do strany nikdy nevstoupil. Na konci roku 1970 byl v hodnosti kapitána z politických důvodů propuštěn z armády.

Po odchodu z armády nastoupil na místo závozníka u zemědělsko-nákupního závodu, které však z důvodu malé perspektivy do budoucna opustil a nastoupil jako obsluha benzinové pumpy (později vedoucí) v Chrudimi, kde pracoval až do roku 1985. Propuštěním z armády byla poznamenána celá jeho rodina. Rozvedl se a dětem nebylo povoleno studium na školách podle své volby. V letech 1985 – 1991 pracoval jako instruktor v autoškole v Kutné Hoře.

Poté byl rehabilitován a do roku 1992 sloužil v hodnosti plukovníka na velitelském stanovišti na letišti v Čáslavi. Po odchodu do důchodu si nadále přivydělává jako civilní zaměstnanec 21. taktické základny letectva v Čáslavi.

7. 1. 6. Pplk. v. v. Jiří Louda

příslušník 28. sbolp v letech 1959 – 1971, pilot 1. třídy, v letech 1963 – 1967 předseda celoutvarového výboru strany, v období Pražského jara dálkový student VA AZ v Brně, v r. 1971 přeložen ke stíhacímu pluku do Hradce Králové, r. 1974 propuštěn z armády z politických důvodů

Narodil se v březnu 1932 v Praze. Rodiče pocházeli z venkova a přistěhovali se do města za prací. Otec pracoval jako pomocný dělník a matka byla posluhovačkou. V roce 1939 byl z důvodu mobilizace přestěhován k prarodičům na Podblanicko, kde také absolvoval první rok povinné školní docházky. Ještě tentýž rok se vrátil spolu s bratrem do Prahy a navštěvoval obecnou školu v Podzámčí a měšťanskou školu v Nuslích. V roce 1948 vstoupil do KSČ a o rok později si podal přihlášku do vojenské letecké akademie. Nastoupil do školy

důstojnického dorostu a byl poslán do letecké akademie ve Šternberku na Moravě. Po absolvování elementárního výcviku dostal jako komunista stranický úkol – vyučovat. S příslibem, že půjde jen o dva roky, tedy nastoupil do školy pro učitele létání (ŠPUL) v Prešově. V roce 1952 byl vyřazen jako poddůstojník a přeložen ke 4. školnímu pluku v Prostějově, kde létal s letouny Messerschmitt a zastával funkci „létajícího zástupce pro věci politické letky“. Postupně prošel výcvikem na letounech B-33, IL-10 a JAK-11. V roce 1959 při inspekčním pohovoru během prověrek vyjádřil přání nechat se přeložit k bojovému útvaru. Tentýž rok se přeškolil na letoun MiG-15 a následně byl přeložen k 28. sbolp v Čáslavi, kde od v letech 1963 - 1967 zastával funkci předsedy celoučvarového výboru KSČ. V roce 1964 se přeškolil na atomové bombardéry Su-7 a o dva roky později začal dálkově studovat na VA AZ v Brně.

V roce 1968 nesouhlasil se vstupem vojsk a při stranických prověrkách v roce 1970 byl vyloučen ze strany. Následně mu bylo pozastaveno studium na vojenské akademii a o rok později byl přeložen k 20. sbolp do Hradce Králové, kde létal s MiG-15. V roce 1974 byl jako politicky nevyhovující propuštěn z armády.

Po propuštění z armády na krátkou dobu pracoval jako řidič nákladního vozu ve sběrných surovinách a poté nastoupil do Dopravního podniku Hradec Králové jako řidič trolejbusu, kde pracoval až do roku 1992. Po sametové revoluci byl rehabilitován a v roce 1992 se měl zúčastnit celorepublikové konference Sdružení vojenské obroda v Praze. Cestou však společně s dalšími delegáty Svazu letců havaroval. Bilance nehody byla tragická. Při srážce osobního vozu s autobusem, který převážel děti na lyžařský výcvik, zemřeli tři členové Svazu letců a dva utrpěli těžká zranění, mezi nimi i Jiří Louda. Po téměř roční rekonvalescenci byl však propuštěn z nemocnice a opět nastoupil do Dopravního podniku jako řidič autobusu, přičemž toto povolání vykonával až do roku 2002, kdy odešel do důchodu.

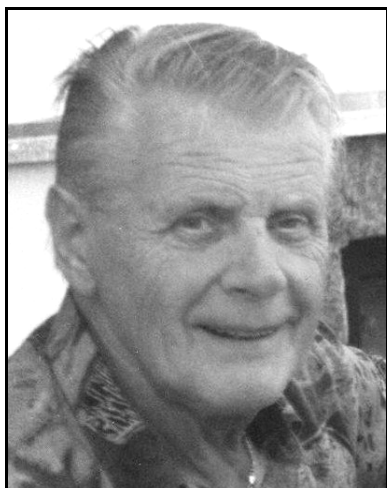
7.2. Fotografie

Ing. Rudolf Árlt (2009)

Josef Balda (2009)

Ing. Milan Forst (2010)

Ing. Josef Kloboučník (2009)

Jaroslav Kuropatnický (2009)

Jiří Louda (2010)

*Kpt. Árlt (1967)
příslušník 28. sbolp*

*Armgen. Lomský předává odměnu kpt. Árltovi za
nejlepší výsledky v bombardování ze stoupání
(1967)*

*V roce 1991 byla v Přerově objevena putovní
trofej „Štít ministra národní obrany“, která byla
v rámci rehabilitace opětovně předána pplk.
Árltovi*

*Josef Balda jako student Leteckého učiliště
v Liptovském Mikuláši (1955)*

*Kpt. Balda jako starší technik pluku
u nadzvukového letounu Su-7 (1965)*

*S pracovníky sovětského servisu ze závodu Suchoj - v podřepu z leva kpt. Balda, mjr. Hovorka,
pplk. Kloboučník a mjr. Novák (1966)*

Milan Forst v přípravné pilotní škole (1949)

*Při řízení střelb a bombardování
v Malackách (1962)*

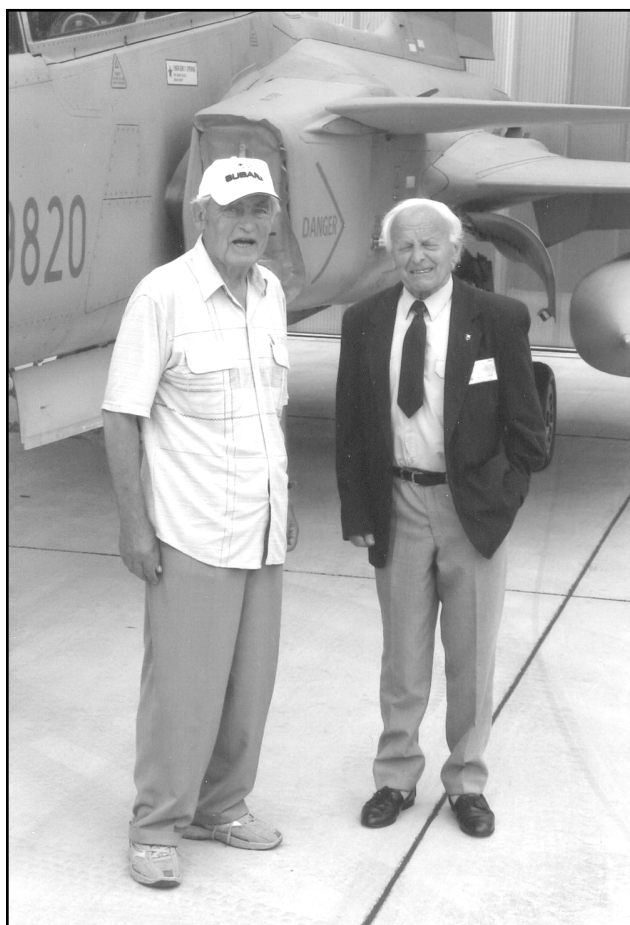
V letecké kombinéze před Su-7 (1964)

*Nový zástupce velitele pluku
pplk. Milan Forst (1966)*

Kpt. Kloboučník (1964)

F. Blatecký a J. Kloboučník (vpravo) na stojánce u JAS-39 Gripen v Čáslavi (2008)

*Poslední projev
plk. Kloboučníka
ve funkci velitele
28. sbolp v Čáslavi
(1969)*

*Jaroslav Kuropatnický jako student
Leteckého učiliště v Přerově (1959)*

*Kpt. Kuropatnický u nadzvukového
letounu Su-7 (1966)*

Před letounem Su-7 zleva kpt. Kuropatnický, pplk. Kloboučník a pplk. Lichtenberg (1966)

První přistání Su-7BM na rekonstruovaném letišti v Čáslavi (24. 9. 1964)

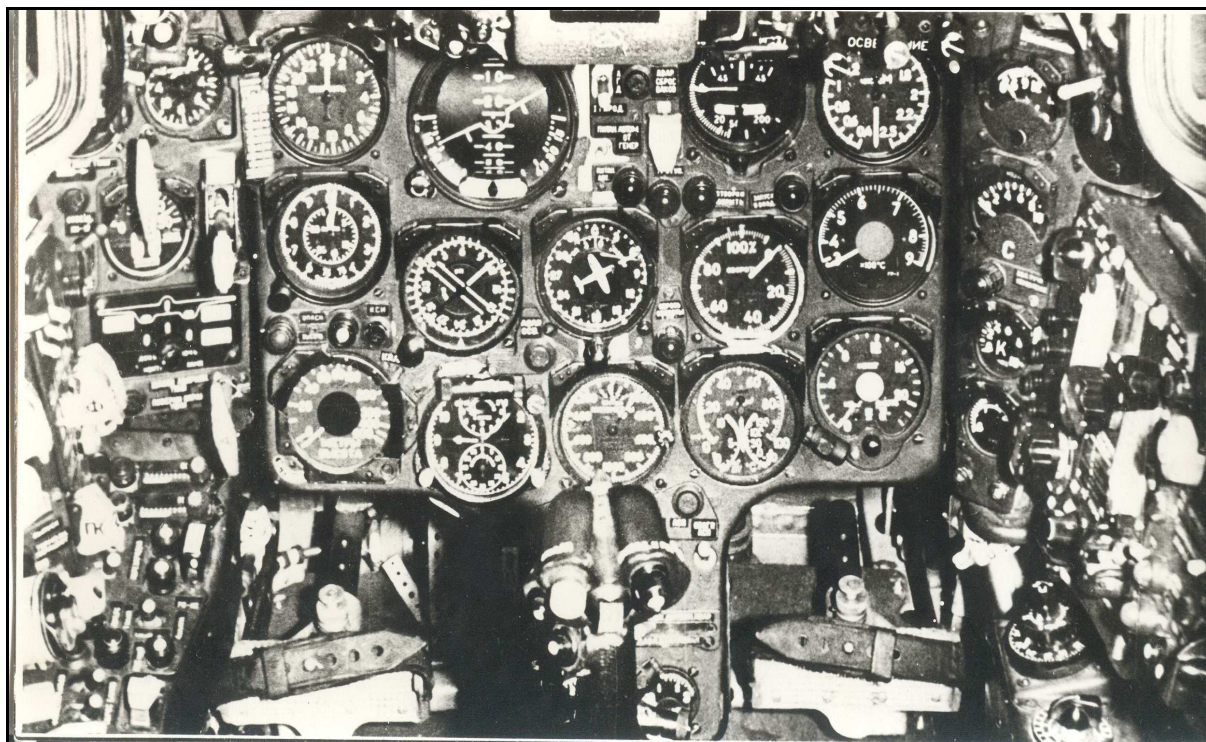
Mjr. Jiří Louda (1969)

Vedoucí „trojka“ přehlídkové sestavy zleva pplk. Úlehla, mjr. Kněžínek, mjr. Louda. Přehlídkový vzlet nakonec nebyl uskutečněn pro krajně nepříznivé počasí (4. 5. 1966)

Letoun Su-7 na letišti v Čáslavi (2009)

Přístrojová deska atomového bombardéru Su-7 (1964)

7.3. Dokumenty

VOJENSKÝ OBVODOVÝ SOUD 2
P R A H A

1 T 527/70 3.12.1970
Dne:
Věc: Předvolání k soudu.

Veliteli v.ú 1115

Č á s l a v
.....

Žádám o opatření, aby se dostavil..... mjr. z pov. Josefa B a l d a
příslušník Vašeho útvaru, jako obžalovaný
k hlavnímu líčení dne 17.prosince 1970 v hod. 8,30
do místnosti č. dveří 2-přízemí poschodí, Praha - Pankrác,
nám. Hrdinů, zadní trakt soudní budovy,
v trestní věci mjr. z pov. Josefa B a l d y
pro trestný čin hanobení republiky a jejího představitele
podle § 103 tr.z.

Předvolaný budiž upozorněn, že nedostaví-li se bez řádné
omluvy v uvedenou dobu, může být předveden, případně potrestán
pořádkovým trestem.

Dožádání vyhotovte s největším urychlením, protože zákon
stanoví, pro obžalovaného i svědka, pětidenní lhůtu na přípravu,
která může být zkrácena jen za určitých podmínek.

Vyskytne-li se překážka, která by bránila nedostavení se před-
volaného, sdělte ji ihned soudu. Připojenou doručenkou označte datem
převzetí a podpisem předvolaného a vraťte o b r a t e m soudu.

Předvolání obdrží předvolaný, aby se jím mohl u soudu prokázat.

Předseda senátu:

Za správnost:

Předvolání mjr. Baldy k vojenskému soudu z důvodu projednání trestného činu hanobení republiky a jejího čelního představitele s. G. Husáka (1970)

+ Z LEK R 510 OB BS 4.9.1968+++++++ NOREK 22++++									
+ V POSLEDNIM OBDOBI BYLO ZJISTENO NARUSENI STEJNOKROJOVEHO PREDPISU									
ZAKL-5-1 SEJMUTI ZNAKU LETECTVA NOSENI STARYCH ODZNAKU PILOTY A									
TECHNIKY A PODA UVEDENE UPRAVY NEODPOVIDAJICI STANOVENYM ZASADAM.									
S CILEM SPLNIT DO DUSLEDKU U MNO CISO 012 ZE DNE 1.9.1968 A TIM PRISPET									
K NORMALIZACI POMERU U SVAZKU A U UTVARU NARIZUJI:									
1) ZABEZPECIT PLNENI PREDPISU ZAKL-5-1 VSEMI VOJAKY A NA VSECH									
PRACOVISTICH.									
2) PRI NOSENI ODZNAKU NA STEJNOKROJICH DODRZOVAT ZASADY CLANKU 86-98									
UVEDENEHO PREDPISU.++++									
+++ LEKTOR 22+++++++									
++ LEK R 510 OB BS SKV:0800 HODIN+++++++ ++++++									

Šifrovaná zpráva ze dne 4. 9. 1968 týkající se nedodržování stejnokrojového předpisu

+++++++ z Lek 632 ob bs 13.2.1969 ++++ NOREK 22 ++++++									
u všech útvaru vzpomente, provedením politické informace nebo									
besedy 21. výročí února a 51. výročí vzniku sovětské armády.									
oslav 51. výročí založení vzniku sovětské armády proveďte dne									
21.2. Na oslavy výročí vzniku sovětské armády pozvete představitele									
sovětské armády, jsou-li v městě posadky dislokovani, nebo s									
nimi máte družbu. Na oslavy února pozvete představitele lidových									
milicí, orgánu ksč a nf. zabezpečte účast na těchto oslavách									
příslušníky vašich útvaru. o výsledku a průběhu akcí mi podejte									
zprávu v denních hlášeních. úkol předejte zabezpečujícím rtz.									
LEK R 632 SKV: 1600 hodin					L e k t o r 22				

Šifrovaná zpráva ze dne 13. 2. 1969 nařizující uspořádání oslav k výročí vzniku sovětské armády

Zápis o pohovoru provedeném

Při pohovoru byl zmíněn seznamem s vylíčením celkové
vyhodnocení, morálního politického stavu a cílů, nepřítelů, jeho
faktoriu kolem jeho osoby, kteří jsou v odporu s uplatněním
nárotků, kládoucími na pilota Stola.

U letky se združuje konkrétního vyjádření k současně
politické situaci. To diskutují a debatují dosahují
je velmi početný, značného faktoru - většinu diskutujících
přípovědi však považuje většinou nedostatku a chybám,
které se značnou oblibou rozvíjejí a argumentují s nimi.

Budí dojem, že z nich má radost. Z hlediska politického
hlediska není jeho postoj jednoznačně vyhraněn. Vedoucí
úlohu strany dobře uchopí a acobují. Celkově se
jeví jako politik usilující.

Jedním důvodem je jeho vztah k plátnu státního povinnosti
v souvislosti s návrstevami přibuzných ze Záp.
Německa. Tyto aduřtely předeem většinou uco uauuře
nebo až na poslední chvíli a ne uročeným způsobem
a uctuhčiací slyky a aduřtely uchláň, přesto,
že byl na tyto nedostatky upozorňován.

Tyto nedostatky oddeky soustavně podceňuje a její es
závažnost uco uře. (Ha je org. UKR tvrdí, že se
s touto ze Záp. Německa, uctuhčiací která bydlila
u nich v bytě uctuhčiací, jektu ucuu uctuhčiací.

Přepis „Záznamu o výsledku pohovoru provedeném s kpt. Kuropatnickým“ ze dne 30. 9. 1970

34. stíhací bombardovací letecká divize "Opavsko-těšínská"
Ústřední rada Vojenského sdružení rehabilitovaných

uděluje

Pamětní list

plukovníkovi *v.v.* Jaroslavu KUROPATNICKÉMU

u příležitosti

50. výročí založení 34. stíhací bombardovací letecké divize "Opavsko-těšínské"
40. výročí odporu proti okupaci Československa

Ing. Radoslav MLČOCH
býv. NŠ 34. sbold

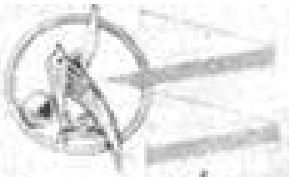
Radoslav

letišťe Čáslav 20. června 2008

PhDr. Miroslav PAVLÍK
předseda ÚR VSR

Pavlik

Pamětní list Vojenského sdružení rehabilitovaných pro plk. v. v. Kuropatnického u příležitosti 50. výročí 34. stíhací bombardovací letecké divize

MY, LETCI ČESKOSLOVENŠTÍ SLIBUJEME,

ZE SE NEZPRONEVĚŘÍME NIKOMU, KTEROU NOVINKU ABO ZDAR V ROZVOJ
REPUBLIKY. BUDEME VĚDĚT VĚRNĚ PLNIT SVĚ POVINNOSTI OBCANŮ DEMO-
KRATICKÉHO STÁTU, SVĚ POVINNOSTI K NÁRODU. Z NEHOŽ JSME VYŠLI K
VLADĚ, KTEROU SI VYVOULI. SMLUVÍME, ŽE POUDEME LETECKÝ DOROST
DO CESTÁČIL, DONKTEŽ JSME SAMI NEÚČIVITĚ KŘIČELI AŽ DOSUD. CHCEME
I NADÁLE PRÁCOVAT PRO ČEST A SÍLU REPUBLIKY, PRO STÁV VZKRIST
VZNEŠENÉ LETECKÉ AMBÍŠENY. PRO NĚ POUČTVŘTE STOVKY MŤTVÝCH
KAMARÁDŮ V ČELE S NEZAPOMENUTELNÝM HRDINOU, GENERÁLEM LETCEM
MILANEM PASTISLAVEM ŠTEFANIKEM POLOŽILO BEZ RŤPTAVÝ SVĚ ŽIVOTY.
A JESTLIŽE BY SE STÁHLY MŤTVY NAD NÁŠ REPUBLIKOU A NEPŘÍTEL, BY
CITĚL SÁHNOUT NA NÁŠ NEZADATELNÁ PRÁVA SVOBODNÉHO NÁRODA,
SLIBUJEME, ŽE VYPLNÍME DOPSLĚDNÝHO MŤŽE ČESTNĚ POSLÁNÍ BOJOV-
NÍKŮ, PŘIJÍMEME STATEČNĚ PRVNÍ NÁRAZ NEPŘÍTELE. A POUDEJME SVĚ
ŠTROJE NEOHROŽENĚ VŠTRČE PROTVNÍKŮ, JAK NÁM KÁŽE MŤŽNÁ ČEST
A SLAVNÁ TRADICE ČESKOSLOVENSKÝCH LETCŮ.

PŘI PLNĚNÍ TOHOTO SLIBU NA VŠECH FRONTÁCH
DRŤHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY V LETECKÝCH BOJICH 517 LETCŮ PADLO, NA
TÍŠC JICH BYLO POPRAVENO, UMŤČENO A VĚZNĚNO.

1968

1968

1968

MY ČESKOSLOVENŠTÍ VOJÁCI,

věrní slovům přísahy, kterou jsme složili ústavním činitelům svrchované Československé socialistické republiky prohlašujeme:

- 1) Nikdy dobrovolně nevydáme z rukou zbraně jež nám byly k ochraně státní samostatnosti svěřeny.
- 2) Za žádnou cenu nebudeme spolupracovat s okupačními vojsky, ani jim nebudeme poskytovat nijakou podporu.
- 3) Naopak v souladu se svým posláním budeme spolupracovat s naším lidem za udržení moci našich legálních institucí a proto budeme plnit rozkazy svých legálních velitelů, k nimž máme důvěru.
- 4) Stojíme píně za naším vrchním velitelem prezidentem, armádním generálem Ludvíkem Svobodou, předsedou vlády Oldřichem Černíkem a představitelům naší komunistické strany Alexandrem Dubčekem.
- 5) Hluboce litujeme, že naše upřímné přátelství s armádami Varšavské smlouvy bylo pěti těmito armádami tak věrolomně zraženo.

AŤ ŽIJE SVOBODA, DUBČEK!

Prohlášení příslušníků ČSLA ze srpna 1968

Odepřeme podporu zrádcům

Stranické organizace letiště v Čáslavi projednaly prohlášení XIV. Mimořádného sjezdu KSČ a ultimační požadavky okupačních vojsk oznámených v rozhlase, k vytvoření nového vedení strany a okupační vlády. Přijaly toto stanovisko: Se vši rozhodností odmítáme podřízení se jakékoliv formě vlády vytvořené z kolaborantů pod dohledem okupantů. Podřídíme se jen legální vládě vedené soudruhem Černíkem, prezidentu republiky soudruhu Svobodovi, Národnímu hromáždění vedenému soudruhem Smrkovským a vedení strany vedené soudruhem Dubčekem. Prohlášíme, že odepřeme jakoukoliv podporu snahám zrádců typu Koldeřa, Indry, Bielaka a dalších, kteří k prosazení svých osobních zájmů obětovali svobodu a suverenitu našich národů. Plně podporujeme požadavky Národního shromáždění a stojíme za usnesením mimořádného XIV. sjezdu KSČ z 22. 8. 1968 a učiníme všechno pro jeho realizaci.

Za stranické organizace
pplk. JOSEF BURJETKA

Zvláštní vydání okresních novin Úder ze dne 23. 8. 1968

DUBČEK MÁ NAŠI DŮVĚRU

My, komunisté i ostatní příslušníci útvaru vyjadřujeme plný souhlas s jednáním i závěry XIV. mimořádného sjezdu KSČ. Vyslovujeme plnou důvěru nově zvolenému ústřednímu výboru KSČ v čele se soudruhem Dubčekem. Pro usku-

SOLIDARITA

V těžkých chvílích počátku okupace bylo na padesát 14-15letých dětí z Kutné Hory v pionýrském táboře v Altenbergu, asi 6 km od Cínovce.

tečnění jeho politiky poskytneme plnou podporu a všechny své síly.

Spolu s celou komunistickou stranou stojíme pevně za prezidentem republiky Ludvíkem Svobodou a prosíme ho, aby spolu s Národním shromážděním uvážil možnost řešit současnou těžkou situaci vyhlášením neutrality Československé socialistické republiky.

Současně žádáme, aby při jednání prezidenta republiky armádního generála L. Svobody se sovětskými představiteli byli do delegace zařazeni: nově zvolený první tajemník ÚV KSČ soudruh Dubček, dosavadní předseda vlády soudruh Černík, kteří mají plnou důvěru všeho našeho lidu.

Příslušníci letiště Čáslav

Zvláštní vydání okresních novin Úder ze dne 26. 8. 1968

Úder

ORGÁN OV KSČ A ONV V KUTNÉ HOŘE

8. ZVLÁŠTNÍ
VYDÁNÍ
29. 8. 1968
ZDARMA

ARMÁDA S LIDEM

Mimořádná situace na našem letišti nevezala elán vojákům. Operativně našli nové pole působnosti. Dopravní prostředky byly dány k

dispozici zásobování. Ve dnech 22., 23., 26. a 27. srpna vyjelo celkem 28 vozidel spolu s 90 vojáky od VÚ 5206 a 3491 svážet potraviny do

velkoobchodu a zajistit jejich rozvoz po prodejnách v Čáslavi, Zručí, Záboří, Vrdech a Týnci nad Labem. Tento důležitý úkol spojují s výcvikem nových vojáků řidičů. Nová situace, nové formy výcviku.

Sklizeň je prvořadý úkol. Pracovníci vojenského útvaru 3825, kteří mají okupovaná pracoviště, pracují na opravě zemědělských strojů v JZD Zehušice. Mimo tyto bylo 25. srpna 60 vojáků VÚ 4555 na vybírání brambor a sklizni cibule v tomto družstvu. Podobnou pomoc poskytují od vojenského útvaru 1115 a od dalších jednotek. Všichni příslušníci naší armády jsou připraveni kdykoliv na požádání nastoupit tam, kde jich bude třeba.

Z rezolucí a telegramů

Do naší redakce se denně dostává velké množství telegramů a rezolucí na podporu presidenta republiky Ludvíka Svobody, nově zvoleného ÚV KSČ, na podporu vlády, Národního shromáždění a ústřednímu výboru Národní fronty. Občané v nich žádají okamžitý odchod vojsk Varšavské smlouvy náhradu všech vzniklých škod a uznání nově zvolených funkcionářů a závěrů mimořádného XIV.

Hora, OV Čs. strany socialistické Kutná Hora.

Kolektiv pracovníků oblastní stanice ÚVSH v Čáslavi v dopise městskému výboru KSČ a MěstNV v Čáslavi ještě připojuje: „Jsme si plně vědomi, že v současné době potřebuje naše socialistická vlast především činy, proto jako pracovníci nevýrobní organizace se dáváme plně k dispozici pro zajištění plynulého chodu našeho národní-

Zvláště vydání okresních novin Úder ze dne 29. 8. 1968

28. stíhačí bombardovací letecký pluk

Na základě zák. č. 412/2005 Sb.,
byl stupeň utajení zrušen.
Datum: - 1-06-2010
o.s. Jarmila Křehlová Podpín

~~Tajné!~~
Výtisk číslo: 2
Počet listů: 6

Čj.: 01358

"22." prosinec 1969

Věc: Vyhodnocení politické situace
útvary.

V e l i t e l i

34. stíhačí bombardovací letecké divize

Č á s l a v

Podle Vašeho nařízení ze dne 17.12.1969 šifrovkou předkládám Vám souhrnné vyjádření k bodům, které jste mi zaslal odpovědi: Všechna stranická usnesení ÚV KSČ která doposavad byla přijata k voj. politice strany byla bez výjimky v útvaru očekávána s velkou netrpělivostí, mnohdy se jimiž předem přisuzovaly dopady, které nemohly být realizovány vlivem objektivních skutečností i nepřípraveností lidí se projevit tak, jak se předpokládalo. To svědčí o tom, že jejich obsah byl velmi aktuální, že reagovala potřebné palčivé otázky, které v dané době se vyskytovaly.

Reservy v kvalitě prosazení závěru usnesení do podmínek útvaru nutno vidět v empirickém přístupu lidí u útvaru, v jejich málo důsledném přístupu k vydaným usnesením. Zvá šte ale v tom, že na stupeň útvar působí různé objektivní skutečnosti, které ne vždy pomáhají usměrnovat činnost funkcionářů k dokumentům, které jsou vydané. Doposavad vždy velká pozornost byla věnována ze všech stupňů obsahu usnesení, jeho vysvětlování až po jednotlivé příslušníky útvaru. Zjištěním znalostí obsahu dokumentu u lidí tato pozornost končí a dále se již nesleduje jak jsou realizovány opatření, které na základě analýzy si útvar vybral a v-tělil je do různých dokumentů. Především se nevěnuje pozornost důsledné analýze stavu a jak se přijatá opatření postupem doby realizují. Většina kontrolních orgánů se spokojí s tím, že se v dokumentech nižší stupeň odvolává citováním toho či onoho usnesení. Věci by prospělo, aby jednotlivé stupně velení stanovily mimo politické organizační opatření svůj realizační zámysl a daly je k dospocí, čímž by se ujasnil postup nižším orgánům.

Jaké se projevují konkrétní výsledky práce s jednotlivými usneseními:

Dokument ÚV KSČ o kázni z roku 1966 byl u útvaru spojen s obdobným usnesením o příčinách k leteckým událostem z roku 1965. Na základě široké objasňovací činnosti a provedené masové politické práce širokým aktivem velitelů, politických pracovníků i stran. funkcionářů na základě udělané analýzy byly otázky kázně sledovány v širším pohledu jako kvalita řízení a velení jako výslednice práce velitelů jednotlivých stupňů. V této době vel.sbor je seznamován s novými výsledky řízení a velení, ve větší míře se široký okruh seznamuje s kategoriemi pedagogiky a psychologie jako prostředek ke zlepšení analýzy. Ve větší míře se projevuje snaha dobrat se objektivních výsledků z různých poznatků a rozborů.

SKARTUJTE
koncem roku 1973 -A-V8

Vyhodnocení politické situace u útvaru ze dne 22. 12. 1969

7. 4. Tabulky a grafy

Tabulka č. 1 : Okruhy a témata rozhovorů s narátory

OBDOBÍ	OKRUH	TÉMA	KLÍČOVÉ POJMY
40. – 60. léta	<i>životní příběh</i>	dětství	rodiče 2. světová válka strach nebezpečí škola nacismus osvobození
		dospívání	základní vojenská služba vstup do KSČ naděje ideologie studium XX. sjezd KSSS kolektivizace budování politické procesy
		vstup do armády	pořádek kázeň disciplína vlast kázeň nejlepší léta života zkušenost stěhování manželství nehody

* klíčové pojmy označují kategorie, které narátoři nejčastěji zmiňovali v souvislosti s daným tématem v rámci okruhu

Pražské jaro (1968 – 1969)	<i>významné události celospolečenského charakteru</i>	Alexandr Dubček	naděje sympatie podpora lidu reformátor slabost emoce nehoda
		aféra gen. Šejny	zpronevěra A. Novotný vojenský puč emigrace ostuda negativní ohlas veřejnosti HPS šifrované zprávy
		Ludvík Svoboda	voják 2. světová válka fronta oddanost SSSR charisma nekompromisnost obdiv zrada síla
		Akční program	naděje Z. Mlynář R. Rychta cenzura demokracie uvolnění socialismus s lidskou tváří
		intervence 21. 8. 1968	překvapení bezmocnost odpor k SSSR podpora vedení morálka čest hrdinství
		Návrat delegace z Moskvy	zklamání podpora Moskevské protokoly rozhlasové projevy F. Kriegel zrádci
		upálení Jana Palacha	překvapení zděšení hrdinství cenzura
		Mistrovství světa v hokeji	naděje demonstrace obavy Aeroflot
		Gustav Husák	odpor podlost bezpečnost normalizace nařízení ztráta nadějí
		první výročí okupace	obavy klid demonstrace tresty

Pražské jaro (1968 – 1969)	<i>ČSLA</i>	polednový vývoj	uvolnění poměrů aktivy schůze meetings besedy plnění výcvikového plánu pád cenzury, dostupnost návštěva zahraničí
		ideologie	socialismus s lidskou tváří pokles významu politruků angažovanost obnovení Svazu letců otevřenost
		cvičení ŠUMAVA	podezření námětová situace odchod vojsk prodloužení pobytu vystoupení gen. Prchlika vztahy s vojsky
		průběh intervence	noc překvapení strach obavy rodina emigrace rozhlas rozkazy přilet sovětských letounů příjezd pozemního sledu mobilizační rozkazy zákaz létání čest vlast
		postoj veřejnosti	pozitivní negativní výsměch ironie pochopení pomoc odvaha
		vztahy s interventy	neochota odpor vysvětlování strach problémy se zásobováním konflikty nedorozumění alkohol ideologie
		obnovení provozu	údržba brigády besedy rozkazy naděje odsun vojsk první vzlet obavy nedůvěra
		nadřizení	strach obavy změny názorů kariéra čest morálka J. Remek J. Kukul L. Sochor J. Kloboučnick 34. sbold. 10. LA
		cíle intervence	politické vojenské geostrategické

„normalizace“ (1969 – 1989)	ČSLA	změny poměrů	strach kariérismus charakterové vady oportunismus konsolidace nadřizení vyšetřování VKR a StB
		prověrky	politické profily stranické pohovory doplňky k životopisům pomýlenost čest odvaha soud
		propuštění	přeložení vyloučení z KSČ propuštění z armády odstupné zajištění zaměstnání ztráta možnosti dále lézat
	civilní život	rodina	manželství tolerance nepochopení rozvod podpora strach obavy sebevražda
		zaměstnání	nezaměstnanost pokles životní úrovně dohled VKR a StB podřadné práce posměch diskriminace disciplína kázeň zlepšení pracovitost
		represe	sledování VKR a StB studium dětí strach obavy nejistota humor

demokracie (1989 – 2011)	<i>životní příběh</i>	politická situace	sametová revoluce Občanské fórum nadšení podnikání tunelování ztráta iluzí aktuální politická situace médiá
		rodina	stáří zdravotní problémy ne / spokojenost rodinné problémy důchod záliby
		sumarizace	hodnocení rekapitulace satira odstup obava z budoucnosti
	<i>Armáda České republiky</i>	rehabilitace	průběh rehabilitací komise dokončení studia finanční vyrovnání povýšení uznání spokojenost
		reaktivace	naděje rozčarování normalizátoři nepořádek nekázeň rezignace absence vlastenectví
		sdužení	Vojenská obroda Voj. sdruž. rehabilitovaných Svaz letců ČR III. odboj Konfederace polit. vězňů spolupráce s armádou
		armáda	transformace v 90. letech profesionalizace zrušení základní voj. služby doktrína letectvo nákup Gripenů Ministerstvo obrany žoldáctví nesouhlas

Tabulka č. 2 : Základní údaje o narátorech

Jméno a příjmení	narozen	vzdělání	v armádě od roku	u 28. sbolp od roku	hodnost v srpnu 1968	funkce v srpnu 1968	propuštěn	rehabilitace	návrat do služby
Rudolf ÁRLT	1939	Ing.	1958	1961	kpt.	pilot	1973	ano	ano
Josef BALDA	1937	odborné s maturitou	1955	1958	mjr.	Zástupce inženýra pluku	1970	ano	ne
Milan FORST	1930	Ing.	1949	1958	plk.	Zástupce velitele pluku	1969	ano	ne
Josef KLOBOUČNIK	1934	Ing.	1952	1964	plk.	velitel pluku	1971	ano	ne
Jaroslav KUROPATNICKÝ	1937	odborné s maturitou	1959	1964	kpt.	pilot	1971	ano	ano
Jiří LOUDA	1932	odborné s maturitou	1952	1959	mjr.	pilot	1974	ano	ne

Tabulka č. 3 : Základní socioprofesionální ukazatele struktury důstojnického sboru v % ³⁴⁶

Ukazatel	1. 1. 1960	1. 1. 1963	1. 1. 1966*
členů KSČ	74,1	74,4	74,7
dělnického původu	63,1	63,1	60,0
rolnického původu	12,7	12,4	12,8
české národnosti	nezjištěno	79,0	nezjištěno
slovenské národnosti	19,2	19,5	20,3
do 30 let věku	nezjištěno	32,6	23,0
důstojníkem do roku 1939	2,9	2,1	2,0
služba v 1. čs. armádním sboru SSSR	1,2	1,1	1,2
služba ve vládním vojsku	2,4	2,0	1,6
služba ve slovenské armádě	4,0	1,6	0,4
povolání podle § 37 branného zákona	7,1	6,7	6,4

* Bez Pohraniční stráže a Vnitřní stráže

Tabulka č. 4 : Přehled mimořádných událostí v armádě v letech 1965 – 1968 ³⁴⁷

výcvikový rok	celkem vážných MU	z toho			při MU	
		zběhnutí a svémocné odloučení	ztráty zbraní	sebevraždy a pokusy o ně	usmrceno	zraněno
1964/1965	1 713	910	92	151	237	424
1965/1966	1 709	900	82	192	281	374
1966/1967	1 619	832	63	185	278	397
1967/1968	1 585	785	70	184	268	453

Tabulka č. 5 : Původce mezinárodního napětí podle příslušníků ČSLA v procentech ³⁴⁸

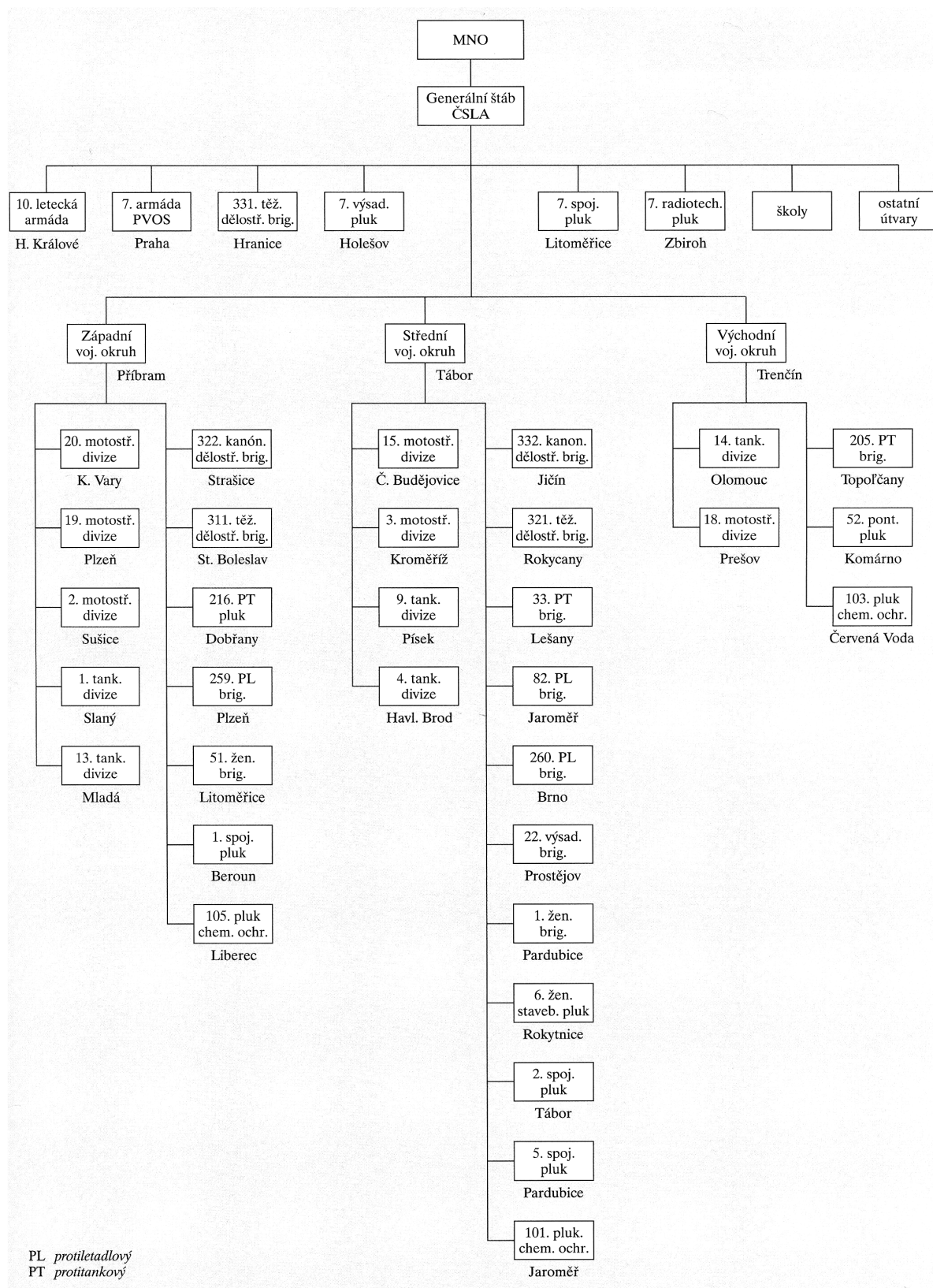
Možnosti	Vojáci základní služby		Vojáci z povolání
	1965	1968	1968
imperialisté	65,3	10,6	16,6
socialistické země	1,0	29,3	13,2
obě strany	24,3	42,0	65,3
nevím	7,7	14,9	3,7
neodpovědělo	1,7	1,2	1,7

³⁴⁶ BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy*, s. 149.

³⁴⁷ *Ibid.* s. 202.

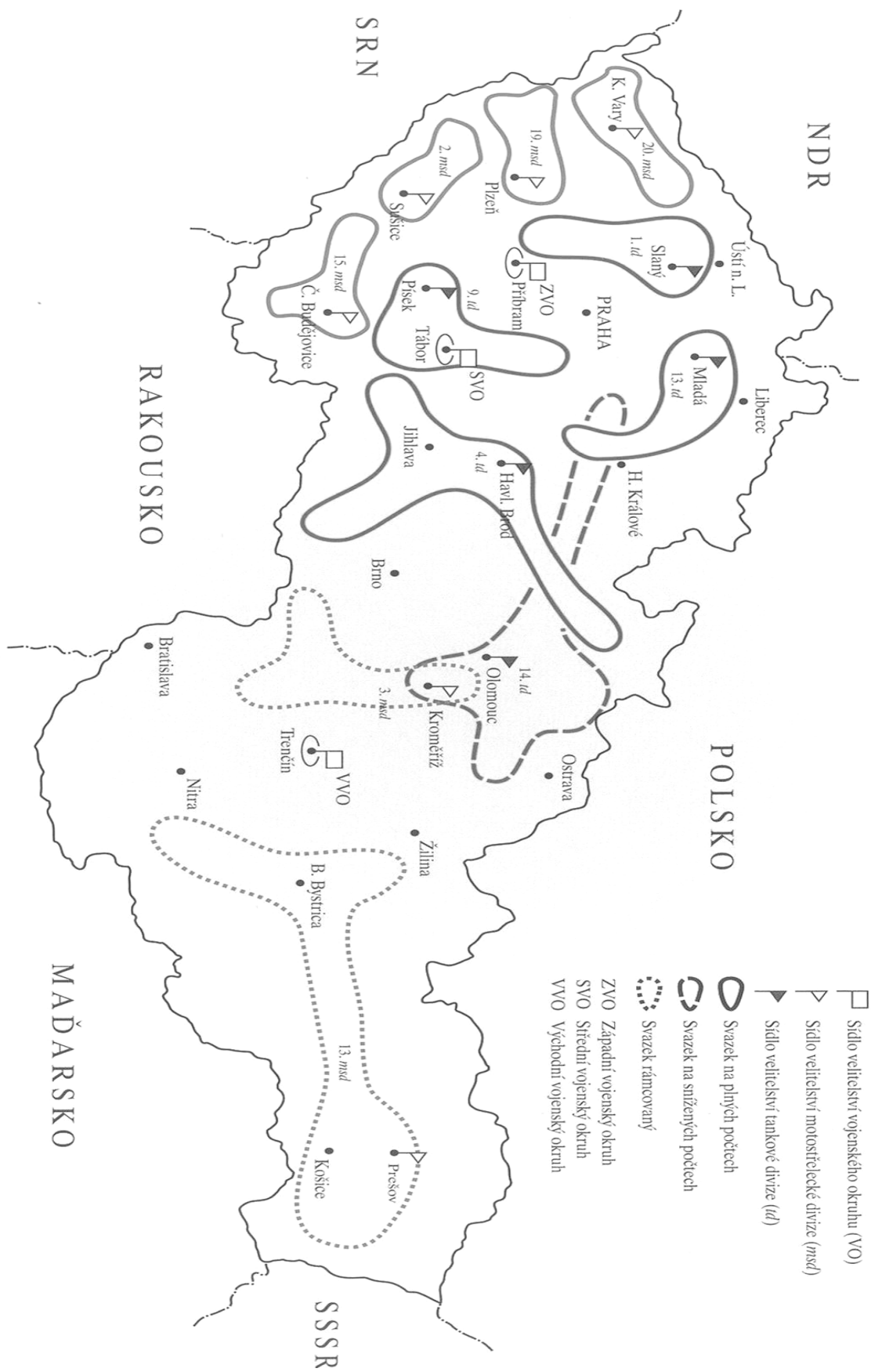
³⁴⁸ KOLDÍNSKÁ, Marie; ŠEDIVÝ, Ivan. *Válka a armáda v českých dějinách*, s. 287.

Tabulka č. 6 : Mírová organizace Československé lidové armády k 1. 9. 1965 ³⁴⁹

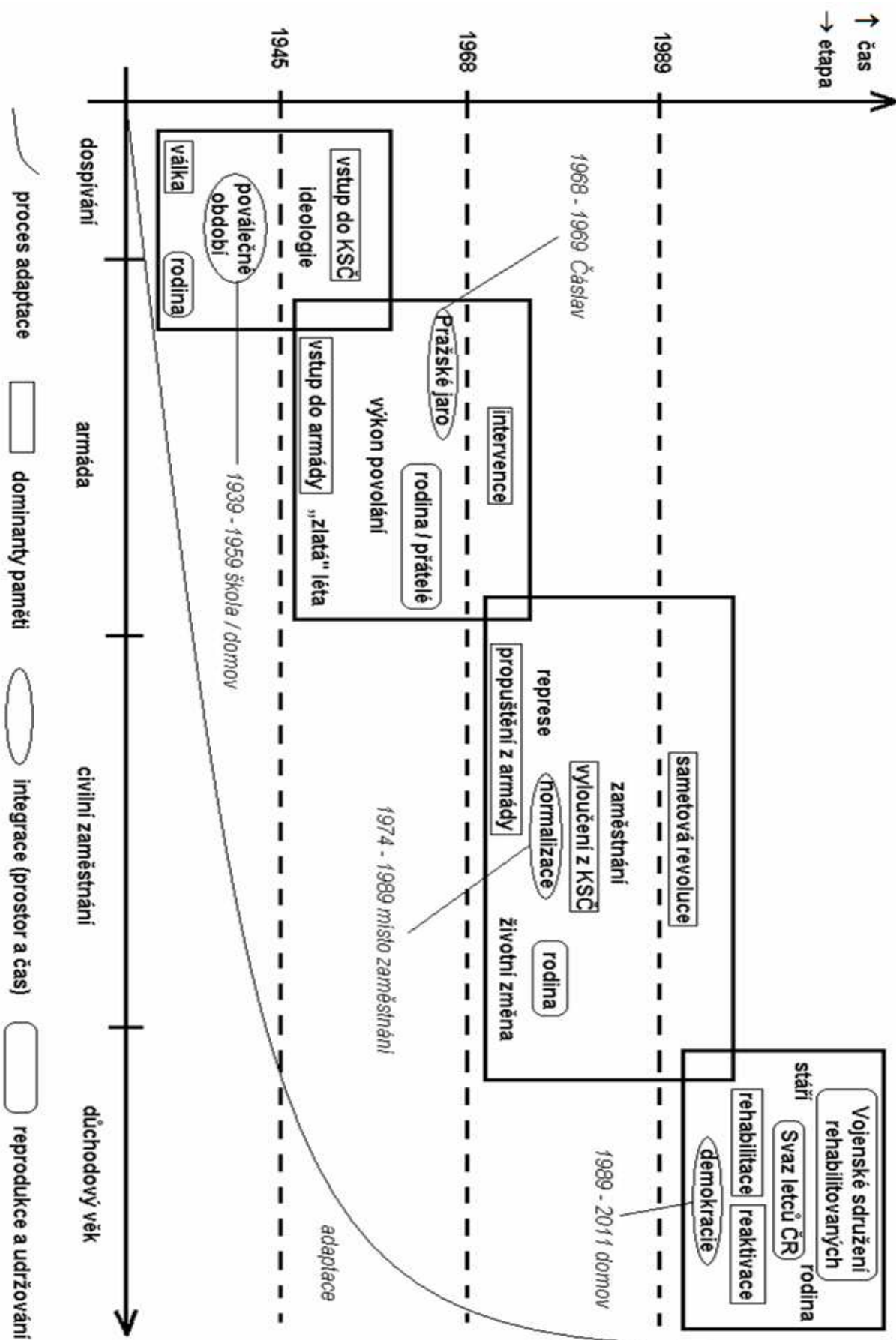
³⁴⁹ BÍLEK, Jiří et al. Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy, s. 159.

Tabulka č. 7 : Mírová dislokace Československé lidové armády k 1. 9. 1965³⁵⁰

³⁵⁰ Ibid. s. 158.

Tabulka č. 8 : Schéma kolektivní paměti narátorů inspirované konceptem AGIL (T. Parsons)

Poznámka k přílohám

V přílohách byly použity fotografie a dokumenty z archivu Ing. Rudolfa Árlta, Josefa Baldy, Ing. Milana Forsta, Ing. Josefa Kloboučníka, Jaroslava Kuropatnického, Jiřího Loudy a fotografie z archivu autora práce. V případě tabulek a některých dokumentů je zdroj uveden v poznámce pod čarou.

© Jiří Hlaváček, 2011

Pražské jaro v kolektivní paměti příslušníků

28. stíhacího bombardovacího leteckého pluku v Čáslavi

Diplomová práce

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Pracoviště orální historie – soudobé dějiny